

**Інститут Східної Європи
Eastern-European Institute**

Омелян Масикевич

**Шипинська земля в історіографії
Західно-Українських земель в XIV-XVI сторіччях**

Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 2020

БК 82.3(4УКР)-7,

Друкується за рішенням Кафедри українознавства Інституту Східної Європи,
протокол № 1, від 3 січня 2020р.

За редакцією

завідувача Кафедрою українознавства, директора Інституту Східної Європи
доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України - Віктора Ідзьо

Рецензенти:

Ірша Р. - доктор історичних наук, професор Відділення “Словацько-української культури” Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Калакура Я. - доктор історичних наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Качкан В. - доктор філологічних наук, професор, академік Академії Наук Вищої Школи України, завідувач кафедри українознавства Івано-Франківського медичного університету.

Кононенко П. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства, Голова Вченої Ради Інституту Східної Європи.

Кононенко Т. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Масарик Я. - доктор історичних наук, доктор філософських наук, завідувач Відділення “Словацько-української культури” Кафедри Українознавства Інституту Східної Європи.

Недюха М. - доктор філософських наук, професор Кафедри українознавства Інституту Східної Європи.

Партико З. - доктор філологічних наук, професор Кафедри українознавства, Вчений секретар Інституту Східної Європи.

Пасічник Г. - кандидат філологічних наук, професор Кафедри українознавства, завідувач відділення “Прикладна лінгвістика” Інституту Східної Європи.

Хитрук В. - кандидат філологічних наук, доцент Кафедри українознавства, завідувач Карпатського відділу української духовності Інституту Східної Європи.

Омелян Масикевич.

М-42. Шипинська земля в історіографії Західно-Українських земель в XIII-XVI сторіччях. Наукове видання. - Львів, «Видавництво Інституту Східної Європи», 2020. - 80с.

ISBN 978-966-8067-43-10

Наукова праця професора Кафедри українознавства Українського державного університету міста Москви Омеляна Сидоровича Масикевича «Шипинська земля в історіографії Західно-Українських земель в XIII-XVI сторіччях» вперше засобами сучасної історичної та філологічної науки робить глибокий, фактологічний аналіз письмових, археологічних, лінгвістичних та топографічних джерел, більшість яких, під таким кутом зору вивчають роль Шипинської землі в історії Західно-Українських земель в XIV-XVI сторіччях.

ISBN 978-966-8067-43-10

© Масикевич О.С., 2020р.

Зміст

Міжнародна транзитна торгівля на Західно-Українських землях в XIII-XVI сторіччях.....	4
Історичні факти проти легенди. До історії Шипинської землі XIV-XV століть.....	23
Помилки та фальсифікації в питаннях історії Шипинської землі в XIV-XV сторіччях.....	38
Фортеці Шипинської землі XIII-XVI століть.....	45

**Вчені та друзі, професори:
Омелян Масикевич та Віктор Ідзьо
під час співпраці в Українському
державному університеті та Українському
Історичному Клубі міста Москви**

Міжнародна транзитна торгівля на Західно-Українських землях в XIII-XVI сторіччях

1. Перехрестя міжнародних торговельних шляхів.

Торгівля на українських землях існувала з незапам'ятних часів поряд з внутрішньою торгівлею, яка розвивалася одночасно з розквітом ремесел, ширилася зовнішня торгівля з Візантією, середньоазіатськими країнами, Персією, Аравією та країнами Західної Європи.

Князь Святослав, син Ігоря і Ольги, наприклад, у своїх походах прагнув заволодіти придунайськими землями з доступом до Чорного моря і в 968 році вирішив закріпитися в м. Переяславці, в гирлі Дунаю, де схрещувалася торговельні шляхи з Візантії, Русі, Чехії, Угорщини та інших країн. Свій намір закріпитися в Переяславці він так пояснював матері Ользі і боярам: «...то є середина землі моєї, до якої усі блага сходяться: від греків паволоки, золото, вино і овочі різноманітні, із Чехів і із Угрів срібло і коні, із Русі же хутра, віск, мед і раби».

Згодом, з ростом культури, розвитком виробничих сил і на західно-українських сил появляються міста, піднімається економіка, розвиваються ремесла, створюються сприятливі умови для розвитку торгівлі.

У другій половині 12-го-першій пол. 12 ст. на території Галицького і Волинського князівств появились такі міста, як Галич, Перемишль, Звенигород, Терибовля, Білгород, Володимир, Луцьк, Берестя, Дорогичин і Белз.

Галицька земля і Волинь торшгували з іншими руським землями (Київською, Новгородською та іншими), і підтримували торговельні звязки з Візантією, Болгарією, Угорщиною, Чехією, Німеччиною, Польшею, Литвою, - сказано в історії Української РСР. З Галицької землі і Волині вивозили хутра, мед, віск, рибу, рогату худобу, сіль, хліб, і римісничі вироби, з Заходу привозили вовну, сукна (фландрські і французські) зброю, скло, мармур, золото, срібло, угорських скакунів; з узбережжя Чорного моря - рибу, вина, шовки, прянощі та інші товари.

Велике значення для торгівлі мав судоплавний у той час Дністер. Від гирла Дністра торговельні судна морем ходили в придунайські міста і в Олешія-морський порт, який належав Київському князівству.

В цю епоху на території майбутньої Шипинської землі/1, головними торговельними центрами були Чернівці і Василів. У цих населених пунктах було знайдено багато речей, які характеризують стан торгівлі і торговельні звязки, - заявляють автори праці «Північна Буковина, її минуле і сучасне». - До них належать бронзова кишенькова вага, гирки, монети, а також шиферні прясельця, скляні браслети і персні, керамічна тара, бронзові складні хрести, золототкана парча, білоглиняний поливаний посуд, янтарні намистини, церковне начиння (підсвічники, люстра-хорос, залізні булави, та інші речі, що в результаті торгівлі потрапили на Північну Буковину з Києва, Галича, та інших центрів давньої Русі, а також з Візантії.

Візантія, країни Середньої Азії, Близького Сходу та Західно-Європейські країни шукали ринки збуту для своїх традиційних товарів, а князі руські (українських) земель через своїх купців збували продукцію, як бачимо, не тільки сільськогосподарську та натуральну, але й промислові товари на далеких ринках торговельних партнерів і конкурентів в іноземних країнах. З кожним роком міжнародна торгівля пожвалювалася, росли поставки товарів, збагачувався їх асортимент.

1). У Північній Буковині у 14-15 сторіччях існувала автономна територіальна одиниця, відома з історії під назвою «Шипинська земля». Вона охоплювала приблизно територію, яку зараз займає Чернівецька область.

Торгівельні традиції та звязки були настільки сильні, що торгівля не припинялася і в час монгольської окупації (1241-1352).

Активними рушіями міжнародної торгівлі в ту епоху на наших землях були венеціанські та генуезькі купці.

Якщо їхні торговельні операції в першій пол. 13 ст. носили спорадичний характер, то в другій половині цього сторіччя, коли їм удалося отримати від монгольського хана дозвіл на заснування своїх колоній у різних місцях північного побережжя Чорного моря, активність генуезьких та венеціанських купців посилюється і приймає постійний характер. Уже в 1266 р. генуезьці поселилися в старому місті в Криму в Феодосії, відомому впродовж сторіччя під назвою Кафа.

З часом генуезькі купці появилися уже в Білгороді (Четатя-Албе, Аккерман, Монкастро, або раніше, Маврокастро) біля гирла Дунаю, а також у Келії.

У той час, як Білгородські купці розвивали свою торгівлю в північному напрямку в районі між Дністром і Прутом аж до Кам'янець і Львова (а між ними до таких міст, як Снятин, Коломия, Галич, Тисмениця, Терибовля, Козлів, Золочів тощо), килійське купецтво, навпаки, діяло в напрямку Валахії та Семиграддя.

Головним осередком міжнародної торгівлі, про яку йде мова, було українське місто Львів, про яке сказано в портулані А. Дюльсера (1339р.): «До цього міста направляються купці, які продовжують свій шлях до Готланського моря, та до Фландрії».

Значить, міжнародна торгівля відбувалася на лінії Константинополь-гирло Дунаю-Монкастро-Кафа-Кам'янець-Львів-Гданськ-Фладрія, тоді звязувала Середземне, Егейське та Чорне моря з Балтійським та Північним морями.

Ми зупинилися на цих відомостях раннього періоду міжнародної торгівлі на цій магістралі тому, що вона і в майбутньому, в епоху існування Шипинської землі, розгортатиметься в тих самих регіонах, тільки стане інтенсивнішою і охоплюватиме нові осередки торгівлі.

Правда, ми не можемо говорити про окрему роль у міжнародній торгівлі Шипинської землі в відриві від Молдавії. Хоч Шипинська земля існувала як окрема адміністративно-політична одиниця ще до сворення Молдавського князівства, обставини склалися так, що Молдавія, відповідно з інтересами Польщі, швидко почала розширювати свої кордони за рахунок земель колишнього Галицько-Волинського князівства не тільки до Дністра, але й до північного побережжя Чорного моря. Це відіграло позитивну роль у розвитку торгівлі і взагалі економіки не лише Молдавії, але й усіх країн, через які проходила, як основна вісь, торговельна міжнародна магістраль Чорне море-Балтійське море.

Велику роль для розквіту торгівлі в Молдавії відіграло й те, що на її території знаходилися такі центри міжнародного товарообміну, як Кілія і Білгород. Правда, за ці міста йшла боротьба між іншими країнами, насамперед між Молдавією й Угорщиною, а також Туреччиною, що підривало інтереси торгівлі та всієї згаданої магістралі.

Окопуція ж Молдавії Туреччиною на поч. 16 ст. стала згубною для торгівлі в Молдавії та в країнах, з якими Молдавія торгувала, або для яких товари зі Сходу і Півдня йшли транзитом через її територію.

Уже в 12-13 ст. через територію Північної Буковини проходили торговельні шляхи загальноєвропейського значення. Важлива роль у цьому належала Дністровському водному шляху, який звязував Галицьку землю з Чорним морем. Цим шляхом перевозили дорогі візантійські тканини (шовк, парчу), перець, вино, угорське скло і мармур, чеське олово, фландрські сукна, коломийську сіль, рибу тощо. У місті Василеві товари перевантажували з річкових суден на скхопутний транспорт і навпаки. Торгівля відбувалася і сухопутними дорогами. Одна з них проходила долиною Пруту і називалася Берладською. Ця дорога звязувала в 12-13 ст. Галицьке і Берладське (на нижньому Дунаї) князівства. На ній стояли стародавні Чернівці.

Завдяки розгалуженій сітці торговельних шляхів міста Північної Буковини перебували в постійних економічних зв'язках з іншими давньоєвропейськими містами. Це позитивно вплинуло на розвиток культури її населення.

Поступовий розквіт ремесла сприяв дальшому розвитку міст. Уже в 15-16 ст. в буковинських містах нараховується 20 професій ремісників, серед них кравці, кушніри, шкіряники, хутровики, лимарі, ковалі, сукновали, столяри, зброярі, каменярі, мельники, м'ясники, художники.

У 14-15 ст. і на території молодого Молдавського князівства внаслідок розвитку виробничих сил, які існували ще до заснування Молдавії, теж іде інтенсифікація не тільки землеробства і тваринництва, що стали традиційними постачальниками експортних товарів, але й промисловості, внаслідок чого молдавське купецтво включається в міжнародну торгівлю. З часом між Молдавією і Львовом відбувається не тільки обмін товарами, але й ремісниками. У Львові стрічаються молдавські шкіряники та кравці, а в Сучаві руські будівельники. В документах під роком 1479 згадується в сучаві Johannes Mirator (Івін Муляр) із Львова, а під 1481 роком Руська вулиця в Сучаві, де проживали львівські купці і ремісники, серед них Сіма Львовець.

Хоч на території Шипинської землі та Молдавії в числі різних ремісників дули й зброярі, молдавський воєвода Олександр Добрій замовив у львівських зброчрів 6 арбалетів.

Можна зробити висновок, що в даному випадку львівські зброярі мали вищу кваліфікацію.

Після упадку Римської імперії генуезці розвернули велику торгівлю в районі Чорного моря, де вони могли діяти без конкуренції. У своїх колоніях на північному побережжі Чорного моря вони зібрали на складах чимало дорогих виробів зі Сходу, які треба було збути торговцям із Північної та західної Європи. Старий шлях із Кафи вздовж Дністра через Київ до Польщі й Німеччини був ненадійний через напади татар, а переправлятися через Босфор було небезпечно через турків. Найвигіднішими могли бути шляхи через Молдавію.

Після смерті останнього короля Русі Юрія Тройденовича (1340р.) землі Руського королівства загарбав польський король Казімір Великий. Він зразу звернув увагу на Львів і надав йому статус Магдебурського права, а в 1356 році широкий торговельний привілей. Його наступник Людовік Великий у 1380 надав Львову право торговельного складу. Під кінець 14 ст. у Львові появляються вірменські та німецькі купці, торгівля розвивається і місто становиться головною базою німецьких, польських та руських товарів.

Таким чином створилися сприятливі умови для обміну товарами між Львовом, куди товари прибували з Німеччини, Фландрії, Італії й Англії та генуезькими торговельними центрами в Кафі, Кілії та Білгороді, звідки товари йшли в обох напрямках: на Русь, на Близький і Далекий Схід і навпаки.

Вже під кінець 13 ст. купецькі валки проходили такими маршрутами: Монкастро (Білгород-Липушня-Ясси-Сучава-Гирлеу-Серет-Чернівці-Снятин-Галич-Львів, або: Гирлеу-Ботошани-Дорогой-Хотин-Кам'яниця).

До причорноморських торговельних центрів поступало збіжжя, віск, воліві шкури, солоняловичина й свинина, солоня риба, а звідси вивозилися сукна, тонкі східні тканини, вина, прянощі.

На початку 14 ст. появилася надійний торговельний шлях із півночі на південь через Белз, Львів, Галич, Коломию, Снятин, Шипинці, Чернівці, Серет, Сучаву, Роман, Бакеу, Аджуд, Римнік, Бузеу аж до Дунаю. Деякі купці переправлялися через Дунай, добиралися до старої болгарської столиці Преслава, далі через Каликавакський перевал переходили до Карнабата на Фракійську долину, а звідси вже не трудно було добратися до Константинополя.

Від цього шляху відгалужувалася вітка, які забезпечувала купецькі каравани, що обмежувалися територією Молдавії. Вона йшла від Колачина до Путни на березі річки Мілков, де проходив кордон між Молдавією та Валахією. Цей шлях називається «серетським» або «валашським», а воєвода Штефан 9 Томша в своєму привілей від 10 грудня 1613 року, виданому купцям із Польщі, назвав цей шлях «чернівецьким» - «Сороцьким шляхом» назвав Штефан Томша торговельний маршрут, який ішов від Львова через Бучач і Скалу, Ямпіль, Сороки, Орхей і Тягиню (Бендери) до Білгороду.

Ще був один шлях, по котрому йшла торгівля від гирла Дунаю до центру Європи, важливим осередком якої на території Семиграддя було місто Брашов. Тут знаходилися склади товарів східного і західного виробництва, відбувався транзит в обох напрямках.

Із Молдавії, а також із Валахії до Семиграддя через Брашов поступали, в основному, натуральні продукти, риба, худоба, віск, мед, шкури, хутра, вина. А з Брашова вивозилися промислові товари, з якими ще не справлялися молдавські та валашські ремісники.

До Брашова торговельна дорога йшла через Бакеу і Тотруш(зараз Тротуш-О.М.), до Семиграддя ще була дорога через Баю і Молдовицю-Ваму до Бистриці,але тут возами проїхати було неможливо,товари переправлялися лише в'юками.

Осенредком торгівлі на території Молдавії була Сучава,яка мала статус торговельного складу.Сучаву перетинали головні торгівельні шляхи.

Розквіт торгівлі сприяв збагаченню і розвиткові торговельних міст.На початку 16 ст. в Сучаві нараховувалося 2 тис. будинків, на 600 більше,ніж на початку 20-го століття.

В 1484 році, наприклад, в Білгороді було 20 тис. меншканців.

Імпортні товари були дорогі, тому, що купцям доводилося платити не лише мито,але й різні збори на ремонт доріг, мостів, за охорону, за переправи через річки на «плавах»(пороммах) тощо.

З наказу молдавських воєводів коменданти кріпостей, зокрема Цецинської,Хотинської та Хмелівської, були зобов'язані охороняти валки купців на торговельних шляхах від нападів розбійників, що завелися в лісах,нападали на купців, відбираючи в них дефіцитні товари чи гроші .Але за цю охорону, як сказано і в привілею Олександра Доброго,купцям доводилось платити доволі дорого.

Посилаючись на архівні документи Б.П.Гасдеу та на праці Полека й Вікінгаузера, Р.Ф.Кайндл приводить розповіді двох єзуїтів про їх подорож у 1689 році через «Бонковіну», лісами якої треба було пробратися від «Камполонго» тобто від Довгополя цілих 40-годин. За свідченням мандрівників-єзуїтів дорога була надзвичайно трудна,вузькі переходи,непроходимі болота,страх перед нападом грабіжників,від яких, до речі, їх врятував охоронний конвой,що супроводив їх від Яблуниці до Ясс, де закінчувався їхній маршрут.

Після турецької окупації Молдавії система оплат стала просто здирством, купцям доводилося платити різні збори турецьким і молдавським чиновникам, але й хабарі, щоб провести свої товари до місця призначення, крім того турецькі окупанти часто грабували купців.

Внаслідок цього міжнародна тогівля в Молдавії в цілому,а також на території Шипинської землі занепала, купці перейшли до Галичини, де продовжували свої купецькі справи.

Міжнародна торгівля була дуже вигідною для молдавських воєвод.Митні збори не тільки на кордоні, але й на в'їзді в голвні міста, різні побори від кожного товару давали казні великі прибутки. Вже Петро Мушат 1 зумів робагатіти на торгівлі,що дало йому можливість позичити польському королю Ягайлі в 1388 році 3000 карбованців «фражкого срібла», суми, як на той час, величезної.

Добре зорієнтувався в вигодах міжнародної торгівлі один із нащадків Петра Мушата, Олександр Добрий. Він розумів, що, з одного боку, треба організувати митну службу на всіх торговельних шляхах, крім того,забезпечити експорт внутрішніх товарів і створити надійні умови для торгівлі іноземним купцям.

У 1407 році появляються його знамениті привілеї львівським купцям, тобто правила для міжнародної торгівлі, права і обов'язки для купців та митних чиновників на території Молдавії.

Привілеї Олександра Доброго подрібно характеризують торговельні умови того часу і вони заслуговують, щоб привести тут їх повний текст.

«Милостью божьею,ми Александръ, воевода(и) государь земли молдавской,чинипм знаменито и (сь) симь нашимъ листомъ усъемь, кто нань узрить,или его услышитъ,оже есми доконали сь радцями и сь местчани илвовского места и сь усемъ посполствомъ их и учинили есми устав (н)ицтво о митахъ оу нашей земли и доконали есьми им так поставили и улегчили,штоби давали у нашей земли мито так: Найпервое головное мито сочавское,на искладь,оть сукна отъ гривну три гроши. А коли имуть купити татарский товаръ у Сучаве: или шолк,или перец, или камки,или тебенки,или темян,или грецкий квась-от гривну у Сочаве по три гроши. А крли имуть купити татарский товаръ у инихъ торгохъ наших,тамъ имуть дати,где его купять,от гривну два гроши,а на голвное мито у Сочаве отъ гривну три гроши;та смееть его продати, кому любить. А кто идеть до Илвова, на головное мито у Сучаве от скота одинъ грошь, отъ десять свиній одинъ грошь,отъ десять овецъ одинъ грошь, а от кобили по шесть гроши, а от каждого коня по шести гроши,от сто белицъ одинъ грошь,отъ сто лисиць десять гроши,отъ сто

овчини суранний чотири гроши,отъ сто кожи ягнячїихъ два гроши,отъ сто кожи скотїихъ пятнадцать гроши,то мито сочавское. А кто идетъ до татарской стороне,отъ 12 кантари у Сочаве одинъ рубель серебра, у Яси тридешате грошь,а у Белийгород поль рубель серебра.А кто не идетъ на Белийгородъ,только иметь дати на Тягнякячю (тобто Тягиня, Бендери-О.М.), колко у Беломгороде, опроче перевозовъ;а на сторожу отъ каждого воза по дванадешате грошь. А кто иметь погнати скоть до Татаръ на головное мито у Сочаве отъ скота четири гроша,а у Яси два гроши, а на Тягнякячю два гроши.А отъ сто овецъ у Сочаве шестдешате гроши,а у Яси тридешат(е) гроши, а на Тягнякячю тридешате гроши; то мито тем, што идуть до Татаръ.А постави сукна,имають их продати на искладе у Сочаве,а у (иних) нашихъ торгахъ не имають волю продавати их.А с теми гроши волно имь ходити и торгувати соби по усихъ торгохъ нашихъ,штоколи изнїдуть. А до Угорь и до Бесарабъ(себто Валахия,країна династїї Бесарабїв-О.М.) свободно имь вивозити сукна. А кто повезеть сукна до Бесарабъ, дати иметь на головное мито у Сочаве отъ гривну по три гироши, а на край у Бакове от гривни два гроши. А што провезеть изъ Бесарабъ:или перець,или баволну, или буть што, отъ 12 кантари у Бакве поль рубель серебра,а на главное мито у Сочаве отъ 12 кантари одинъ рубель серебра.

А кто иметь повезти сукно до Бистрици(и) до Угорь,у Сочаве отъ гривну по три гроши,а у Бани отъ гривну польвтора гроша,а у Молдавитци отъ гривну поль вторагроша.А коли ся воротять изъ Угорь,отъ каждого терху(вузла - О.М.) у Молдавици по два гроши,а у Бани отъ каждого терху по два гроши.А кто иметь повезти сукно до Брашова,на головное мито у Сочаве отъ гривну три гроши ,а у Бакове отъ гривну польвтора гроша, а у Тотруши (зараз Тротуш - О.М.) отъ гривну польвтора гроша.А коли ся имуть воротити отъ каждого терху на Тотруши по два гроши, а у Бакови отъ каждого терху по два гроши,а кони изъ нашей земли,што по три гривни,слободни имь суть,и угорстїи кони слободни имь.А у которомъ торгу иметь ихъ купити,тамь имуть дати отъ каждого коня по четири гроши,а на складе у Сочаве отъ каждого коня по шести гроши,а на Сирять (Серет - О.М.) отъ каждого коня по два гроши,а у Черновци по два гроши.А кто иметь повести кони или кобили до Камянци, што било дати ему у Сирять,то иметь дати в Дорогини(Дорогой - О.М.), а што било дати ему у Черновьци,то иметь дати у Хотини;такоже скоть,или барани у Бакове, либо у Романове у торгу, либо у Бани, либо на Немци(місто Нямц - О.М.) либо у иних торгохъ нашихъ, е надо бе нигде мито дати,нижь тамь, где купиль и возьметъ печать отъ митника. А у котором торгу иметь купити,тамь иметь дати отъ скота один грошь.Отъ десять овецъ одинъ грошь, отъ десять свинїи одинъ грош,отъ сто кожи воловихъ десять гроши, отъ сто кожи ягнячїихї один грошь,отъ сто кожи (овчїихъ) сураннихъ два гроши,та идуть на головномъ митом сочавскомъ.А у Сирятскомъ отъ крамнихъ речей: отъ шапок,отъ ногавици, отъ корди, отъ меча-отъ гривни по три гроши.А што коли идетъ изъ земли чересь Сучави на Сирять,колко давати на Сочаве,половина отъ того мита имуть дати на Сирять отъ усего,и отъ кожи и от волни ,(и) отъ овчини;то мито сирятское.А у Черновци отъ немецкого воза мито четире гроши, а отъ орьменского воза мито шестъ гроши,отъ скота одинъ грошь отъ десять свинїи одинъ грошь,отъ десять овецъ одинъ грошь,и отъ кони и отъ кобили по два гроши. А на перевозки и отъ немецкихъ возъ целихъ,и отъ орменскихъ по четири гроши;то мито черновское. А у Черновци вози не отрясти (не обшукувати-О.М.),але купецъ дасть свою веру,аже не имаеть заповеданий(заборонений - О.М.) товапръ на свой возъ:куници, серебро, воск и кони добрїи земестїи. А имаеть поставити цену сукне у сочаве, яко во Львове. А Львовчане,што имуть пойти до Браилово по риби,на крайнее мито,или у Бакове, или у Берладе,тамь имуть дати отъ гривну по польвтора гроша;а воза и риби незаимати.А тамь возьметъ печать,та прїйдетъ слободно до Сочаве,та иметь дати на головномъ мите у Сочаве отъ гривни по рти гроши;а воза и риби не заимати.А на Сирять имуть дати отъ гривну по польвтора гроша;А риби и воза не заимати.А на Черновци мито отъ воза.А Львовяне,што имуть принести сами из Угорь серебро жъженое(плавлене - О.М.),отъ того серебра што бихомъ ми купили собе,колко будеть нам надобно;а иное серебро, што останеть,то им слободно.А мукнтяньский(галаський - О.М.) воскъ и брашовський слободно имь есть.А мито имуть дати отъ камене(від круга - О.М) у Бакове одинъ грошь,а на искладе у Сочаве отъ камене одинъ грошь,у Сирять отъ камене одинъ грошь. А угорьстїи куници слободни им,а мито имуть дати у

Бани польвтора гроша отъ гривну,а на искладе у Сочаве отъ гривну три гроши,а у Сирять польвтора гроша отъ гривну.А отъ тїи куници,колько будутъ намъ надобни,а ми иметь соби купити,а инїи имь слободни.А еще есми имь дали волю,штоби себе держали у Сочаве одинь домъ,а у томъ дому корчму не держати,ни пива не варити,ни меду,ни меснїи клетки(м'ясні ятки - О.М.) держати ,ни хлеба продавати. Пакъ ли тот кто иметь жити у томъ дому,би хотель нешто отъ техъ держати,тогда мусить съ местомъ терпети(домовитися з міським керівництвом - О.М.). А то есьми учинили купцемъ господаря нашего,короля полскаго изъ усей руской земли и съ подолской. А то ми иже есьми ваше писали,слюбуемъ имь вечно уз держати безо лсти и безъ хитрости на веки вечния, ми и наши намески, нащадки - О.М.), николи то не порушимо,при нашей чти и при вашей вере,подлугъ крестьянского права.А на то сведкове: пань Жюржь, староста (сочавский);пань Михайло, (староста) дорогунский (дорогойський - О.М.);пань Владь(староста) серетський;пань Йана дворникъ сочавський; пань Яцко і пань Илиашь,чашникъ. А еще при томъ били послы съ Львова,штось нами сесе дело доконали: Мичко Куликовський, и Зимирестань Ханись,и Ханись Верзьсть,и Русь Никкюсь,и писарь львовский Ханись. А на потверженіе темъ усемъ велели есми нашему верному логофету писати и привесити печать наша великая къ сему листу нашему. У Сочаве,у лето шестотисячное девять соть и шестнадесятое лето,октября 8.»

Тобто 1407 року.

Пояснення слів у тексті:

1.Овнина суранная-на погляд Б.Гаждеу (Хасдеу) - це сира овеча шкура. Ом.Калужняцький вважає,що корінь цього слова-румунське sig (сірий).

2.Камка(турецьке katcha;новогрецьке kamovxzs),-різні шовкові тканини для церковних орнатів і для світської одежі.

3.Тебенки-шкіряні коштовні оздоби при сидлі.

4.Темьянь-ладан,взагалі східні кадила.

5.Грецкий квас-цитрини.

6.Кантарь-правдоподібно центнер.

У цьому місці, мабуть,годиться зауважити,що текст цього документа був опублікований уїлька разів.У перше,але тільки в резюме,у Kronika miasta Lwowa D.Zibryckiego,ss.74-76,у другу в «Акти отн. Къ исторїи Зап. России», Ст. Перебургь,1846,т.1,с.30 і наступні. Втретє в виданні«Памятники дипломатического и судебно-делового языка руссаго въ древ. Галицко-Володим. княжестве и въ смежных русс. Областяхъ с 14-15 стол.», виданими головацьким у «Науковім збірнику Галицко-Руської Матиці»за 1866 рік,з ош. 1, №28, четвертий раз тільки в румунському перекладі в «Arhiva istorica a Romaniei...»(Hasdei , т.1, р.130 сег); і п'ятий раз,крім цитованого тут видання,з помилками,в буковинському календарі,виданому «Руською Бесідою» в Чернівцях в 1877 р.(с.90-95).

Текст, приведенний вище, Калужняцький взяв із видання Головацького,який дозволив собі доповнити скорочення та виправити помилки орфографії оригіналу. Однак, як можна замітити, Головацькому не вдалося повністю виправити помилки та уніфікувати орфографію.

Цікаво, що в Привілеї за німецький віз назначається мито 4 гроші, а за вірменський 6 грошів. Справа в тому, що німецький віз запрягався четвертнею,а вірменський шестереком, а в деяких випадках,як згадується в давніх молдавських митних тарифах,нгавіть восьмериком. Деякі віжки мажі запрягалися волами.

Характерно, що в Привілеї передбачено мито в кожному місці,куди б не приїхав купець із своїми товарами.

Доля торгівлі на території Молдавії була цілковито в руках воєводи. Він, як бачимо,визначав митні ставки,накладав вето або обмеження на експорт тих чи інших товарів, словом, воєвода був повним хазяїном торгівлі, що давало йому значні прибутки. Розуміється,що воєвода був зацікавлений в розвитку торгівлі в країні, головно в розвитку міжнародної торгівлі.

Воєвода накладав вето,тобто забороняв вивозити за кордон високопородичстих молдавських коней під контролем був вивіз куниць, експорт воску та імпорт срібла, як була задовільнена потреба княжого, тобто воєводського двора.

Крім прибутків від митних оплат, воєвода користується також подарунками, які йому підносили іноземні купці. Львівські купці з достоїнством оцінили привілеї молдавського воєводи Олександра Доброго. Вони не тільки висловили своє задоволення привілеями, які давали їм великі вигоди від торгівлі на майбутнє, але вже 20 квітня 1409 р. відправили подарунки - пів кіпи сукна воєводі і по дорогій шапці пану Жюржю, сучавському старості та пану Владу, серетському старості, які теж підписали знаменитий привілей.

Шлюб Олександра Доброго з Рінгалою, сестрою Вітовта і двоюрідною сестрою Ягайла, який, зрештою, виявився нетривким, теж послужив приводом львівським купцям для піднесення молдавському воєводі нових подарунків - пів кіпи англійського сукна і 300 оселедців. Зрештою, в ті часи мода на подарунки, або, як би ми зараз сказали на хабарі воєводам і боярам була дуже поширена. Не лише львівські, але й інші купці, наприклад, із Бистриці, Брашова, Сібіу і Кафи підносили подарунки воєводам і молдавським боярам від яких залежала їхня купецька доля. Серед подарунків були різні продукти: м'ясо, ковдаси, риба, оселедці, французький медок, пиво, фіги, зброя, сукна, шуби та інші товари.

Що торкається заборони іноземним купцям «корчму не держати, пива не варити, ні меду ні м'ясної крамниці не тримати, ні хліба продавати», то вона викликана бажанням захистити місцевих ремісників і купців від іноземних конкурентів.

Міжнародна торгівля на території Молдавії та через її землі з іноземними купцями розвивалася успішно до 1431 року, коли Олександр Добрий напав на Покуття, внаслідок чого між Польшею наступив, правда, короткий період ворожнечі, та в наступному році Олександр помер і торговельні взаємини почали входити в старий ритм. Але тут виявилася нова перешкода. Боротьба за престол, братовбивчі війни між законними і незаконними синами Олександра Доброго нанесли великої шкоди торгівлі і купецтву.

Воєвода Штефан 2 ще відновив у 1434 році торговельні привілеї, а далі наслідникам Олександра було не до купців. Щойно «узурпатор» молдавського престолу Петро 3 Арон 5 січня 1456 року звернувся до львівських та інших купців на території Галичини і Польщі з запрошенням відновити колишній торговельний рух, підтвердив привілей 1407 року і, замість митних обстанцій у Тягині та Білгороді установив лиш одну в Лепушні, звідки йшов ще один торговельний шлях в «татарські», тобто південно-українські землі.

Правда, Петро 3 Арон на молдавському престолі довго не утримався, його вигнав Штефан 3 (Великий).

Олександр Добрий не був першим воєводою на землях майдутньої Румунії, який взявся за упорядкування торговельних взаємин з іноземним купецтвом. Ще в 1390 році валаський воєвода Мірча Старий у своєму привілею, написаному, до речі, теж староукраїнською мовою, надає купцям і міщанам, що проживають на території Польщі, головно, в місті Львові, а також купцям і міщанам Литви право займатися торгівлею на всіх його землях і звільняє їх від усіх мит, крім торговельних.

А в привілею, виданому в Арджеші 1409 року, написаному на цей раз, латинською мовою, Мірча Старий підтверджує попередні привілеї львівським купцям, а також міщанам, що проживають у Польщі і Литві, з тією різницею, що з товарів, якими можна торгувати, виключається срібло, а торговельне мито окреслюється точно в 30% від загальної вартості товару.

Що торкається Штефана 3 Мушата, найвидатнішого молдавського воєводи, то із-за його ворожнечі з Польшею на довгий час припинилася торгівля зі Львовом та різними країнами Заходу.

Румунські історики дуже звеличують Штефана 3, представляють його геніальним і безгрішним - володарем Молдавії. Цікаво, що така тенденція доходить іноді до курйозів. Румунський історик Й. Ністор, наприклад, в одній із своїх праць пише: «Олександр 1 Добрий... надав львівським купцям обширний торговельний привілей і не забув упорядкувати і оживити також торговельні взаємини Молдавії з Бистрицею, Брашовом та з чорноморським генуезьцями. Під час (панування) Штефана 3 Великого... молдавська торгівля досягнула апогею в своєму розвитку. Як володар Кілії і Білгороду він отримував добру частину тодішнього

обміну товарами між Сходом і Заходом. Молдавська транзитна торгівля мала тоді міжнародне значення...».

В іншій же праці Ністор пише про занепад торгівлі при Штефані 3: «У 1475 році турки зайняли Кафу... Завоювання Кафи означало цілковитий занепад торгівлі генуезців на Чорному морі. Іноземним купцям після упадку генуезького панування на Чорному морі уже не було що вивозити з молдавських портів, тому їхні торговельні подорожі ставали все рідкішими, а коли турки, нарешті, зайняли Білгород і Кілію (1484), Чорне море стало замкнутим турецьким морем. Ця подія мала для розвитку молдавської торгівлі дуже шкідливі наслідки.

Джерела постачання заморськими продуктами перебазувалися з молдавських портів далі на південь до прибережних міст та островів Егейського моря. Торгівля колоніальними товарами перейшла тепер до греків.

Вже тоді почалася колонізація численних грецьких сімей у Молдавії, і ця колонізація тривала постійно, а в пору панування фанаріотів досягла свого найбільшого поширення.

Молдавські порти, що колись процвітали, були зайняті турками. Щоб хоч у якійсь мірі компенсувати цю політичну, економічну і торговельну втрату, цей найвидатніший молдавський володар (тобто Штефан 3 - О.М.), пише знову Й. Ністор, - прагнув завоювати Покуття. В останні роки свого панування йому, правда, вдало відірвати від Польщі і приєднати до Молдавії цю родючу і багато заселену провінцію, що простягалася між верхньою течією Дністра і Карпатами, але це завоювання було короточасним і викликало довголітню ворожнечу та кровопролитні битви з поляками, так що колись така інтенсивна і прибуткова торгівля зі Львовом прийшла в повний упадок на цілі десятиріччя. Лише після формальної відмови молдавських воєвод від Покуття появилася можливість відновити на довго перервані торговельні відносини.

Петро 3 Арон не уступив добровільно молдавський престол Штефану 3, але після того, як останній розгромив його війська, йому не залишалося нічого іншого, як тікати за кордон. Утік він до Польщі, а це викликало в перші роки вороже ставлення Штефана до Польщі.

Тільки в 1459 році була підписана угода, згідно з якою Петра Арона поляки спровадили подалі від кордону а між обома країнами відновлено давні традиційні торговельні зв'язки. На прохання львівських купців Штефан 3 підтвердив 3 липня 1460 р. своїм «друзям» із Львова «великий привілей», який вони мали від його «покійного дядька Штефана та від усіх його предків». Про Петра Арона Штефан не згадував, бо то був його ворог, хоч у своєму привілею він зберіг зміни, введені Петром. Мито в Тягині було відновлено, за в Білгороді купці були звільнені від мита, навіть на товар вартістю в 1000 флоринів. Але він установив нові, проміжні мийтні станції. Водночас воєвода дав обіцяння, що ніхто із чиновників чи бояр не має права брати у купців безплатно якийсь товар.

23 січня 1463 року Штефан 3, незадоволений станом речей у торгівлі, звертається до «дорогих друзів, шановного бургомистра, до панів радників та громадян-купців міста Львова» з закликом оживити товарообмін на основі досягнутих домовленостей.

Заклик цей, як свідчать архівні матеріали, мав на якийсь час позитивні наслідки.

Не можна обійти мовчанням і випадки банкрутства деяких купців, які понесли величезні збитки правдоподібно із-за воєнних дій під час конфлікту між Штефаном 3 і валаським воєводою Раду Вродливим.

Сянокський архієпископ Грегор звернувся 29 квітня 1472 р. з листом до короля та до впливових діячів про те, що в львівських купців Ціндріха та Чогнберга у Туреччині, а у Фрідріха Юца, Абрека, Міхлаша, Бура, Шірмара та інших у Молдавії, пропало товарів вартістю понад 30 тис. флоренів, що вони жебрають шматок хліба, звертаються до лікарень і просять, щоб їх умертвили, і нема нікого, хто б їм допоміг, хто б заступився за них.

Так що іноземні купці не лише наживіали бариші в своїх торговельних операціях, але іноді несли великі збитки, в основному із-за воєнних конфліктів, що в той час не рідко відбувалися не тільки в Молдавії, але й на сусідніх землях.

Міжнародна торгівля існувала з давніх-давен на всій території Київської Русі, згодом на землях Галицького і Волинського князівств і, як ми бачимо, так само інтенсивно відбувався

міжнародний товарообмін на українських землях в умовах татарської, польської та молдавської окурації.

Ми ознайомилися з мережею шляхів, якими здійснювалася торгівля між Сходом і Заходом. Товари перевозилися на величезні відстані, при чому засоби транспортування були примітивні, тобто кінні або волові запряжки, які долали шляхи від Константинополя або Кафи до Польщі, Німеччини, Англії й Італії. Ні погодні умови в різних кліматичних поясах, ні поганий стан доріг, ні небезпека нападу розбійників, ні інші серйозні перешкоди не могли порушити ритму цього величезного руху торгівлі, поки існували хоч мінімальні умови для товарообміну між країнами Європи і Азії.

Правда, торгівля це не тільки шляхи і засоби перевозок товарів, це живі люди, рушії торгівлі, купецтво, товари і гроші, про це у нас піде мова в наступному розділі, присвяченому знаменитим у свій час шипинським міжнародним ярмаркам.

Розділ 2. Шипинські міжнародні ярмарки.

В період свого існування Шипинська земля відіграла значну роль у міжнародній торгівлі. Через Шипинську землю проходили міжнародні торговельні шляхи, які зв'язували головні центри торгівлі між Сходом і Заходом. На її території відбувалися міжнародні ярмарки, на яких велися крупні торговельні операції з оптовими купцями із країн середньої і західної Європи, України, Росії та Близького Сходу.

Якщо припустити, що Шипинська земля була створена як буферна територія на півдні Польського королівства для захисту від нападів татар і турків та інших потенційних агресорів, то в випадку з торгівлею вона для Молдавії відіграла не менш важливу роль як транзитна територія для обміну товарами з Польщею, а далі з такими вигідними для торгівлі партнерами, як Німеччина, Італія, Англія, і Фладрія.

Крім обміну товарами, через Шипинську землю проходили надійні шляхи збуту головно сільськогосподарських товарів, якими славилася родюча молдавська земля.

Після смерті короля Русі Юрія II Тройденевича перестало існувати Руське королівство і Галицьке князівство, яке загарбав польський король Казімір Великий і надовго прилучив до Польщі. Таким чином він створив сприятливі умови для товарообміну між Польщею і Молдавією та для надійної мережі міжнародної торгівлі.

Молдавські воєводи швидко зрозуміли, які вигоди обіцяє їм широкий ринок збуту національної сільськогосподарської продукції з одного боку, та участь у міжнародній торгівлі, в якій Молдавія, завдяки географічному розташуванню, була осередком транзитних шляхів між Сходом і Заходом, з другого боку.

Правда, Шипинська земля грала значну роль у міжнародній торгівлі не лише у період, коли вона користувалася статусом автономної територіальної одиниці, але й після того, як воєвода Штефан III із Мушатів на тривалий час прилучив її до Молдавського князівства.

Незважаючи на втрату своєї територіальної автономії, Шипинська земля і далі грає неабияку роль у складі Молдавії, її назва ще довгий час являється в офіційних документах.

Румунські історики К. І. Д. Джуреску в своїй «Історії Румунів» подають такі відомості про економічні й торговельні взаємини між Молдавією і Портою, для якої Молдавія була першорядним джерелом постачання товарів для турецької імперії взагалі, і для Константинополя зокрема.

Із Молдавії ішов експорт зерна в основному пшениці, ячменю, ділової деревини, тварин, головно овець, їх кількість доходила до 100 тис. в рік, тваринних продуктів: жирів, масла, кормового м'яса, топленого коров'ячого сала, сирих і виправлених шкур, вовни, меду, воску, камінної солі, нафти, салітри, азотно-кислого калію тощо.

Із Туреччини поступали свині, просо, риба, вино, фрукти, хутра. Про багатства Молдавії говорять такі факти й цифри: у 16 ст. Молдавія експортувала до Туреччини щороку 350 тис. геколітрів зерна, - повідомляє румунський історик Йністор у своїй цікавій праці «Зовнішні торговельні взаємини Молдавії в 14-15 і 16 сторіччях», написаній німецькою мовою. Відповідно і

в тваринництві славилась Молдавія своїм багатством,-пише далі Ністор.Наприклад,воєвода Петро Рареш(1527-1538; 1541-1546) зобов'язався поставити 300 тис. волів маркграфу Йоахіму Бранденбурзькому для його армії.Коли турки зайняли Білгородську райю, вони захопили там 100 тис.овець і 80 тис.голів великої рогатої худоби.У 1578 р.турецький султан скаржився польському королю Стефану баторію,що протягом двох років козаки захопили із Білгородської райї 700 тис. овець,так що в цій райї овець майже не залишилося.

Про багатства Молдавії й Буковини цікаві відомості передає у своїй географічній монографії «Опис Молдавії»,написаній на прохання Берлінської академії, Дімітіє Кантимір, воєвода Молдавії(1693;1710-1711),згодом радник російського царя Петра 1.

«У нас три види овець,-пише Кантимір:гірські вівці,сорокські та дикі вівці лісні.Важко сказати скільки гірських отар і скільки овець у них.щороку грецькі куупці закупають понад 60 тис таких овець для кухні султана...У трьох місцях місцях маємо особливо добрі пасовища:в Довгополі(Руському Кимполунзі),на річці Путилі,у Молдавському Кимполунзі на річці Молдові та горах Вранчі в районі Путни».

Венеціанець Джованні Марія Анджолелло, що був писарем при султані Мохамеді 2 в 1476 р. під час походу в Молдавію проти Штефана Великого хвалить багатства Молдавії в худобі,волах та добрих конях.

Лейб-медик Штефана 3(Великого) Маттіас Мурано, який довгий час перебував при княжому дворі в сучаві, розповідає, що країна, тобто Молдавія, розташована дуже вигідно і дуже родюча.У ній наддостаток домашніх тварин і зерна... Кількість коней доходить до 100 тис. і більше.У гористій частині Молдавії-передає Д.Кантимір, - зживе доволі мамаленький кінь схожий на руського коня ,але дуже сильний і терпеливий у роботі, у нього копита настільки тверді,що його не треба підковувати навіть ,якщо він проходить твердими дорогами. На долах, - продовжує автор, - тут коні більшого зросту, показні, з оформленими ногами,прудкі й сильні,на них великий попит у ляхів і у угрів,а також у турків.

У привілею Олександра Доброго, який ми привели вище, було вказано про молдавських коней двох порід, при чому продаж високопородистих коней за кордоном був заборонений.Біограф воєводи Петра Рареша,італієць Пауль Джовіо хвалив багатства в зерні та рибі, але найбільше захоплювали його молдавські коні,що виділялися темпераментом,силою і витривалістю.

Відвідавши Молдавію в середині 17 ст. єпископ Бандінус залишив цікаве описання цієї країни та її мешканців... Дуже здивувала єпископа кількість овець,що їх у деяких бояр було до 24 тис.,при чому цих овець чужинець міг на відстані переплутати з волами або коровами.(«Oves veto tam grandes ut Advenae remotibus intiendo boves aut vaccas esse ritent.Sola cauda ovis valachicae medietatem ovis germanicae ponderat»). Про знаменитих молдавських волів пише Д.Кантимір у цитованій праці:Мешканці гір мають також невеликих волів,з яких щороку відправляють у Ляцький край 40 тис. аж до данціга,а звідси їх продають у сусідні країни під виглядом ляцьких волів.Найкращі й найжирніші воли знаходяться в Пиреул-Сирет, біл я Фельчу та вздовж потоку Башеу в Чернівецькому краю,бо там пасовища дуже дуже солоні і трава жирна, - пише далі Д.Кантимір і додає: Тут так багато таких волів,що їх вистарчає не лише для харчування мешканців,але й для оплати важких податків,які турки вимагають від них.А по обох берегах ріки Дністра можна іноді побачити диких буйволів,здається,здається,що вони заходять сюди із Поділля та Татарського краю за Дністром(тобто з окупованої татарами України-О.М.).Далі Д.Кантимір пише:»... Не хочу згадувати і про диких тварин,яких повно в наших лісах,наприклад:рисі,куниці(не ті,що їх звичайно називають соболями), і лисиці, хутра яких в основному захищають від холоду. Жителі країни мають великий зиск від бджільництва».

Ми привели свідчення різних авторів,очевидців про величезні природні багатства Молдавії і Північної Буковини з 14 по 17 століття. Зрозуміло,що для торгівлі в середині країни і для збуту в закордонні країни з часом виникли ярмарки,про які в нас мова піде далі. А зараз ми зупинимось на відомостях про неврожайні роки на території Молдавії та інші біди,що виникли тут, зокрема такі прблеми,як голод і смерть. Після битви під Резбоєнь (1476) під час турецької кампанії під керівництвом самого Мехмеда 2, що закінчилася повною невдачею для 150-

тисячної турецької армії, в молдавії, яка і в армії Мехмеда вмикла чума і в країні був голод,буханець хліба продавався за 5 асперів.

Молдавський воєвода Олександр Лепушняну 25 березня 1553 р. звернувся до судді та до присяжних Бистриці з проханням прийти на допомогу в збиранні врожаю, бо чума забрала тисячі людей.

Молдавський літописець Азаріє записав,що в 1539р. із-за неврожаю в країні був великий голод.У 1560 р. згаданий вже Олександр Лепушняну не міг поставити туркам на вимогу султана Сулеймана 2 зерно для війська,що будувало укріпленняв Очакові,бо засуха знищила весь урожай.

Польський хроніст М.Стрийковський сповіщає про страшний голод із-за неврожаю в 1574 і 1575 роках,а в 1540р. весь урожай знищила сарана,після чого дав своєму воєводі Штефану 5 прізвище «Сарана» (Штефан Лакусте) (1538-1540).

На території Молдавії діяли тижневі та річні ярмарки згідно з регламентом, затвердженим воєводою країни.Торговельне право установляло періодичність ярмарків, безпеку переїздів і торгівлі для іноземних купців та інші питання з області торгівлі. Тижневі ярмарки задовольняли інтереси місцевого населення,місцевих купців і покупців. Для масштабної міжнародної торгівлі були організовані міжнародні ярмарки. Узв'язку з організацією ярмарків виникали проблеми.Розташування міжнародного ярмарку близько від кордону,з одного боку сприяли інтинсифікації товарообміну, з другого ж,давало можливість нечесним ділкам займатисяконтрабандою, спекуляцією, крадіжками. Ось чому протягом перших сторічч існування Молдавського князівства,місцевості, де відбувалися міжнародні ярмарки, мінялися згідно з міркуваннями правителів у політичному чи іншому напрямку. Ось чому в молдавсько-польському торговельному договорі в 1527р. була висловлена думка,що ярмарок необхідно перенести від кордону подалі в глиб країни, щоб покласти край злодійству. В Молдавії існували окремі ярмарки для торгівлі з Польщею,Бистрицею і Брашовом.Що торкається торгівлі з Польщею,то ярмарки відбувалися в Шипенцях, Ботошанах, Хотині і в Ленкімцях.

Ми не маємо точних даних коли були організовані перші міжнародні ярмарки в Шипинцях. Деяку ясність в питанні ярмарки вносить грамота молдавського воєводи Петра 5 Кульгавого від 8 січня 1579 р.адресована купцям Львова та інших польських(галицьких - О.М.) міст про упорядкування взаємовигідної торгівлі. Ця цікава грамота заслуговує на те,щоб привести повністю її текст у перекладі з польської мови того часу, якою написана грамота молдавського воєводи.

«Ми, Петро, зласки божої господар землі Молдавської,пан і дідич. Оповідіаємо нашою сусідською милістю львівських купців,а також інших із прикордонних міст Корони Польської,кому про це треба знати,а також крамарів,що купці нашої землі Молдавської,а також убогі люди скаржуться з великим жалем, розповідаючи нам,що коли вони ходять на ярмарки його королівської милості для спільної з вашою милістю користі,а ваші милості благоволили до них добре ставолися і мито брали зних по старому звичаю аж до недавнього часу,а тепер ввели інші мита,що не влаштовує людей нашої землі,і беруть з них не по закону. Адже коли наш бог благоволив поставити нас(на чолі) держави землі нашої,ми все,що застали, так того і притримуємося,нічого нового не вводили і нічого не підвищували,а ваші милості, користуючись увагою в нашій землі жодного підвищення (мита) не знаєте,і доки бог буде берегти нас у милості своїй святій,доти ми не будемо вводити нічого нового.А ми,бачучи такий жаль підданих і утиск наших підданих, який чиниться на землі його королівської милості,почувши про те, змилювались над ними і не хотіли б більше чути плач їхній на землях його королівської милості.Але ми зібрали всіх купців землі нашої,а також панів земських і спитали їх як було на початку землі нашої.Тоді нам відповіли,що спочатку був ярмарок у Ботушанах, потім купці прибули до кордону і установили ярмарок в одному селі,що називається Ленцешти(тобто Ленківці - О.М.) і в Шипинцях. А я із-за їхніх скарг хотів було влаштувати ярмарок у Хотині,якбуло поступив Олександр(Ліпушняну-О.М.), або воєвода Іван(Лютий - О.М.), мій попередник. А зараз, маючи на увазі дружбу його королівської милості і не бажаючи причиняти шкоди нашим панам (боярм - О.М.) у стягненні мита,ми

постановляємо, щоб ярмарок відбувався в Шипенцях і там буде склад для наших купців. Тож доводимо до вашого відома, як і досі повідомляли, що до недавнього часу, коли приходили наші купці, коломийські або інші митники брали з одного воза, який би тяжкий він не був, три гроші, а зараз п'ять. А тепер панове ввели новину і крім того беруть з поставу лунського сукна 10 грошів. А крім того приходять львівські митники і хочуть брати з них від кожного поставу по талеру, і з кожної людини, якою би простою вона не була, лиш би з нашої країни - по 4 польські злоті. Тому ми пожаліли наших підданих і з цього часу постановили проводити ярмарок у Шипинцях. Раніше, коли там був ярмарок, тоді ваші купці платили мито по одному баню з вола, а тепер я заборонив брати мито з ваших людей за будь-яку річ, з якою приїде на ярмарок, і дозвольте довідатися про те, що перший ярмарок буде в середині посту. Потім також нашим листом оповіщаємо, що ми вигнали євреїв із нашої країни і дозвольте знати, що не з іншої причини, а тільки в силу скарг наших купців, бо коли купці приходять з волами до кордрну, то євреї, закупивши завчасно сукна у нас, самі приїжджають до нас, обминаючи наших купців, закупають собі волів, а тоді наші купці залишаються з непроданими волами. Якби ми бачили, що їм не вистачає волів для заupu в наших купців, ми дозволили б їм купувати їх в середині країни. Та вони хочуть закуповувати (волів) в середині нашої країни, а наші купці залишаються з непроданим товаром. А для більшої певності і віри ми веліли приложити нашу молдавську печать. Дано в Яссах, дня восьмого січня року божого 1579.» (Документ цей зберігається у Львівському філіалі Центального державного архіву «Ф.52, оп.1, д.522, док.132».) Оригінал з державною круглою печаттю.

У 1865р. Б.П.Хаждеу передрукував цю грамоту в «Archiva istorika aRomaniei. Colectiine critika de documente asupra trecutului». Цей документ дає нам цінну інформацію про міжнародні ярмарки на території Шипинської землі. Але на перший погляд не зрозуміло, чому молдавські воєводи міняли місця міжнародних ярмарків. Ось як пояснює кон'юктуру того часу румунський історик Й. Ністор: Після другого приходу до влади воєводи О. Лепушняну (1564) виникли нові обставини в міжнародній торгівлі. Давній торговельний шлях Снятин-Чернівці-Серет-Сучава-Білгород - уже втратив своє значення. Починаючи з середини 16 ст. львівські та польські купці з різних районів користувалися прямим шляхом до Молдавії, тобто через Хотин, Дорогой і Ясси, а звідси на південь через Бирлад аж до Галацу (Галича) на Дунаї, який після втрати Клії й Білгороду став першим портовим містом Молдавії. Враховуючи ці переми, О. Лепушняну ще до того, як Йоан Якоб Ераклід, званий Деспотом (Деспот - воде) скинув його з престолу, переніс ярмарок із Шипинців до Хотина (приблизно в 1561 р. - О.М.). Недалеко від польського кордону. Він мав на увазі, що в цьому місці, в якому проходить головна артерія торговельних шляхів, можна буде влаштувати сім ярмарок у рік. Про це сказано в листі О. Лепушняну від 17 вересня 1561р. до бистрицьких купців. Зрозуміло, що після цього не тільки торговельний шлях, що йшов через Сучаву, втратив своє значення, але й міста, розташовані над ним і їхні ярмарки прийшли в занепад згідно з обставинами О. Лепушняну під час свого другого панування переніс столицю із Сучави до Ясс. Богдан 4, син О. Лепушняну (березень 1568-лютий 1572) заключив 4 торговельні договори з Польщею, а його наступник Йоан 3 Лютий (Йоан чел Кумпліт-лютий 1572 - червень 1574) на початку свого панування проявив велике зацікавлення в торгівлі з Польщею, в наслідок чого оживилася транзитна торгівля між Польщею і Туреччиною через територію Молдавії, але молдавський воєвода через якийсь час посварився з турками і почав їм шкодити в торгівлі. Конфіскація товарів у турецьких купців порушувала інтереси і польських купців, крім того Йоан Лютий почав домагатися Покуття.

Торговельні взаємини між Молдавією і Польщею були на низькому рівні коли на молдавський престол сів Петро 5 Кульгавий (червень 1574 - листопад 1577; січень 1578 - листопад 1579; вересень 1582 - серпень 1591). Торгівлю в Молдавії взяли в свої руки грецькі купці з тенденцією монополізації. Вона стала кредитором воєводи, тому він не міг протистояти їм, зате завдяки грекам відновилася транзитна торгівля. У своїй грамоті від 8 січня 1579 р. Петро Кульгавий кривить душею коли скаржитися, що лише поляки пригноблюють молдавських купців. 26 червня 1571 р. польський посол при Порті Сієнській скаржився на надзвичайний митний утиск, який терплять польські купці в Молдавії, а також у Туреччині. Але випадки

ворожого ставлення до іноземних купців були взаємними. Переслідування іноземних купців доходило в ті часи до абсурду. У 16 ст. молдавські воєводи переслідували вірменських купців за їх віру, в наслідок чого багато вірменів покинуло Молдавію. А воєвода Штефан Томша (1563-1564) брав у полон іноземних купців, навіть польських і брав у них викуп, або продавав їх як невільників. Й. Ністор, посилаючись на свідчення анонімного автора з Румунського історичного архіву, заявляє, що Штефан Томша грабував і топив іноземних купців. Така обстановка була в торгівлі коли Петро Кульгавий звернувся до польських партнерів із пропозицією оздоровити торговельні взаємини і перевести міжнародний ярмарок знову до Шипинців. Ми говоримо «знову», бо в грамоті своїй Петро Кульгавий пише про Шипенці: «Раніше, коли там був ярмарок, тоді ваші купці платили мито по одному баню з вола...». Ближчих відомостей про колишні ярмарки в Шипинцях ми не маємо, але з усього робимо висновок, що Шипинці були традиційним місцем міжнародних ярмарків. Шипинці були в той час, можна сказати, і деальним місцем для таких ярмарків. Останні відбувалися на відстані 13-14 км. від кордону на головній трасі європейській торговельній магістралі, на якій були розташовані міста (Белз, Львів, Галич, Коломия, Снятин, Чернівці, Серет та інші), тісно зв'язані з міжнародною торгівлею. Цікаво, в якому теперішніх Шипенців відбувалися ці грандіозні ярмарки.

З того часу минуло 5-6 сторіч, а в народі збереглася назва урочища, де, цілком імовірно, відбувалися Шипенські ярмарки. Це урочище «торговиця», яке розміщується на південно-західній окраїні села, в напрямку сусіднього села Дубівці. Міжнародні ярмарки того часу вимагали величезної території, бо основним товаром була рогата худоба, зокрема породисті воли, які славилися і мали попит у всій Європі. Крім волі тут відбувалася купівля - продаж овець, коней, свиней, кіз, а також різних шкір-волохих, овечих, свинячих і ягнячих, сала, вовни, риби та інші продукти. Якщо взяти до уваги, що Шипинці мали право, згідно з грамотою Петра Кульгавого, на статус склада товарів, то для такої масштабної торгівлі потрібна була чимала територія. Зараз можна переконатися, що урочище, яке зберегло досі назву «торговиця», відповідає вимогам величезного ярмарку, крім того, його територія знаходиться поряд із старим шляхом, що протягом сторіч зв'язував такі торговельні центри, як Львів, Коломию і Чернівці. Міжнародні ярмарки відігравали важливу і головну роль у торгівлі того часу. Крім ярмарків у Хотині, Ботушанах, Ленківцях і Шипинцях, ярмарки відбувалися і в Коломиї, Снятині, Львові та інших містах Західної України. Торгівлею тут займалися німці, вірмени, генуезці, греки, молдавани українці, секлери, євреї. Вели торгівлю і молдавські та українські селяни. Вони торгували рибою, сіллям, овочами, медом, фруктами, худобою, хутрами, шкірами, горшками, бочками, домашнім полотном і сукном та іншими виробами. Худобу свою селяни гнали і на далекі ярмарки аж до Бистриці, Брашова, Снятина, Коломиї та інших міст. А на Галицьких ярмарках збиралися купці з Золочева, Тереховлі, Козлова, Яворова та інших міст. Але головною особою в торгівлі був сам володар Молдавії, що використовував різні привілеї для свого княжого двору та для казни. Він не платив мита за експорт та імпорт товарів. З воєводи брали приклад і його бояри, які правдами і неправдами багатіли, не звертаючи уваги на своїх кріпаків, що проживали в величезній нужді. Зловживали своїми правами і головні митники, які вели значні торговельні операції під виглядом справ воєводи, наживали великі бариші. З великим успіхом займалися торгівлею монастирі. Деякі з них були дуже багаті, конкурували з поміщиками. Монастир Галата біля Ясс, заснований воєводою Петром Кульгавим, наприклад, згідно з інвентаризаційним актом від листопада 1588 р., мав понад 16 маєтків, 4 зарибнені озера, 21 млин, 6 ткацьких цехів, виноградники, 19 шатер циганів, 192 голови великої рогатої худоби, 109 коней, 1128 овець, 140 свиней, 484 бджіло-сім'ї, 32 бочки вина, 52 криги сиру, і бочку масла, 1100 брил кам'яної солі, один віз білуги, один віз коропа, одну бочку меду та багато різного приладдя. Ще багатшими були такі монастирі, як молдовіцький, бистрицький, путнянський та інші. Ченці вели широку торгівлю рибою. 8 жовтня 1453 р. воєвода Петро 3 Арон звільнив від мита цілу валку підвід з рибою з монастиря Гомори, а 15 серпня 1471 р. Штефан 3 (Великий) звільнив від мостового мита біля Цуцори експортні товари побратського монастиря, який вивозив збіжжя, мед, і рибу. Все це свідчить про участь монастирів у торгівлі, зокрема в міжнародній. Уже з перших десятиріч існування Молдавської

держави провідну роль у торгівлі відігравали німецькі купці, проя яких згадують тогочасні документи. У 1382 р. великі торговельні звязки із Львовом, Краковом і Люблінном підтримував Йоган Ціммерман із Серету, приблизно в той же час доброю славою купців та ремісників користувалися Йоган Послегер і Гайнріх із Серету, Бертольд, Руффус Вернуш і Гензелін із Байї і Ульріх Пергауер із Сучави. Ніколаус Гехт із Бойї помер у 1421 р. і залишив солідну спадщину. Замітною фігурою серед молдавських купців 15 ст. вважали Ніколауса Брімза із Серету, але з часом німецькі імена зникають, правдоподібно внаслідок асиміляції.

Ми вже згадували випадки переслідувань вірменських купців. Що торкається єврейських, то вже воєвода Штефеніце (1517-1527), внук Штефана 3, син Богдана 3 Сліпого почав переслідувати їх. Петро Кульгавий зовсім негативно поставився до єврейських купців і вигнав їх із Молдавії, про що, як ми бачили, він писав у своїй грамоті від 8 січня 1579 р. Але переслідування євреїв тривало не довго. 10 грудня 1614 р. появилася грамота Штефана Томші, в якій сказано: «Всім разом і кожному зокрема, кому належить знати про те. Доводимо до відома польськог народу, всіх поляків, особливо купців, як польських, так і руських, вірменів і євреїв, що з теперішнього часу дозволено їм їздити в нашу землю зі всякими покупками і товарами по таких дорогах, як чернівецька, хотинська і сорокська, і жодними іншими, а тільки саме тими дорогами вони повинні проїжджати під страхом утрати своїх покупок або товарів і на підставі постанови нашої грамоти нашим перкелабам, що проживають на тих дорогах, тим купцям хай буде вільний в'їзд і виїзд у наші володіння. А для більшої вірності ми веліли прикласти печать і власноручно підписуємося». (В Яссах 10 грудня року божого 1614. Штефан Томша воєвода).

З переведенням міжнародного ярмарку знову до Шипівців та з появою нового привілею Петро Кульгавий надіявся зацікавити в першу чергу львівських купців і відновити колишні торговельні взаємини з Польщею, але добрі часи годі було вернути. Політична нестабільність у Молдавському князівстві, невпевненість у завтрашньому дні, не давали гарантій ні політичним, ні торговельним діячам. У листопаді того ж року, коли появилася грамота Петра Кульгавого, його скинув з престолу син Петра Ререша Янку Сас, який, до речі теж не втримався довго на престолі, уступивши його знову Петру Кульгавому в вересні 1582 року. Янку Сас зразу почав діяти напористо. Його не цікавили якісь там традиції, політичні чи моральні чи торгівля. Йому потрібні були гроші. Його торговельні агенти, виключно греки, які вже раніше зайняли домінуючі позиції в молдавській міжнародній торгівлі, розгорнули інтенсивну торгівлю волами з польськими купцями. Один із агентів Янку Саса, наприклад, у 1581 р. продав на ярмарку в Снятині 1800 волів. Із судового документу того часу, який зберігся до наших днів, ми довідуємося про імена та прізвища польських купців, які вели торгівлю на ярмарках у Львові, Снятині, Коломиї і, розуміється, в Шипинцях. Це Станіслав Штольц і Йосиф Нахимович із Львова, Хаймеч із Бучача, Грот із Познаня, якийсь дворянин Ячовський, якийсь Самуель та інші. При купівлі-продажу товар оплачувався частково грішми, частково сукнами, для яких польські купці знайшли в Молдавії вигідний ринок збуту. У вересні знову став виходець із Валахії Петро Кульгавий, який на цей раз утримався на престолі цілих 9 років, тобто до серпня 1591 р. Після нього в молдавії панував двічі син Олександра Лепушняну Арон, званий Тираном (вересень 1591 - червень 1592; вересень - 1592 - квітень 1595). Одним із великих досягнень Молдавії в торгівлі під час панування Петра Кульгавого можна назвати договір з Англією в 1588 р. До цього часу експорт молдавських товарів, в першу чергу розуміються воли, - обмежувався на заході Європи Німеччиною (Нюрнберг, Франкфурт на Майні тощо), а після цього договору молдавські товари йшли через Данціг і Гамбург до самої Англії. Зрозуміло, що товари в Західну Європу йшли товарним міжнародним шляхом через Шипинці, Львів і т.д. Незважаючи на зусилля Петра Кульгавого, як і його попередників вернути часи бурної торгівлі з Польщею, Литвою, Україною, Левантом і Константинополем не судилося. Втрата Кілії та Білгороду, що являлися головними осередками масштабної діяльності генуезьських купців, була першим етапом занепаду міжнародної торгівлі на території Молдавії. Другим етапом була окупація Туреччиною Молдавії й Буковини на поч. 16 ст. В умовах міжособної боротьби різних претендентів на молдавський престол міжнародна торгівля зазнала нових збитків. Це торкається, в першу чергу, торгівлі з Польщею, або, вірніше, зі Львовом та іншими галицькими

містами. Ця торгівля була вигідною для всіх партнерів, навіть для західноєвропейських, які імпортували необхідні для них товари з Молдавії, Буковини, або транзитні товари з Близького Сходу через землі Західної України. Нищівного удару цій торгівлі завдав валашський воєвода Міхай Хоробрий, який, завалодів Семиградям і приєднавши його до Валахії, у травні-вересні 1600 р. захопив Молдавію з метою возз'єднання всіх румунських земель і, окрилений легким успіхом своїх кампаній, збирався напасти і на Польщу, щоб відібрати якусь її територію, напевно, хоча б Покуття і приєднати до новоутвореної своєї держави.

Місцеві й міжнародні ярмарки на території Шипинської землі були в той час єдино організованою структурою торгівлі. Місцеві ярмарки відбувалися часто, як правило, щотижня, а міжнародні, як згадується в деяких документах, до семи разів на рік. Молдавський воєвода Олександр Лепушняну, наприклад, звертаючись до бистрицьких купців, з якими молдавани вели широку торгівлю, писав у своєму листі від 17 вересня 1561 р.: «У нашій країні Молдавії, в Хотині на польському кордоні відбувається ярмарок сім раз на рік». Чи дійсно витримувалась така черговість, нам не відомо. Правдоподібно ярмарки в Шипівцях відбувалися теж не один раз у рік, бо це викликало застій в обміні товарами, нарушило б ритм купівлі - продажу, підірвало б інтереси купецтва. Знову ж організація великих, міжнародних ярмарків була звязана з чималими міжнародними труднощами. У своїй грамоті про шипинські ярмарки Петро Кульгавий повідомляє, що перший ярмарок відбудеться в середині посту, тобто в час, ще коли не почалися головні сільськогосподарські роботи в полі, щоб не завдати збитків майбутньому урожаю. Треба мати на увазі, що ярмарок тривав тиждень, а то й два, і відривав від роботи і селян, які привозили свої товари, приганяли худобу, або обслуговували купців своїм кінним транспортом чи іншими послугами. На шипинському ярмарку як, зрештою, і на інших, укладалися різні торговельні договори, але найголовніше, що там відбувалося, це оптова купівля-продаж волів, найвигіднішого товару для середньо та західно-європейських країн. Торгівля волами велася в великих масштабах. Ми вже згадували, що агенти Янку Саса, наприклад, продали в Снятині 1800 волів. Є ще відомості про те, що молдавський воєвода Петро Ререш у 1545 р. продав гендлярям із Красностава тисячу волів за 3 тисячі дукатів. Що торкається ярмарків у Ленківцях, то ми не маємо окремих відомостей про них, крім того хіба, що вони там дійсно відбувалися, як свідчить про це воєвода Петро Кульгавий. Якщо воєвода Петро Кульгавий переніс ярмарок із Хотина до Шипинців, то це значить, що хотин вийшов із орбіти міжнародної торгівлі. Навпаки, через цю прикордонну місцевість, яка охоронялась нацміцнішою фортецею на території шипинської землі, велася активна транзитна торгівля між польщею та константинополем. З часом головну роль у цій торгівлі взяли на себе грецькі купці, які поступово витіснили німців, вірмен і самих молдаван. Останні часто виступали в ролі фрахтувальників при перевозах товарів із Львова через Кам'янець і Ясси до Галацу і константинополя або Леванту, чи в протилежному напрямку. До Львова йшли такі товари, як вина, риба та інші перелічені в привілею Олександра Доброго. На ярмарках відбувався обмін товарами, але в основному торгівля йшла за гроші.

На самому початку свого існування Молдавія, як спадкоємиця могутнього колись на її землях Галицького князівства, його культури, побуту й торгівлі, не мала власних грошей і тому користувалася чужою валютою (монетою), отриманою внаслідок торгівлі з Польщею, Семиградям, та генуезькими причорноморськими містами. Нам відомий епізод із історії добросусідських польсько-молдавських взаємин, коли на прохання короля Владислава-Ягайла молдавський воєвода Петро 1 Мушат позичив йому 3000 рублів фряжського срібла. Все це «фряжське срібло очевидно поступило в молдавську казну від генуезьких купців, в час широкої міжнародної торгівлі. Німецький історик Р.Ф.Кайндл у своїй «Історії Буковини» пише, що перші молдавські монети випустив перший молдавський воєвода Богдан 1 біля 1350 року, що на аверсі цієї монети було вибито «Bogdan Voievoda» і зображення голови бика з п'ятикутною зіркою між рогами, наліво від неї п'ятилиста розетка, а справа пів-місяць; на реверсі відчеканено «Wod Moldaviensis». Кайндл вважає, що ця перша срібна монета зроблена за зразком монет польського короля Казіміра Великого. Але Кайндл помиляється. Основоположник Молдавської держави Богдан 1 не міг випустити молдавські монети в 1350

році, бо в той час Молдавія ще не існувала як держава. Богдан знаходився у той час у Марамуреші під владою угорського короля, а Молдавське воєводство під керівництвом Богдана повстало щойно в 1359 році. Румунський історик Й. Ністор вважає, що монету, яку приписують Богдану 1, випустив інший, пізніший Богдан, один із кількох Богданів, що були на престолі Молдавії. Хоч Петро 1 Мушат позичив польському королю гроші чужого карбування, він був зачинателем випуску молдавських грошей, срібних монет, які опісля постійно чеканили його наступники і з династії Мушатів до 1595 року. У деяких румунських нумізматів до цього часу збереглися монети, що їх карбували молдавські воєводи, починаючи від Петра Мушата. Це, в основному, срібні монети достоїнством в один і пів гроша з зображенням голови зубра і легендою латинською або староукраїнською мовами.

Від Олександра Доброго (1407) до Олександра Лепушняну (1560) грошова система Молдавії виражалася в «грошах». Йоан Якоб Ераклід (1561-1563) пробував ввести систему талерів. Він же, а також О. Лепушняну випускали також динари на зразок угорських, Іван 1 Лютий (Івонія, 1572-1574) турецькі монети, а Штефан Резван (1595) польські тригрошові монети. Воєвода Дабіжа (1661-1666) карбував польські, шведські та бранденбурські шілінги, що випускалися монетним двором у Сучаві. На фоні такого безладдя в валютній системі, на території Молдавії протягом кількох сторічч мали обіг гроші різного походження. Срібні карбованці (рублі), угорські й татарські золоті гульдени, угорські дукати, німецькі таллери, голандські гульдени, польські гроші й гульдени, польські й шведські шілінги, угорські динари і оболі, турецькі аспери - всі гроші мали законне право обігу в Молдавії, тобто гроші, які поступали від іноземних купців за купівлю місцевих товарів. Торкаючись питань торгівлі між Польщею і Левантом, що відбувалася на торговельних шляхах через територію Молдавії, румунський історик Ніколае Йорга заявляє, що «в княжу казну вливалось багато руських карбованців і грошів із Галичини, «франкських» або «татарських» золотих, найбільше розповсюджена в старі часи монета і дрібняки із Кафи, тамошні януїни, трохи згодом і рідше угорські дукати, угі та денари Секмиграддя, нарешті східні аспери і гіперпери, які, однак не можна було вважати просто монетами».

Ми знайомилися вже з документом 1388 р., в якому сказано, що молдавський воєвода Петро Мушат позичає польському королю Владиславу Ягайлі 3000 тис. карбованців» фразького сребра». Із грамоти того ж польського короля, написаній у 1411 р. довідуємося, що з позиченої суми Ягайло залишилася несплаченою сума в 1000 карбованців. У цій грамоті польський король обіцяє сплатити борг на таких умовах: «... Аже єсьми дольжни одну 1000 рублевь фразького сребра прїателю нашему Александру воеводе госпорарю земли молдавской, что били намь позичили предкови их, а ми солюбуємь ему при нашей вере заплатити безь никоторое отволоки от сего велика дни за два роки іако били есьми послали нашего посла пана Петра Влодковичь старосту Теревовльского подьстолье Судомирского до Александва Воеводе. Имаемь ему заплатити тихь одну тысячу фразького сребра от сего дни више писаного за два роки цела іа тому истинному Александру воеводе молдавскому и детемь его. пак ли не имеемь ему заплатити на тоть день іако ту виписано, тогди ми вь тоть день безь никоторие отволоки имаемь ему дати нашь городь Снятинь и Коломию и Покутьскую землю тому истинному Александру воеводе господарю земли Молдавской и детямь его, и мають они тако долго держат нашь городь Снятинь и Коломию и Покутьскую землю со всемь доходомь и со всемь правомь и со всеми границами тако долго держати доколи ми, а любо дети наши заплатими имь тихь 1000 рублевь фразького сребра, пак ли не будеть фразького сребра, а ми Литовьские рубли дами, а любо литое сребро, пак ли не будеть литого сребра, а ми заплатими грошми почемь фразьское сребро идеть. то ми слюбуємь и обещаємь ему заплатити, а на потверженье сему нашему листу привесили есьми печать нашего королевьства. подь лети Ржства Хрва тысяча леть и четириста лить первого надцатого лета. Самого короля приказь». З цього документа ще раз можна зробити висновок, що в епоху, про яку йде мова, питання валютних взаємин вирішувались примітивно, гроші будь якої держави мали ходіння в усіх країнах, між ними існувала взаємозамінність. В обігу були не тільки монети, але й куски металу, які рівнялися по вазі монетам. Як твердить Й. Ністор, франкський, тобто італійський карбованець рівнявся

генуезьській срібній лірі, причому ліра не була карбованою монетою, а зваженим куском срібла, і з якого можна було викарбувати двадцять срібних динарів, тому така некарбована ліра мала вартість двадцять динарів. У слов'янських документах ця ліра називається карбованцем (рублем), хоч між ними не було нічого спільного. Руський срібний фунт (півкарбованець) складався з 24 золотників, а генуезьський срібний фунт, тобто ліра складалася з 20 соліді, причому вартість їхня вважалася майже ідентичною, тому автори грамот називали генуезьку ліру карбованцем. Литовські рублі, про які йде мова в грамоті Ягайла, ділилися на сто грошів і не рівнялися по вартості з франкськими карбованцями. Знайомство з привілеєм Олександра Доброго від 8 жовтня 1407 р. свідчить про те, що в обігу, в основному, були гривни і гроші так само як і на галицьких землях, що полегшувало купцям із Польського королівства розраховуватися на митних станціях за перевіз товарів. Що торкається купців, які вели торгівлю товарами з Півдня, їм дозволялося, згідно з привілеєм, платити мито срібними генуезькими карбованцями (рублями). Еквівалентом ліри в 20 соліді став з 1252 р. флорентійський золотий гелден (Fiorino d'oro), на аверсі якого було зображення Івана Хрестителя, а на реверсі герб Флоренції-геральдична лінія і напис (Florentia). Курсували ще подільські шоки. В прикордонному договорі від 1519 р. за викрадення жінки передбачався штраф в 18 подільських шоків, що рівнялося 60 золотим або 1080 грошам. Що торкається турецьких асперів, які появилися в Білгороді вже в 1455 р. і були в обігу в генуезьких причорноморських містах, вони були валютою розрахунків за молдавські поставки збіжжя до Константинополя. У той час йшло 36 асперів за один дукат, але з погіршенням чеканки упала згодом і згодом і вартість аспера, і за один дукат давали 40, а то й 60 асперів. На початку 16 ст., наприклад, молдавський генеральний митник Ісак при сумі в 87 угорських дукатів визначив митний курс по 57 асперів за дукат. Останній ділився на 100 динарів або пфенінгів, тобто за один аспер міняли не повних два динари.

Ще раз повернемся до грамоти Петра Кульгавого (1579) у якій сказано, що «Раніше, коли там (у Шипенцях - О.М.) був ярмарок, тоді ваші купці платили по одному баню з вола...» Тут мова йде про першу молдавську і валаську національну грошову одиницю назва якої збереглася й досі в Румунії. Грошова основна одиниця в сучасній Румунії-лей (lei) рівняється сто баням. Слово це у множині-бань (bani) і сьогодні в румунській мові рзначає «гроші» (поросійськи «деньги»). Сама назва перекликається з сербським словом «бан» (мабуть, південний варіант поняття володав) пан - О.М.), що в 10-14 ст. означало «володар», тобто вождь, який мав право карбувати гроші і закріпляти за ними назву своєї влади. Крім грошей, слово «бан» дал назву окремій території-Банат, що появилася в 10-11 ст. як феодальне володіння, входила до складу Угорщини (12-16 ст.), османської імперії (16-18 ст.), Австро-Угорської імперії (18-20 ст.), а зараз Банат розділений між Румунією і Югославією. Як ми бачимо, в епоху шипинських ярмарків назви іноземних валют, які були, в основному, в обігу при торговельних операціях, витіснили незвичну молдавську грошову одиницю. Політика цін на міжнародних ярмарках мала велике значення. Адже йшлося про оптові операції, про купівлю-продаж сотен або тисяч волів, овець, коней, шкір-та інших товарів на великі суми. Біограф молдавського воєводи Йоана Якоба Еракліда (1561-1563) італієць Граціані писав чимало про багатства Молдавії та про ярмарки того часу. Він передає, що перші три дні роботи ярмарку купці радилися між собою і усюгановлювали середні ціни на окремі товари, після чого починалися торговельні операції. гроші за товар виплачувалися готівкою в присутності чесних свідків, після чого розпивали могорич. Нам уже відомо, що молдавський воєвода Петро Рареш продав у 1545 р. 1000 волів - за 3000 тис. дукатів. Той самий Граціані свідчить, що ціна вола рідко була вища трьох флоренів чи дукатів. Правда, Дмитріє Кантимір заявляє, що в Молдавії можна було купити пару волів за 5 німецьких талерів, а в зиму навіть за три талери, а в Данцігу їх продавали за 40 а то 50 талерів. Й. Ністор передає, що на початку 17 ст. ціна вола була 6 флоренів, а корови з телям 5 флоренів, тобто ціни, в порівнянні з попереднім сторіччям підвищилися. Зате ціни на овець були дуже низькі. Якщо в Кафі ціна барана була 67 асперів, то в Молдавії вона коливалася від 37 асперів до 1 одного аспера, залежно від місцевості. У 1591 р. турецькі купці закупили в Чернівецькому повіті 20000 овець по 37 асперів за голову, а в Сучавському повіті за 4,5

тис.овець було заплачено по 33 аспери. Що торкається ціни одного аспера за вівцю, то ця сміховинна ціна була встановлена турецькими окупантами (турки, після окупації Молдавії, вважали її ринком постачання всіх природних продуктів для своєї країни і диктували свої ціни і правила торгівлі). Ціна відгодованого кабана становила від одного флорина двадцять три динарів до півтора флорина. Скотинячі шкіри продавалися в залежності від величини і якості. У 1484 р. за 100 волових шкір було плачено 80 флоренів. Підводу риби молдавські гиндлярі продавали за 45 флоринів, але коли це була білуга, ціна доходила до 83 флоринів. Італійський мандрівник Джуліо Манчінеллі, описуючи свою подорож до Молдавії, пише, що за курку треба було заплатити 2 аспери, а за один аспер можна було купити 15 яєць, мірка вина коштувала 4 аспери. Бандінус, роякого ми вже згадували, повідомляє, що в середині 17 ст. із Галацу до Польщі щороку йшов транспорт із 1000 підвід з рибою. Далі згадує, що восени відро вина коштувало 4 бані, а зимою 6-7 банів. У 1586 р. бочка молдавського вина коштувала у Львові 30 флоренів, зате імпортне грецьке вино (мальвазія) було двічі дорожче. У 1568 р. львівські купці закупили 200 бочок мальвазії на суму 8000 тис. талерів, тобто по 40 талерів за бочку. У 16 ст. виробництво вина в Молдавії було настільки інтенсивне, що його вивозили до Польщі й до Литви. У 1586 р. Ясський торговець вином Петрашку продав 16 бочок молдавського вина львівським купцям, а молдавський дворянин Лука Строїч 18 бочок. Після смерті львівського оптовика Нойрідес у його господарстві виявлено цілі винні погребі з молдавським вином.

Із цієї небагатої інформації про міжнародні торговельні шляхи та міжнародні ярмарки на землях Західної України в 13-16 ст. можна зробити висновок, що вони відіграли в той час величезну роль у міжнародній торгівлі між Сходом, Півднем і Заходом.

Список використаної літератури та джерел:

1. Історія Української РСР. Київ. 1953, т. 1.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ. 1969.
3. В. Курило, М. Ліщенко, О. Романець, та ін. Північна Буковина, її минуле і сучасне. Ужгород. 1969.
4. Мирон Кордуба. Ілюстрована історія Буковини. Чернівці. 1906.
5. Уляницький В. А. Матеріали для Істори взаимних отношений России, Польши, Молдавии, Валахии и Турции в 14-16 вв. собрание В. А. Уляницким. М. 1887.
6. Исторические связи народов СССР и Румынии в 15-начале 18 вв. Документы и материалы. В трех томах. Т. 1. 1408-1632. М. 1965.
7. Мохов. Н. А. Феодальные отношения в Молдавии в период 14-15 веков. (Сборник статей). Кишинев. 1950.
8. Lorga. N. Geschichte des rumanischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen. Bd. 1. Gotna. 1905.
9. Kaindl. R. F. Geschichte der Bukowina von der ältesten Zeiten bis zur Gegenwart unter besonderer Berücksichtigung der Kulturverhältnisse. Czernowitz. 1904.
10. Nistor. J. Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. Nach Quellen dargestellt... von... Czernowits. 1912.
11. Nistor. J. Die auswärtigen Handelsbeziehungen der Moldau im 14, 15 und 16 Jahrhundert. Nach Quellen dargestellt. Von... Gotha. 1911.
12. Giurescu, Constantin C. Le commerce sur le territoire la Moldavie pendant la domination tartare (1241-1352); B: Nouvelles études de Phistoire. 3. Publ. a v occasion du 12-e congres sciences historiques. Vienne, 1965. Bucharest. 1965.
13. Cantemir, Dimitrie. Desctierea Moldovei. Bucuresti. 1967.
14. Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C. Istoria Romanilor. 2. De la mijlocul sec. al 14 pina la inceputul sec. Al 17-lea. Bucuresti. 1976.
15. Bezviconi, Cr. Contributii la istoria relatiilor romano-ruse (din cele mai vechi timpuri pina la mijlocul secolului al 19-lea). Bucuresti. 1962.
16. Manolescu, Radu. Comertul Tarii Rominesti si Moldovei cu Brasovul. (Ses. 14-16). Bucuresti. 1965.
17. Sieradski. J. Polska wieku 14. Studium z czasow Kazimierza Wielkiego. Warszawa. 1959.
18. Akta grodzkie i ziemskie czasow Rzeczypospolitej Polskiej z Archiwum tar zwanego benardynskiego we Lwowie w skutek Fundacyi Aleksandra hr. Stadnickiego wydane staraniem Galicyjskiego wydziatu krajowego. T. 7. Lwow. 1878. (Documenta moldawskie i multanskie z Archiwum miasta Lwowa. Oprac. Emil Kaluzniacki).

Історичні факти проти легенди. До історії Шипинської землі XIV - XV століть

В літописах і документах XIV-XV ст. слово "земля" вживається в понятті "державна" або "князівство", чи то йде мова про Молдавську землю, чи про Подільську землю, чи про Шипинську землю... Виділяються лиш королівства - Польське та Угорське.

Напередодні і під час свого існування як окрема політична одиниця Шипинська земля, що знаходилася на перехресті інтересів таких на той час великих держав, як Польща, Угорщина і Литва, часто була ареною бурхливих політичних та військових подій. В силу складних обставин Шипинська земля не утрималася довго як автономна територіальна одиниця.

Такі політично-економічні умови, які створилися на західноукраїнських землях, зокрема на території Буковини, були наслідком упадку насамперед Давньоруської держави, а згодом Галицько-Волинського князівства.

В X-XI сторіччях карпатсько-дністровські землі, тобто територія майбутньої Молдавії, майже цілком входила до складу Давньоруської держави, а в XII-му і в першій половині XIII ст. до складу Галицько-Волинського князівства.

Нас цікавить Молдавія, бо з нею зв'язана історія Шипинської землі.

Татаро-монгольське нашествя привело до економічного, політичного і культурного упадку Галицько-Волинської Русі; прутодністровські землі були захоплені татаро-монгольськими феодалами та перетворені в їхні безпосередні володіння. Землі між Карпатами і Дністром аж до гирла Дунаю з середини XIII ст. економічно і політично почали відокремлюватися від Галицько-Волинської Русі. Подністров'я протягом приблизно ста років залишалося під безпосередньою владою татаро-монголів[1]. Вчений XIX століття К.Маркс відзначав, що: "від Дністра до озера Ільмень Русь мусила платити данину"[2].

Після ліквідації монгольського нашествия на цих землях створився вакуум. Корінного населення після нашествия кочівників, починаючи з IX-го ст., головним чином печенігів, половців та монголів, залишилося небагато. Багаті простори вабили нових поселенців.

Їх почали інтенсивно заселяти молдавани.

Але історія заселення цих земель не була простою. Проникнення молдавського елемента на землі між Прутом і Дністром проходило повільно і тягнулося не одне сторіччя, ніхто не виступає проти концепції румунських істориків /К.Джуреску та інших/, що молдавани заселяли майбутні землі Молдавії задовго до створення держави.

Проживали на цих землях і молдавани, і слов'яни, вірніше, русичі, навіть половці, що залишилися тут після масового відступу на захід своїх одноплемінників перед монгольським нашествям.

В кінці XI - на початку XII ст. в Галицькій землі закріпилися правнуки Ярослава Мудрого, князі Ростиславичі - Василько, Володар і Рюрик. Спочатку Галицька земля була роздроблена на кілька князівств. Князь Володимирко Володарович об'єднав їх в одне князівство і зробив своєю столицею Галич /1144-1152 рр.[3].

Князю Володимирку при підтримці бояр удалося придушити повстання городян, очолюване Іваном Ростиславичем, князем звенигородським. Князь Іван Ростиславич, крім Звенигороду, який він утратив після цих подій, володів землями нижнього Подністров'я, тобто територією північної Молдавії та Буковини. Йому підпорядковувались міста Текуч, Хотин, Білгород, Кілія, Малий Галич /Галац/, Берлад та інші[4].

Від цього міста пішло і прізвище Івана Ростиславича, який називав себе Іваном Берладником.

Як бачимо, придунайські та подністрианські землі, які вийшли з-під володіння київських князів, увійшли до складу Галицької Русі.

Але боротьба за ці землі між київськими та галицькими князями тягнулася ще довго. Водночас зазіхали на ці землі і Польща, і Угорщина, і Візантія. У 1158 році Ярослав Осмомисл примусив признати право Галицької Русі на ці землі. Змушені були визнати це право чернігівський, смоленський та волинський князі, а також Польща і Угорщина..

"Слово о полку Игореве" оспівує могутність Ярослава Осмомисла, підкреслюючи далекі простори його володінь:

"Галицький Осмомисле Ярославе!

Високо сидиш ти

на своїм золотокованім престолі,

підперши гори угорські

своїми залізними військами,

заступивши королеві дорогу,

зачинивши ворота на Дунаї,

кидаючи каміння через хмари, суд рядячи до Дунаю". /Пер.М.Рильського/[5].

Тенденційний підхід до історії тих часів румунських істориків не тільки в тому, що вони не признають факту, що свого часу територія Молдавії входила до складу Київської держави, а згодом до Галицької Русі. Справа у тому, що ці історики розглядають питання створення молдавської держави у відриві від економіки, від розвитку виробничих сил, факторів, які зумовлюють історію суспільства, у відриві від процесу формування класів у районі північно-західних Карпат. Вони представляють Молдавську державу як "безкласову" організацію. Молдавська держава не появилася звідкись іззовні в готовій формі, вона виникла внаслідок довгого внутрішнього соціального процесу[6].

"Історія показує, - писав В.І.Ленін, - що держава, як окремий апарат примушування людей, виникла тільки там і тоді, де і коли появилось розділення суспільства на класи - значить, розділення на такі групи людей, одні з яких постійно можуть привласнювати працю інших, де один експлуатує іншого".

Створенню Молдавської держави передувало багато історичних подій, які розвивалися закономірно. Слов'янські князівства IX-X сторіч, Київська Русь, Галицько-Волинська Русь: це постійний і безперервний ланцюг розвитку державності на прикарпатських землях[7].

Буржуазна теорія створення Молдавської держави заснована на відомостях про "дескелекат", тобто "заснування" з молдавських літописів Грігоре Уреке, Мірона Костіна та інших літописів. Цю теорію розвинув молдавський воєвода, дипломат і історик Дімітріє Кантемір у праці "Опис Молдавії", а згодом ціла плеяда румунська вчених XIX сторіччя на чолі з відомими істориками А.Д.Ксенополом, Е.Гурмузакі, Д.Ончулом та Й.Богданом примкнули до неї. Новіші румунські історики, такі як А.Лепедату, Н.Йорга, К.Джуреску, П. Панаїтеску та інші відмовилися від легенди "дескелеката", яку довгий час вважали за історію.

Услід за молдавськими літописцями та деякими румунськими істориками легенду про "дескелекат" підхопили і німецькі історики, автори праць з історії Буковини /Ф.Вікенгаузер, Р.Кайндл/.

Нам необхідно ближче познайомитися з легендою "дескелеката" бо, як ми побачимо, з нею пов'язані питання заселення Молдавії і Буковини.

Познайомимось, насамперед, з варіантом, який подає Дімітріє Кантемір: "В наступну епоху, коли Римська імперія почала занепадати, - пише автор, - варвари, зокрема сармати, гуни і готи - кілька разів спустошили Молдавію і примусили римських колоністів утекти в гори та шукати захисту перед їх жорстокістю в гірській частині Марамуреша. після того, як вони прожили там кількасот років під захистом ніби природної твердині, зі своїми воєводами і законами, тому що населення розмножилося через край. Драгош, син воєводи Богдана, зважився, нарешті, в році - на марш через гори, на схід в оточенні спочатку тільки трьохсот чоловік, начеб ішов на полювання. По дорозі випадково наткнувся на дикого бика, якого молдавани звали зубром і, в погоні за ним, дійшов до підніжжя гір[8].

Коли його мисливська сучка, яку звали Молдою і яку він дуже любив, розлючена ринулась на звіра, зубр кинувся в річку, де стрілки вбили його, але й сучка, яка скочила в воду за переслідуваною звіриною, загинула в бистрих хвилях.

На пам'ять про цей випадок Драгош назвав цю річку Молдовою, а місцевості, де це відбулося, дав назву Роман, згідно з назвою свого племені та обрав за герб нового князівства голову зубра. Потім, коли обстежив сусідні землі та знайшов плодovitі поля з щедрими водами, міста, укріплені фортеці, але покинуті мешканцями, він розповів своїм про те, що відкрив, заохочуючи їх до заволодіння цієї такої плодучої землі. Молоді люди із племені Романа

добровільно і з радістю пішли за своїм господарем, перейшли разом з ним через гори великими групами, поселившись опісля на землях, знайдених таким чудом, а Драгоша, який їх знайшов, назвали першим володарем своєї країни"[9].

Описуючи населення Молдавії, Д.Кантемір заявляє: "Справжніх молдавських селян зовсім нема. Ті, яких ми знаходимо, походять від руських, або від трансільванців, або угорців, як ми звичайно їх називаємо. Бо в перший вік після заселення Молдавії Драгош розділив її всю поміж тих, які з ним прийшли, надібавши країну без мешканців. А далі Д.Кантемір бундючно уточняє: "Але тому, що вважалося несправедливим, щоб боярин працював у іншого боярина, тому що всі, хто по крові походив від Романа, вважали себе боярами /не дай, боже, з Івана пана! - О.М./ і тому, що плем'я, яке звикло до зйрої, вважалося надто хорошим, щоб його використовували для обробітку землі, наступники Драгоша були змушені, за згодою володаря, привести людей із сусідніх країн, де селяни були закріпачені і поселити їх на своїх маєтках... Ті, яких привели із Ляського краю в середину Молдавії, з часом забули свою мову, присвоївши молдавську, а ті, що живуть на границі Поділля і зараз розмовляють по-ляськи і по-руськи"[10].

Ми підберемо ще кілька подібних прикладів, а тоді подивимося, як справа відбувалася в дійсності. Ось що пише про Драгоша румунський історик Еудаксіу Гурмузакі: "На чолі численних румунів, що поселилися в Марамуреському комітаті Угорщини, в 1359 році став мудрий, хоробрий і знатний керівник Драгош, син Богдана... Однак, - пише далі історик, - при цьому /тобто при "дескелекаті" - О.М./ дійшло до жорстокої битви, бо воєвода Сас, один із провідників румунського народу, протривів його переселенню і словом і ділом, тому воєвода Богдан Драгош насамперед мусив його усмирити, а потім усунути його з дороги, щоб здійснити перехід до Молдавії. Із значною і, до речі, кращою частиною своїх товаришів по племені в згаданому році Драгош пробрався на південний схід, перейшов через високий та розлогий Карпатський хребет, який обгинав угорський кордон, і дійшов до широкої та плодючої рівнини, яка простягалася до гирла Дунаю і до Чорного моря і яка внаслідок свого безлюддя або нечисленного населення дуже підходила до заселення...[11].

Вихід із Марамуреша було зроблено без відома і дозволу Людовика Великого під виглядом полювання в горах...Група переселенців обрала /свого/ провідника Богдана-Драгоша володарем /воєводою/ нової держави, яка повстала під назвою "Молдавія" на руїнах Куманії. і перед якою, внаслідок розміщення між трьома могутніми сусідніми державами -Угорщиною, Польщею і Туреччиною, стояла важка і терниста судьба"[12].

Звідки взяли цю легенду Д.Кантемір та Е.Гурмузакі? І не тільки вони, але й інші історики, в тому числі й іноземні?

Ця легенда ввійшла в історію правдоподібно завдяки молдавському літописцю Грігоре Уреке. Правда, Г.Уреке та інтерполятори його літопису не вигадали легенди про "деокелекат" Драгоша. Вона вже існувала в Молдавському анонімному літопису, в Путнянському літопису, в Молдавсько-руській хроніці та в молдавсько-польській хроніці, які запозичили цю версію із офіційної хроніки Штефана Ш. Із цієї хроніки легенду запозичив Еустратіе Логофет для свого Молдавського літопису, який не зберігся, а звідти вона попала до "Літопису землі Молдавської" Грігоре Уреке[13].

Приведемо переказ із літопису Г.Уреке /Інтерполяція Сіміона Даскела/ про прихід Драгоша та його почту на нові, молдавські землі: "Написано в Молдавському літопису в передмові і сказано, що коли ті мисливці убили того зубра, повертаючись назад, побачили чудові місця, пішли полем в бік і потрапили в місця, де зараз /знаходиться/ місто Сучава. Помітивши там дим від вогнища, - а місце було коло води з невеликим лісом, - вони спустилися на запах диму до місця, де зараз стоїть монастир Ецкань. Там, на тому ж місці вони знайшли пасіку з вуликами і старого діда, що там пасічникував, з роду це був руський і звали його Яцько. І коли мисливці спитали його, що він за людина та з якої він країни, він сказав, що руський з Ляського краю. І про місцевість його спитали, що це за місцевість та якого господаря вона слухається. Яцько сказав: це безлюдна місцевість і без господаря, і хазяйнують тут звірі та птахи, і простягаються ці місця вниз аж до Дунаю, а вверх аж до Дністра, і межують з Ляським краєм, і місця оці харчами багаті.

Дізнавшись про це, мисливці хутко /подалися/ до Марамуреша та привели своїх людей в ці краї та й інших кликали і осіли спочатку під горою і розселилися уздовж /річки/ Молдови вниз. А Яцько пасічник, збагнувши, що марамурешани осіли /тут/, і собі зразу подався до Ляського краю і привів багато руських і осіли вони над водою Сучави вверх і над Серетом в бік Ботошань. І так швидко поселилися румуни вниз, а руські вверх"[14].

Цей переказ зустрічаємо і в іншого молдавського літописця Мірона Костіна. У своїй "Історії в польських віршах про Молдавію і Валахію", написаній польською мовою, Мірон Костін наводить переказ про Драгоша і його супутників та про пасічника-галичанина Яцька. Він тільки додає, що Драгош обіцяв Яцькові надати право спадщини на ці землі родичам Яцька, яких той сюди приведе[15].

Мірон Костін так описує зустріч молдаван з дідом Яцьком: "його питають, він: "незнаю, богме" /так у М.Костіна - О.М./ Вони ще пробують говорити з ним знаками, але він, схвилюваний такими гістьми, зовсім невідомими відколи він тут жив, не знає, що сказати"[16].

А далі Мірон Костін пише: "Драгош з великим старанням розселив румунів на полях, сакських ремісників і руських поселив біля гір, служителів своїх виштовхнув на нижні поля. Поселив і руські фермерів із Покуття і Поділля; вони заселили Чернівці, Хотин і весь район Дністра, області Орхея, Сорок і вздовж Пруту половину Яської області, а так само половину Сучавської області"[17].

Молдавський літописець розповідає, що поселенці Драгоша заснували перше село з назвою Боурень /боур - зубр/ на честь того, що Драгош забив у цьому місці легендарного зубра, голова якого стала гербом Молдавії, а друге село було названо Яцьканами на честь Яцька, тепер Яцкани, тобто Іцкали, стали частиною міста Сучави[18].

А зараз ми повернемося до питання створення Молдавської держави.

Монгольське нашествя, яке принесло стільки горя і нещастя на землі східної та середньої Європи, залишило глибокі сліди і на землях майбутньої Молдавії. Монгольський гніт гальмував розвиток виробничих сил, паралізував розвиток політичних формацій, з яких поступово мала повстати феодальна держава. 1349 року Польща захопила Галичину. Угорщина виступила проти монголів з метою загарбання майбутніх молдавських земель. В 1352 році війська польського та угорського королів добилися перемоги над монголами і витіснили їх за Дністер. По той бік Дністра монголів почали переслідувати литовські князі. Князь Ольгерд 1363 року розбив татаро-монгольські війська під Синіми Водами і заволодів Поділлям. Землі колишнього Галицького князівства розділили між собою Польща і Угорщина. Галичину і Волинь загарбала Польща, майбутні молдавські землі - Угорщина. На цих землях почали хазяйнувати угорські феодалі. Вони захопили найкращі землі, закріпачували селян. Гніт угорських феодалів мав не тільки соціальний, але й національний та релігійний характер. Вони взялися за мадяризацію місцевого населення та його окатоличення. Намісниками угорського короля на нових загарбаних землях стали представники марамуреських феодалів. Першим таким намісником угорського короля став Драгош, марамуреський воєвода, потім його син Сас та внук Балк[19].

Мабуть, що молдавські феодалі із Марамуреша користувалися довір'ям та певною автономією, коли Драгошу вдалося створити свою династію.

Розуміється, що політично-економічний гніт та денационалізація мусили викликати опір народних мас на молдавських землях. Крім того місцеві феодалі були дуже незадоволені хазяйнуванням і порядками угорських феодалів. Ненависть до угорських гнобителів переросла у відкриту боротьбу. Династія Драгоша протрималася з 1351 по 1358 рік. В літопису Грігоре Уреке сказано, що Драгош став воєводою 1359 року[20].

А Дімітріє Ончул обурюється, що історики показують "дескелекат" Драгоша в 1359 році замість 1343, тобто в році перемоги Людовика I над татарами, коли, на думку Ончула, Драгош "заселив" Молдавію[21]. "Хоч у дійсності Драгош є основником Молдавської держави, як сказано в місцевих літописах, - пише Ончул, - однак Богдана в поминальнику Бистрицького монастиря названо першим правителем держави і в честь якого Молдавія отримала назву Богданії, тому його треба вважати справжнім засновником Молдавського князівства як окремої держави"[22].

Але, в дійсності, не Драгош, а інший марамуреський воєвода, Богдан був засновником Молдавської держави, що краще, ніж Ончул, у свій час зрозуміли ченці Бистрицького монастиря.

Богдан був одним із марамуреських князів під юрисдикцією угорського короля Людовика I. Столиця його володінь Кухя чи Кухня після повстання, яке очолив Богдан проти Угорщини, перейшла у власність Балка, сина Саса, тобто внука Драгоша після того, як Богдан вигнав його з Молдавії. В одній із грамот угорського короля мова йде про повстання в Молдавії "множества волохів" під керівництвом волоського воєводи Богдана, який утік із Марамуреша[23].

Повстання, очолене Богданом, до якого пристали місцеві феодалі, викликало велику тривогу при дворі угорського короля. Останній з такими труднощами створював цю військову марку на схід від Карпат, а один із його васалів руйнував усі його плани. Угорська прикордонна марка, на чолі якої стояла вірна королю династія Драгоша, мала подвійну місію: розширити зону угорської домінації на схід від Карпат і захищати кордони від нападів татар на Трансільванію[24].

Угорський король Людовик Анжуйський сам очолив військо, щоб приборкати повсталіх молдаван Богдана, але зазнав поразки в Карпатах. Справа закінчилася тим, що угорський король визнав Молдавію як самостійну державу і добився лише формальної суверенності над нею. Так повсталася Молдавська держава, заснована не Драгошем, а Богданом 1359 року зі столицею в Баї.

Створення румунських князівств - це була одна з проблем, які викликали найбільше дискусій у румунській історіографії, починаючи з літописців XV сторіччя і до наших днів, - пишуть автори Середньовічної історії Румунії. Літописці та старі історики, - сказано там, - не знаючи фундаментальних законів розвитку суспільства, не могли зрозуміти справжніх причин - внутрішніх - цього процесу і тому більшість їх повірила легендам "дескелеката" воєводи Негру із Фегераша в Валахії і Драгоша із Марамуреша в Молдавії[25].

Але, справедливості ради, треба сказати, що Богдан, ставши володарем Молдавії, вигнав звідти, як угорського васала не Драгоша, як написано в Румунському енциклопедичному словнику[26], а його внука Балка. Драгош виконував функції угорського ставленика-васала в 1351-1353 роках.

Богдан, засновник Молдавської держави, володів до 1365 року, після нього протягом 9 років на престолі був його син Лацко, а в 1374 році на цей престол сів Петро I, перший представник династії Мушатів.

Але у нас немає потреби вникати в подробиці історії Молдавії і ми знову повернемося до молдавських літописців та істориків, про яких ішла мова вище, щоб з'ясувати питання населення між Карпатами і Дністром.

Не будемо дорікати Д.Кантеміру за наївну легенду з зубром, якого ніби Драгош забив на полюванні, бо ж не один Д.Кантемір отав жертвою цієї легенди. Нам хотілось би внести поправку, якої не хочуть зробити румунські історики, що вже відмовилися від теорії "деокелеката". Мова йде про назву країни - Молдавія. Навряд чи знайдеться зараз історик, який осмілювся б повторити вслід за Д.Кантеміром чи Г.Уреке, що назва "Молдавія" пішла від сучки Драгоша Молди.

Перед тим, як в'яснити звідки взялася назва "Молдова", приведемо аргументацію румунських вчених про походження цієї назви або цього поняття, яка появилася в примітках до академічного видання монографії Дімітріє Кантеміра "Опис Молдавії" 1973 р. /Cantemir Dimitrie. Descrierea Moldovei. Bucuresti. 1973, pp.55-56 /.

Ця, просто курйозна, аргументація це ще один "шедевр" історичної та мовознавчої безграмотності, викликаній нехиттю визнати вплив слов'янської та української мов на топоніміку на території колишньої Дакії. "У "Хроніці романо-молдовлахів" буде висловлений погляд проти походження назви Молдова від суки Молди, як традиції, запозиченої у Г.Уреке /с.6/ або М.Костіне /с.209, 231/.

Щоб довести римську неперервність у Молдові, у ній сказано, що до Траяна /тобто до римського імператора Траяна, який завоював Дакію - О.М./ частина Дакії мала ніби назву

Моліодавія, тобто м'ягка Давія, цей погляд збігається з поглядом Йоганна Трестера, на думку якого назва Молдова могла б походити від латинського прикметника *mollis*, при чому країна мала назву *Mollior Davia*, тобто найкраща /найприємніша/ частина давньої Дакії /*Das alt- und Neue Teutsche Dacia, Nurnberg, 1666, s.334-336/*.

У 1677 р. Урбано Черрі, цитуючи Г.Самбукуса, в додатку до Декад Бонфініуса, ф.460, Мартіна Кромера *De rebus Polonorum* ф.216 та А.Ортелліуса висловлював подібну думку: "*Moldavia esser detta per le sue pianure Mollis Dacia, e da cio derivare il corrotto vocabulo di Moldavia*" /"*Diplomatarium Italicum*", 1925, p.127/

Як бачимо, цей погляд був доволі широко розповсюджений у XVII ст. Але про походження назви Молдова є й інші погляди. Б.П.Гасдеу, наприклад, /*Istoria critica a romanilor, I, Bucuresti, 1875, p.300/*, А.Д.Ксенопол /*Istoria romanilor, ed a III-a, vol.II, p.17/* та інші думають, що назва ця готичного походження від /слова/ *Mulda* - "пил" /М.Костін, p.209, він теж знав про існування річки Молда в "німецькій країні"/. Йоргу Йордан висловив думку про походження назви від слова *Molid* із слов'янським суфіксом *ova* /*Numele Moldovei in Viata romaneasca, 1920, nr.2, p.274-276/*

Нарешті, Еміль Виртосу вважає, що назва мала б походити від німецького *Molde, Mulde* = "русло, яма, заглибина" і від куманського *uwe* = "долина, западина" /*Din sigiografia Moldovei si Tarij Rominesti in Introducere la Doc.priv, ist.Rom.,vol.II, p.469/*

Але нехай ці історичні анекдоти залишаться на сумлінні румунських істориків. А з назвою "Молдова" все аж надто просто.

Слово Молдова чи Молдава, - сказано в Історії Молдавської РСР, - успадковане від давніх жителів слов'ян на території біля Карпат і Дунаю. Воно збереглося історично в географічних назвах річок: Молдова /права притока Серету/, Молдовица /притока річки Молдови в назвах місцевостей - Молдова, Малдовица, Фундул Молдовой, Молдова-Ноуе, Молдова-Веке, Русь-Молдова, Молдова-Суліца; в назвах гір - Молдовянул /один із піків Карпат/[27].

У праці Ф.А.Вікенгаузера "Молда або матеріали до історії Молдавії і Буковини" знаходимо такий абзац: "Фазел уллах Решід, який писав у Персії 1300 року... чітко згадує валахів, що осіли в Карпатах Валахії ще в 1241 році. Звідти вони розселилися, поступово подалися на північ до Марамуреша, частково навіть далеко на територію Червоної Русі. В одній грамоті 1334 року Юрія Андрійовича, володимирського князя, зустрічаємо також якогось Бориса Кракула та Олександра із Молдовиці в якості свідків. Зрозуміло, - уточняє Вікенгаузер, - Молдовицею називалася тоді вся долина річки з такою ж назвою, а також село, розташоване над її гирлом, яке згодом, у зв'язку з митницею, отримало назву Мито, по-румунськи Вама"[28].

У 1334 році, коли на території майбутньої Молдавії' уже давно існували топонімічні назви чисто слов'янського походження "Молдовиця" і, напевно, й інші, в цих краях ніхто нічого не знав не тільки про сучку Молду, але й про Драгоша.

Зрозуміло, що слова Д. Кантеміра про те, що Драгош знайшов "нову країну без мешканців" теж не знайдуть в наші дні послідовників. В отій "новій країні без мешканців" поряд з русичами та іншими жителями давно вже жили молдавани.

Д.Кантемір грішить проти історії й тим, що Драгош ніби назвав місцевість "деокелеката" Роман. Місто це /Романов торг/ на річці Молдові уперше згадується в документах у березні 1392 року, а до того воно відоме під назвою Смедорова або Симедру, тобто св. Дмитро[29].

Еудокію Гурмузакі крім тієї ж легенди з зубром заплутався в іменах молдавських предків і переплутав усі події, зв'язані з "дескелекатом". Драгоша він називає Богданом-Драгошем, і твердить, що цей самий Богдан-Драгош мусив "насамперед усмирити, а потім усунути з дороги" воєводу Саса. з яким і дійшло до короткої битви при "деокелекаті"[30].

Невже цей, один з видатних румунських істориків, не знав, що Сас був ... рідним сином Драгоша? Що Драгоша не стало вже в 1353 році, що панування Саса закінчилося його смертю 1358 року? Адже Грігоре Уреке в своєму літопису пише ясно про Драгоша: "і як правив два роки, помер". А про Саса: "після Драгоша воєводи правив його син Сас воєвода і князував 4 роки і помер"[31].

Не міг Гурмузакі не читати літопису Уреке!

Наївно звучать розповіді про галичанина Яцька в літописах Г.Уреке і М.Костіна, але ці літописці стараються якось пояснити існування на території Молдавії руських жителів. Обидва вони, а за ними й Д.Кантемір пишуть про те, що Драгош зайнявся не тільки розселенням своїх молдаван, але й руських.

По-перше, як уже доказано, Драгош ніким не заселяв Молдавію. Але, навіть якщо б він і був засновником нової держави, чи зміг би він протягом двох років здійснити переселення великої маси людей із Марамуреша та Галичини, маючи для цього напевно невелику кількість коней? А простори від Покуття і Поділля до Сучави і Ясс величезні!

Можна повірити, що названі літописці мали обмежену уяву про історію земель, на яких повстала Молдавія і просто не знали, що вони, ці землі до нашествия монголів входили до Галицько-Волинського князівства, а ще раніше до Київської Русі.

Зате дивно, що сьогочасні румунські історики явно ігнорують ці історичні факти. А тимчасом новостворена Молдавська держава навіть адміністративну структуру запозичила у руської державності. Молдавія ділилася на волості /окоале/, міста /ораше/ і городи /четзць/. а правителями були бояри, які займали посади старост, урядників, суддів[32].

До речі, молдавські волості та інші адміністративні одиниці існували на землях, заселених молдаванами, задовго до повстання Богдана.

Німецький історик Ф.А.Вікенгаузер, якого ніяк не можна запідозрити в симпатії до українського народу, в своїй праці про Буковину і Чернівці пише: "...на нових поселеннях поряд із секлерами та сасами їхніми сусідами були рутенці /тобто українці - О.М./, галицькі князі яких 1134 року і так володіли над частиною Молдавії, над Хотинном, Серетом, Сучавою та Романом,.."[33].

Треба мати на увазі, що мова йде про часи, які передували епосі Ярослава Осмомисла!

Після вдалого повстання Богдана молдавани прогнали угорських феодалів, але залишилися місцеві феодали, яким було на руку, що Богдан проганяє угорських панів. "Але плодами боротьби молдавського народу за незалежність скористалися в своїх класових інтересах молдавські феодали, які створили свої органи насилля для панування над народними масами" - сказано в історії молдавської РСР[34].

За своїм походженням молдавські бояри були, властиво, спадкоємцями князів і бояр часів існування Галицького князівства. Про це свідчить склад молдавських бояр у перший період історії Молдавської держави.¹ В грамотах воєводів кінця ХІУ сторіччя зустрічаємо імена бояр молдавського і українського походження: Журжу, Жуметате, Вилча, Андріяш, Радул, Братул /молдавські імена/, - Яцько, Стецько, Гринько /українські імена[35].

"Український елемент у Молдавії був настільки численним і впливовим, що це позначилося на політичному і культурному житті князівства. До середини ХVІІ ст. у Молдавії навіть державною мовою була руська. Богослужіння в церквах проводилося слов'янською мовою і церковна література сюди надходила з Києва, Львова, Москви. Цікаво відзначити, що в Молдавії за феодалами лишилася назва бояри, яка існувала в Галицько-Волинському князівстві"[36].

В румунських феодальних державах політична, адміністративна, судова і військова організація і весь економічний та соціальний розвиток дуже схожі і знаходяться під сильним впливом слов'янської феодальної дійсності, - заявляє румунський історик Г.Безвіконі. Населення ділиться на два головні класи: феодальне боярство і закріпачене селянство, - пише далі румунський історик. Було ще вільне селянство, міщани, а також кріпаки або холопи, цигани і татари[37].

Рангова термінологія при княжому дворі теж була руська: ворнік /дворнік/, постельиик, мечник, гатман сучавський - комендант столиці, чашник, стольник, ключер, житничер тощо. Великі бояри називали себе "велици" і перед титулом писали "вел". Колишні чини писали "бив" /бивший/, бояри другого рангу приписували слово "вторим", а третього "трети"[38].

"В цю саму давню епоху, - констатує Г.Безвіконі, - молдавська культура знаходилася під явним впливом руських у (формі русько-литовського симбіозу, а головним чином старого Галицького князівства, звідки, зрештою, ідуть деякі печатки молдавського письменства. Після

обстеження монастирів на Буковині і в Молдавії о.Петрушевич виявив важливість молдоруської співтворчості, яка почалася ще до створення молдавського воєводства, про що достаточо свідчить народна мова в Галичині та топоніміка Прикарпаття. Наша канцелярія, - пише на закінчення Г. Безвіконі, - до кінця ХУП сторіччя являється в великій мірі слов'янсько-руською. Сильний русько-українонький вплив виявляємо в наших слов'янських текстах, водночас і в Трансільванії і Марамуреші, де повстала школа слов'яно-румунської культури"[39].

Слов'янська мова мала великий вплив на формування молдавської мови. В молдавській мові приблизно 40 % слів слов'янського походження, в тому числі терміни з області землеробства, домашнього господарства та військової справи, наприклад: борозда - бразде, цілина - целіне, переліг - пирлоаге, толока - толоаке, копиця - кепіце, город - гредіне, садити - а седі, родити - а роді, левада - ліваде, поляна - пояне, граблі - гребле, коса - коасе, ліпити - а ліпі, топір - топор, відро - вадре, долото - далте, кліщі - клеште, пила - піле, шабля - сабіе, стяг - стяг, сторожа - страже і т.д.[40].

Вплив слов'янської мови позначився не тільки на лексичному матеріалі, але й на створенні граматичних форм. Як відомо, - пишуть автори історії Молдавської РСР, - в румунській та молдавській мовах із 170 суфіксів 70 слов'янського походження і лиш 50 латинського походження. В числі таких суфіксів можна привести: ак, еч, ніч, оч, ог, уг, он, ніца, істе, ец, іца. Слов'янські префікси - це: рез, пря та. Інші[41].

"Треба підкреслити ще одну деталь дуже великого значення, - пишуть далі молдавські історики: навіть тоді, коли на колишній території Київської та Галицько-Волинської держав було створено незалежну молдавську державу, в Молдавії урядовою державною мовою так і залишилася слов'янська /читай - українська - О.М./ мова. Аж до другої половини XVII сторіччя в канцеляріях справи велися слов'янською мовою"[42].

Що це була за мова? Деякі історики, в тому числі Вікенгаузер стверджують, що канцелярська мова, якою користувалися молдавські воєводи, була церковно-слов'янонька, або, точніше, на його погляд, давньосербська[43].

Російський історик Соболевський стверджує, що мовою молдавських документів була білоруська мова, або західно-руська з великою домішкою південно-руських /тобто українських - О.М./ елементів.

Ясність у справі урядової мови, якою були написані молдавські документи, навів румунський вчений, історик і видатний славіст Йоан Богдан. Правда, він теж інколи допускає погрішності, але в основному його виводи правильні.

У своїй праці "Про мову найдавніших молдавських документів" Й.Богдан пише: "ці документи написані руською мовою, бо мову, яка має всі фонетичні та морфологічні властивості, притаманні руським діалектам /великоруському, малоруському і білоруському/ можна назвати тільки руською. Єдину різницю між документами внутрішніми та зовнішніми становить факт, що останні представляють багато польських елементів, що можна пояснити їхнім змістом та впливом польських уповноважених на їхнє укладення. Деякі були написані таки в польських /!/ провінціях, у Снятині, Коломиї, Львові. Ні один не є чисто польським. Замітно також, що малоруські елементи знаходяться і в документах внутрішніх, і зовнішніх та що вони настільки численніші, наскільки мова віддаляється від давніх взірців литовсько-руської канцелярії. Молдавани, особливо ті, які проживали в північній частині країни, де знаходилася столиця Сучава, були доволі добре ознайомлені з малоруською вимовою в той час, як білоруська була для них чужою. Найдавніші внутрішні документи зовсім позбавлені польських елементів".

"Якщо ми пригадаємо лінгвістичні властивості найдавніших молдавських документів, які ми цитували вище, - заявляє далі Й.Богдан, -то мусимо дійти висновку, що мова цих документів тожжна з мовою, якою користувалися литовські князі на руських землях і яку Владислав Ягайло запровадив у польській канцелярії і де вона перебувала довгий час для руських справ. Західно-руське мова не могла мати такий розвиток у Молдавії, як у Польщі та Литві. У цих краях вона має настільки більше словенських і польських елементів, наскільки вона давніша; вона ніколи не відмовлялася від чистого народного діалекту; накінець, зазнала розвитку відома урядова

мова, яка характеризується литовським уставом. Зате в молдавських документах переважають малоруські елементи; тут і там появляються слов'янські /середньоболгарські/ елементи, особливо в монастирських документах. Польські елементи обмежуються кількома властивостями, які появляються особливо у польських словах".- "Одначе, урядовою мовою молдавської канцелярії, - заявляє на закінчення румунський вчений, - залишалася руська."[44].

Упродовж усієї ягайлівської епохи Волощину /тобто Молдавію - О.М./ зв'язувала з Південною Руссю не тільки релігійна єдність, обрядність і культура, але ще більша єдність старослов'янської мови в церкві, урядової, тобто тогочасної руської мови великого Литовського князівства в офіційних документах та в боярських дворах, - констатує польський історик А.Яблоновський[45].

Висока культура Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, як бачимо, мала великий вплив не тільки на світогляд сусідніх народів, але й на їхню державно-політичну структуру.

"Сам король Ягайло, - пише польський історик Ф.Конечний,- залюбки користувався руською мовою; руцька мова стала також урядовою мовою Польщі, а в соборі на Вавелі нову каплицю малювали руські малярі на візантійський лад"[46].

Як уже було сказано вище, деякі іноземні історики теж використали в своїх працях про Молдавію і Буковину легенду "дескелеката" Драгоша.

Ф. Вікенгаузер подає дві дати "дескелеката" Драгоша: 1359 рік за молдавськими літописами і 1352 рік за молдавським літописцем Ніколаєм Костіним, сином Мірона Костіна. - "Згідно з переказом, - пише Зікенгаузер, - Драгош прийшов з товаришами із Марамуреша до джерел Молдови після того, як напевно значно раніше там поселилися і волоські пастухи"[47], (LVIII) Вікенгаузер висловлює думку, що територія, на якій осів Драгош, була заселена тільки рибалками, пастухами та мисливцями[48]. Але безпідставність такого погляду вже доказана.

Р.Ф.Кайндл теж посилається на Драгоша і теж заявляє, що "Драгош застав у країні не тільки одних рутенців /українців - О.М./, але крім них і осілих уже волохів, куманів /половців - О.М./ і татар"[49].

Польський історик А.Яблоновський приводить зовсім несподівані дані: "після відходу монголів із-за Карпат приходять молдавани, які принесли слов'янські обряди в церкві та слов'янську мову в боярському керівному прошарку"[50].

І далі: "Тоді Драгош прибув на Молдову /річку - О.М./ зі своєю юрбою волоських пастухів як справжній болгарський бан, похорий на своїх південних побратимів із роду Басарабів, що сиділи в банаті Крайові чи Фегераші. У близькому своєму оточенні він вносив слов'янський обряд, слов'янську мову, а заразом увесь візантійсько-болгарський політичний лад"[51].

Але Яблоновський помиляється не тільки в тому, що вірить в "дескелекат" Драгоша. Якщо болгари у IX сторіччі займали великі простори на лівому березі Дунаю і доходили до Тиси і навіть до Пруту, то вже в X-му і в наступних сторіччях вони відійшли на дунайське правобережжя і їхня експансія направляється на південь і південний захід Балканського півострову[52].

Зрештою, болгари під час свого перебування на згаданій території не мали стосунків з Візантією.

Список істориків, які почерпнули з молдавських літописів легенду про Драгоша та його "дескелекат" можна б продовжити, але це не міняє суті цього історичного питання.

Із усього вищевикладеного випливає ясна історична істина: упродовж майже чотирьох сторіч, тобто з X-го по XIV сторіччя територія майбутньої Молдавії входила, як уже було сказано, на початку цієї праці до складу Давньоруської держави та Галицько-Волинського князівства. Істину цю історичну не можуть поколивати твердження румунських істориків на чолі з Ніколаєм Йоргою, який заявляв, що "Давня Червона Русь у дійсності ніколи не володіла територіями між Серетом і Прутом і тим паче горбастими просторами, які простягаються між останньою річкою і Дністром"[53].

Однако Н.Йорга, заперечуючи хист румунів до будівництва міст і підкреслюючи, що "румуни не мали міст"[54], кінець кінцем визнає важливість стародавнього румунсько-

слов'янського міста: "Система цього міста, - признає Н.Йорга, - простягається на всю румунську територію від Тиргул Фрумос до Тиргул де Флоч, до Тиргул Жіу Слуй, до Тиргул Мурешулуй[55].

Основним населенням цієї території було руське населення, тобто праукраїнське, як панівний елемент руської держави.

Всі ці історичні дані стосуються і Шипинської землі, або Північної Буковини, яка в описаний період становила складову частину Київської Русі та Галицько-Волиноького князівства.

Але історія доказує, що слов'яни проживали не тільки на молдавській території в домолдавський період, але що вони заселяли й інші землі, які зараз входять до складу Румунії, тобто територію колишньої Дакії. Розуміється, що вплив слов'ян на майбутній молдавський, як ми вже бачили, і на майбутній румунський народи був глибоким і всестороннім.

"Якщо нашестя кочовиків не мало глибокого впливу на майбутніх румунів, то слов'яни всіма шляхами вникали в життя колишніх даків, - пише польський історик А.Яблоновський - можна сміливо сказати, - заявляє Яблоновський - що румунський народ складався з трьох елементів: дакського, римського і слов'янського"[56].

Ще глибше з'ясовує процес впливу слов'ян на формування румунського народу румунський історик Г.Безвіконі. У своїй цікавій праці "Матеріали до історії румунсько-російських взаємин" Г. Безвіконі пише: "...співжиття слов'ян з дако-романським аборигенним населенням у Дакії в VI-IX сторіччях породжує властиво сам процес етногенезу румунів. Дако-мезійський романізм акцентується в Дакії, де слов'янський елемент на північ від Дунаю поступово підпадає асиміляції, зберігаючи, однак, слов'янський вплив у соціально-економічній структурі, в мові, обичаях і забобонах, у політичній і культурній організації, в зародженні перших державних формацій під керівництвом князів і воєводів. Стара топоніміка і ономастика слов'янорусського фонетичного зближення в Молдавії доказують такі самі проникнення в Трансільванії та в периферійних районах. Виділяються впливи на лексику, яка стосується конфігурації місцевості, вод, явищ природи, флори і фауни, сільського господарства, тваринництва, домівки, знаряддя, соціальних умов, феодальної організації тощо"[57].

"Таким чином, - продовжує румунський історик, - наш фольклор не зупиняється на умовних границях; так само і кераміка з мотивами живопису, які через сторіччя повторюються в мистецьких тканинах килимів, і декоративна скульптура по дереву. У всій оцій циркуляції мистецтва спостерігаються як елементи, які виникли з культури аборигенів, так і елементи, присущі слов'янам[58].

На закінчення приведемо свідчення відомого польського історика Яна Длугоша, який писав свій твір через сто років після живих подій: "Коли в Молдавії помер Стефан, воєвода волохів /предків і співвітчизників яких було вигнано з італійського королівства /бо/ вважали їх за плем'я і націю волохів, повиганявши давніх руських панів /власників/ та хліборобів, вони насамперед хитрістю, а потім з часом все більшою численністю оволоділи нею /Молдавією/, а щоб легше було нею заволодіти, попереходили на віру і звичаї руських"[59].

Як ми вже бачили, буржуазний румунський історик Т.Белан у своїй праці "Хмелівська кріпость" цитує це місце з історії Длугоша, але навмисне перекручує смисл фрази і перетасовує факти[60], про які польський історик пише просто і зрозуміло. Під словами "veteribus dominis Ruthenis" Длугош безсумнівно має на увазі *старих* тобто давніх руських феодалів, а під словами "colonis Ruthenis" руських хліборобів, які жили на території майбутньої Молдавії в період приналежності її до галицького князівства.

Т.Белан двічі вводить в оману своїх читачів. Він пише: "Згідно з Длугошем /том III,с.277/ румуни ввійшли в Шипинську землю, вигнавши слов'ян: "veteris dominis et colonis Ruthenis primum subdole, deinde abundante in dies multitudine, per violentiam expulsi"[61]. (LXXII)

По-перше, у цій фразі Длугош ніде не згадує Шипинську землю, зате починає цю фразу словами "Moldaviae woyewoda Stephano"... і далі "illam occuparunt". Про Шипинську землю Длугош згадує трохи далі у зв'язку з битвою між молдавськими і польськими військами і ми ще повернемося до цих подій. А в даному випадку Длугош ясно висловився, що молдавани, після смерті воєводи Стефана осіли на території Молдавії. але при цьому застали там "давніх руських

панів та хліборобів", яких повиганяли. Т.Еелан свідомо перекладає невірно слово Ruthenis словом slavі. Але фальсифікація не може підмінити історію!

У нас є деякі застереження до тексту Длугоша. Польський історик веде мову про смерть молдавського воєводи Стефана під роком 1359 і пише, що "між синами померлого воєводи Стефаном і Петром виникли суперечки про панування і спадковість"[62].

Як відомо, в 1359 році повстал молдавська держава на чолі з воєводою Богданом I, який володів до 1365 р. Жодні історичні джерела не підтверджують існування якогось Стефана, який панував у Молдавії до 1359 року. Один тільки Т.Еелан услід за Длугошем, не аналізуючи подій, безпідставно заявляє, що "перший відомий нащадок династії Мушатів це Штефан. Він помер до 1359 року. Його сини це Штефан і Петру"[63]. Але хіба може історик так легковажно ставитися до історії своєї батьківщини, як це робить Т.Белан?

Адже в румунській історії давно встановлено, що першим представником династії Мушатів був Петру I, син Мушати (Маргарети), дружини Кості (1373-1375). Панував Петру після Кості з 1375 по 1392 рік, після нього на молдавський престол сів його рідний брат Роман I, а в 1394 році престол цей зайняв Штефан I, який панував до 1399 року. Родовід його в румунській історії не в'яснено. Жодних синів цього Штефана історія не згадує. Наступний Штефан, тобто Штефан II, появляється на молдавському престолі перший раз у листопаді 1433 року, нешлюбний син Олександра Доброго.

Грігоре Уреке теж запозичив розповідь Длугоша для свого літопису. Вслід за польським істориком він описує хід битви з хитростями Петра, який підрізав у лісі дерева і в відповідний момент повалив їх несподівано на польське військо і т.д., але потім пише: "Наш літопис про синів Штефана воєводи, про якого ми згадуємо вище, нічого не пише, а пише, що після панування воєводи Штефана панував воєвода Юга два роки, після нього воєвода Аліксандру /Олександр Добрий - О.М./, про якого буде мова нижче"[64].

Йоган Хр.Енгель у своїй "Історії Молдавії і Валахії" теж приводить цю історію про Штефана і Петра, але цитує її не за Длугошем, а за іншим польським істориком Мацеєм Стрийковським, який правдоподібно взяв її у Длугоша. Енгель теж розповідає про хід битви та про велику поразку військ короля Казіміра, а в кінці заявляє: "Тут правдоподібно переплутано раннього Казіміра з пізнім Казіміром, похід 1359 року з походом 1450 року"[65].

Заплутався в цих датах і відомий румунський історик Ніколає Йорга. В "Хронологічній таблиці князів, які панували", Н.Йорга "обриває" панування Лацка на 1372 році, після нього показує Юрія Коріатовича з 1372 по 1377 рік, потім Штефана I з 1377 по 1393 і тільки з 1378 року Петра I Мушата. роки панування якого збігаються з роками Штефана. А в 1334 році показує, що воєводою Молдавії став Штефан I і в скобках додає /"або II !"[66].

Заглянемо до "Літопису землі молдавської" Грігоре Уреке. Він хоч і пише, що 1359 року Драгош отав першим воєводою Молдавії, зате він правильно відводить Драгошу 2 роки панування, його синові Сасові 4 роки, Лацкові 8 років замість 9-ти, але Балка пропускає, Богданові теж правильно відводить ті ж 6 років, Петрові 16 років замість 18-ти, братові його Романові 3 роки.ⁱⁱ Правда, Уреке теж плутає не тільки роки панування і не тільки послідовність воєводів, але й такі факти: Лацка він називає сином Саса, тобто внуком Драгоша і тому ставить його перед Богданом. Очевидно він переплутав Лапка з Балком, сином Саса, який і випав із його генеалогічного списку.

Не краще мається справа і у румунського історика Дімітріе Сичуле, який визначає Петрові I роки 1375-1391, а в 1373-1374 роках замість непризаного Кості Мушата показує на престолі Юрія Коріатовича[67].

Як бачимо, румунські історики заплутали не тільки події з заснуванням Молдавії, але й родовід перших її воєвод[68].

У зв'язку з тим, що Уреке і Мірон Костін у своїх літописах описують зустріч з галицьким пасічником Яцьком, від якого нібито пішла місцевість Іцкани під Сучавою, історик Ф. Вікенгаузер цитує кілька документів, у яких зустрічаємо ім'я Яцько на доказ того, що галичани з таким ім'ям зустрічалися доволі часто на території Молдавії[69]. При цьому автор пише: "дійсно, в грамоті від 3 червня 6882/1374 р, князя Юрія /Георгія/ Коріатовича, який побудував

найстаріший замок під Сучавою недалеко від долини Шкеї, зустрічаємо, значить, 1374 року Яцька /Ецька/, писаря грамоти...[70]. А грамота, написана в Берладі, починається словами: "милостию божию ми князь литовский Юрг Корятович воєвода, господар земли молдавской"[71].

Справа не тільки в Яцькові, але й у тому, що деякі румунські історики або навмисне промовчують князювання Ю.Коріатовича, або пишуть, що він був на престолі пару місяців. Чи зміг би Ю.Коріатович за пару місяців збудувати замок?

Цікаві висновки у зв'язку з помилкою Я.Длугоша робить інший польський історик Александер Чоловський. "Смерть Богдана /а не Штефана! - Чоловський. збагнув помилку Длугоша!- пише Чоловський,- мало не звела нанівець його справу із-за суперечки між його синами Штефаном і Петром. Петро захопив престол при допомозі угорців. Штефан звернувся за допомогою до Польщі, кордони якої уздовж стіни надпрутських пустель сягали тоді аж поза Хотин, охоплюючи, крім Покуття, так звану Шипинську землю, тобто теперішню північну Буковину і невелику частину сусідньої Бесарабії. Штефан склав присягу Казіміру і останній у 1359 році відправив польське військо до Молдавії"[72].

Жаль, що такий ерудований історик як Чоловський, стараючись реабілітувати Длугоша, допускає такі неточності. Адже ж ми знаємо, що в 1359 році Богдан не тільки був живий, але в цьому ж році він і заснував молдавську державу,..І ще знаємо, що Богдан жив і панував до 1365 року, уступивши престол своєму синові Лацку. "Немає жодної причини, - пише далі Чоловський, - обходити мовчанням поставлений досі під сумнів цей похід як вимисел Длугоша. Навпаки, він заслуговує всякої уваги, хоч і закінчився поразкою на зрадливих "полонинах" Шипинської землі"[73].

Цікаво, що румунські історики, якщо не рахувати згаданого вже Т.Велана, нічого не пишуть про Петра і Штефана як синів воєводи Штефана, або навіть Богдана. А тим часом Чоловський заявляє далі: "Ця поразка підняла вплив Угорщини у Молдавії. Петро за цю допомогу визнав зверхність Угорщини, але не на довго. 1365 року Петро, незважаючи на допомогу угорців, утратив престол, на який сів Лацко, син Богдана"[74].

В цьому випадку бачимо, що не тільки Длугош, але й Чоловський заплутався у молдавських подіях. Викликає сумнів також твердження Длугоша про те, що волохи, прибувши на територію майбутньої держави, повиганяли "руських панів та хліборобів"[75].

Це не в'яжеться ні з логікою подій, ні з молдавськими літописами.". Р.Ф.Кайндл у своїй "Історії Буковини", посилаючись, правда, на признану в той час теорію "дескелеката", заявляє: "У країні Драгош знайшов напевно не тільки одних руських, але крім того і вже осілих валахів, куманів і татар. Так само дуже правдоподібно, що вже перші князі старалися збільшити населення своєї країни і для цієї цілі залучити і русичів, не те, що - як повідомляє пізніший польський хроніст /автор безперечно мав на увазі Яна Длугоша - О.М. Їх вигнали з країни"[76].

Як уже було доведено вище, молдавський народ і його державність упродовж сторіч були під всеохоплюючим впливом руської культури, політичного кругозору та державного комплексу. Цей процес був би неможливим, коли б волохи виселили руське населення[77].

Як ми бачили в попередньому розділі, археологічні дослідження теж незаперечно доказують, що Шипинська земля, споконвічна українська земля, з перших сторіч нової ери становила одну цілість з наддніпрянськими землями, які по сьогоднішній день не переставали бути українськими. Красномовним свідком приналежності цих земель до давньої української держави служить і топоніміка та ономастика[78].

На гостинній українській землі всюди і в різні часи проживали люди різних національностей, з якими наші предки жили в злагоді, в дружбі, ділили радість в добрі часи та горе в часи лихоліть[79].

З молдавським народом українців упродовж багатьох сторіч зв'язує одна судьба на обширних просторах України, в тому числі на території колишньої Шипинської землі, де і сьогодні українці, молдавани і жителі інших народностей живуть поруч[80].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.История СССР. 1-я сер. Борьба народов нашей страны за независимость в 13-18 веках. Образование единого русского осударства. М.1966. с.428
(Архив Маркса-Энгельса, т.У111, с.145 (пер. авт.)
- 2.Історія Української РСР. Т.1, Київ, 1953, с.76
- 3.Історія Української РСР. Т.1, Київ, 1953, с.76
- 4.История РСС Молдовенешть. Вол.1. Суб ред. (луй) А.Д.Удальцов. Кишинэу, 1954, п.72
- 5.История РСС Молдовенешть. Вол.1. Суб ред. (луй) А.Д.Удальцов. Кишинэу, 1954, п.72
- 6.История РСС Молдовенешть. Вол.1. Суб ред. (луй) А.Д.Удальцов. Кишинэу, 1954, п.72
- 7.История РСС Молдовенешть. Вол.1. Суб ред. (луй) А.Д.Удальцов. Кишинэу, 1954, п.72
- 8.История РСС Молдовенешть. Вол.1. Суб ред. (луй) А.Д.Удальцов. Кишинэу, 1954, п.72
- 9.Слово о полку Игореве. Под ред. В. П.Адриановой-Перетц. М.-Л, 1950, с.22; Історія Української РСР.т.1, с.95
- 10.История РСС Молдовенешть. Вол.1., п.93.
- 11.История РСС Молдовенешть. Вол.1., п.93.
- 12.История РСС Молдовенешть. Вол.1., п.93.
- Ленин В.И. Сочинения. Изд.4.т.29. М, 1950, с.438. Пер.авт.
- 13.История РСС Молдовенешть. Вол.1., п.93.
- 14.История РСС Молдовенешть. Вол.1., п.93.
- В тексті пропуск/
- 15.Cantemir Dimitrie. Descrierea Moldovei. Studiu introd., Antologie si note finale de Constantin Maciuc Bucuresti, 1967, pp.71-72.
- 16.Ibidem, p.200.
- 17.Ibidem, p.200.
- 18.Hurmuzaki Eudokius. Fragmente zur Geschichte der Rumanen. Bd.1 Bucuresti, 1878 s.250-251
- 9.Istoria medie a Romaniei. P.1 (Sec. Al X-lea sfirsitul sec. Al XVI-lea) Aut. Stefan Pascu (s.a.) Bucuresti, 1966, p.94
- 20.Ureche Grigore. Letepisetul Tarii Moldovei Ed. A2-a rev. (Bucuresti, 1958) pp.70-71
- 21.Costin Miron Opere, Ed. critica... de P.P. Panaitescu (Bucuresti) 1958, p.232
- 22.Ibidem, p.200/
- 23.Ibidem, p.233
- 24.IBIDEM, p.232
- 25.Istoria medie a Romaniei. P.1 p.90. История РСС Молдованешть. Вол. 1, п.96
- 26.Ureche, Gregore., op. cit. p.72
- 27.Onciul, Dimitrie. Scrieri istorice. 1. Bucuresti, 1968, p.484
- 28.Ibidem, p.487
- 29.Balan Teodor. Din istoricul Cimpolungului Moldovenesc. Bucuresti, 1960, p.35
- 30.История РСС Молдованешть. Вол. 1, п.97
- 31.Istoria medie a Romaniei. P.1, p.90
- 33.Ibidem, pp.93-94
- 34.Dictionar enciclopedic roman. Vol.iii. Bucuresti, 1965, p.236
- 35.История РСС Молдаванешть. Вол.1, пп. 99-100
- 36.Wickenhauser Franz Adolf Molda oder Beitrage zur Geschichte der Moldau und Bukowina. Bd.1. Geschichte der Kloster Homor, set. Onufri Horodnik und Petrautz. Czernowitz. 1881. ss.235-236
- 37.Bezviconi G. Contributii la istoria relatiilor romino-russe (din cele mai vechi timpuri pina la mislocul secolului al XIX-lea) Bucuresti, 1962. p.11
- 38.Hurmuzaki, Eudoxius, op. cit. s.250
- 39.Ureche Grigore, op.cit. p.72
- 40.Costin Miron. Op. cit. p.232
- 41.История РСС Молдовенешть. Вол. 1. п.98
- 42.Wickenhauser Franz Adolf Bochetin oder Geschichte dre Stadt Cernauz und ihrer Umgegend.

- 1 Heft. Wien, 1874, s.13
- 43.История РСС Молдованешть. Вол.1 п.97
- 44.История РСС Молдованешть. Вол.1 п.97
- 45.История РСС Молдованешть. Вол.1 п.97
- 46.Північна Буковина, її минуле і сучасне. В.Курило, М.Ліщенко, О.Романець та ін. Ужгород, 1989, с.28
- 47.Bezwiconi G. op. cit, p.23
- 48.Ibidem,p.25
- 49.Ibidem, p.26
- 50.История РСС Молдовенешть Вол.1, п.101. В перекладі прикладів слова дані не слов'янські, а українські, що говорить про вплив не слов'янської, а русько-української мови на молдавську. Молдавські слова дані в українській транскрипції.
- 50.История РСС Молдовенешть Вол.1, п.101. В перекладі прикладів слова дані не слов'янські, а українські, що говорить про вплив не слов'янської, а русько-української мови на молдавську. Молдавські слова дані в українській транскрипції.
- 51.История РСС Молдовенешть Вол.1, п.101. В перекладі прикладів слова дані не слов'янські, а українські, що говорить про вплив не слов'янської, а русько-української мови на молдавську. Молдавські слова дані в українській транскрипції.,104
- 52.История РСС Молдовенешть Вол.1, п.101. В перекладі прикладів слова дані не слов'янські, а українські, що говорить про вплив не слов'янської, а русько-української мови на молдавську. Молдавські слова дані в українській транскрипції., с.104
- 53.Wickenhauser, F.F. Bochotin oder Geschichte der Stadt Ctrnauz und ihrer Umgegend. s.13
- 54.Соболевський А.И. Лекции по истории русскаго языка. Киев. 1888, с.16
- 55.Bogdan Ioan. Scrieri afese. Bucuresci, 1968. p. 570
- 56.Ibidem, p.573
- 57.Jablonowski Oleksandr. Sprawy woloskie za Jagellonow. Akta I listy. Wyd. I szkicem historycznym poprzedzil... Warszawa, 1878, s. III
- 58.Koneczny Feliks. Dzieje Polski za Jagellonow. Krakow. 1903, s.47
- 59.Wickenhauser F.A. Bochotin oder Geschichte der Stadt Cernauz, s.12
- 60.Ibidem, s.15
- 61.Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina von den altelllsten Zeiten bis zur Gegenwart unter besonderer Berucksichtigung der Kulturverhaltnisse. Czernowitz. 1904, II, s.7
62. Jablonowski A. op.cit. s.XVIII
- 63.Ibidem, s. XVII
- 64.Большая советская Энциклопедия. 2-е изд., т.5. М.1950 сс.411-415
- 65.Iorga N. Histoire des Roumains et de leur civilisation. 2-e ed. Rev, et augm. Bucarest, 1922, p.57
- 66.Iorga N. Histoire des Roumains et de leur civilisation. 2-e ed. Rev, et augm. Bucarest, 1922, p.57
- 67.Torga N. Geschichte des rumanischen Volkes. Bd.1.Gotha, 1905, s.158 s Giurescu C.C. Tirguri sau orase si cetati moldovene din secolul al X-lea pina la vajlocul secolului al XII-lea. Bucuresci. 1967. p.11
- 68.Iorga N. Istoria Romanilor. Vol. II. Bucuresti, 1936, p.279 I Giurescu,C.C. op. cit.p.12
- 69.Jablonowski A. Op. cit. s.VIII
- 70.Bezviconi G. Op.cit. p.7
- 71.Ibidem
- 72.Joannis Dlugossii seu Longini... Historiae Polonicae libri XII. Cura et impensis Alexandri Przewdiecki. T,III. Lib. IX-X. Cracoviae, 1876, p.277
- 73.Balan Teodor. Cetatea Hmie;ov. Cernauti. 1927. p.17
- 74.Ibidem
- 75.Joannis Dlugossii... op.cit. p.277
- 76.Balan T.Cetatea Hmielov, p.6
- 77.Dictionar encipepedic roman. Vol. II. Bucuresci. 1964, p.151
- 78.Ureche Grigore. op.cit. p.74

- 79.Engel Johann Christian von Geschichte der Moldau und Walachey. Nebst der historischen Literatur beyder Laender. Zweiter Theil. Halle. 1804. (Geschichte des Hyungarischen Reichs und seiner Nebenlatnder/ 4-ten Th.2 Abth.) s.106
Jorga N. Histoire des Roumains et de leur civilisation. 2-e ed p.1 (267)
Ureche Grigore. op.cit. p.72
Onciul Dimitrie. Jp.cit. p.504
- 80.Wickenhauser F.A. Molda oder Beitrage... Bd.1,ss.69-70
Czolowski Aleksander Sprawy woloskie w Polsce do r.1412. B. Kwartalnik historyczny. Rocz.5. 1891, s.572
Kaindl R.F. Geschichte der Bukowina, II, s.7
Ibidem, s.570

Помилки та фальсифікації в питаннях історії Шипинської землі в XIV-XV сторіччях

У Північній Буковині в XIV-XV сторіччях існувала невелика автономна територіальна одиниця, відома в історії під назвою «Шипинська земля». Вона охоплювала приблизно територію, яку зараз займає Чернівецька область. Історичні події склалися так, що Шипинська земля, оточена такими сильними в той час державами, як Угорщина, Польща й Литва, не встояла, в силу політичних обставин втратила свою автономію і, кінець-кінців, ввійшла до складу Молдавської держави.

Довге перебування Шипинської землі в складі Молдавії, потім турецький гніт, австро-угорська і, накінець румунська окупація, тобто тривале відірвання території Шипинської землі (Північної Буковини) від України дали привід деяким іноземним історикам, в першу чергу румунським, виступити з твердженням ніби Шипинська земля споконвіку була румунською територією.

Як відомо, в 1918 році після розвалу Австро-Угорщини, військо боярської Румунії вдерлося на територію Північної Буковини й зайняло її. 10-го вересня 1919 року в Сен-Жермен-Ан-Ле (поблизу Парижу) представники США, Британської імперії, Франції, Італії, та Японії і дванадцяти малих держав, в тому числі і Румунії, незважаючи на те, що Народне віче буковинців 3 листопада 1918 р. заявило свою волю про возз'єднання з Радянською Україною. Згідно з сен-жерменським договором буржуазний румунський уряд був зобов'язаний віддати Польщі села Бабин, Прилипче, і Звенячину та частину сіл Стефанівки та Хрещатика. Всі ці села входили колись до складу Шипинської землі. Румунській буржуазній владі дуже не хотілося віддавати навіть згадані села і вона намагалася довести, що ці землі «спокон віку» румунські. Румунські історики того часу перекручували історичні факти, щоб за всяку ціну доказати своє «право» на загарбану землю. На жаль, усі ці перекручення історії не отримали у свій час належної відповіді, а справжні історичні факти не були науково освітлені. Внаслідок цього деякі іноземні історики (Вікенгаузер, Кайндл) повірили в легенду молдавського «дескелеката»[1], яку висунули відомі румунські історики. Теорію про те, що Північна Буковина була колись складовою частиною Дакії підхопив німецький історик Р.Кайндл і, мабуть, з його «легкої руки» вона перекочувала в іноземні енциклопедії. У листопаді 1926 року в румунському урядовому окупаційному органі, газеті «Гласул Буковіней» (Голос Буковини) появилася стаття Теодора Белана «Шипинська земля» (видана згодом окремою брошурою). У своїй некваліфікованій, науково необґрунтованій праці Т.Белан намагається довести, що Шипинська земля, тобто Північна Буковина-спокон віків румунська земля, що Молдавська держава була створена спочатку на території Шипинської землі і що ніхто не має права відривати колишню Шипинську землю від Румунії, навіть коли йде мова про ті кілька сіл, які Румунія повинна була віддати Польщі згідно з сен-жерманським договором. Т.Белан, який переплутав багато подій того часу, твердить, що в XIV сторіччі «єдиною румунською династією в Шипинцях була династія Мушатів», та що Петро Мушат невідомо як захопив Сучаву, об'єднав Шипинське князівство з Молдавським та приєднав до них і Кимполунгське князівство[2].

В іншій своїй праці Т.Белан впевнено заявляє, що «Шипинська земля 1375 року об'єдналася з Молдавією» та що про Шипинську землю маємо певні відомості між роками 1359-1375.[3].

Ось взірєць «єрудиції» Т.Белана: «Минуле Шипинської землі тісно зв'язане з політичною діяльністю, яку розгорнули члени родини Мушатів, що володіли цією країною. Завоювання Молдавії Богданом вважається актом насилля. Він постає перед нами як насильник існуючих свобод, як той, хто скасував патріархальні політичні звичаї, як нищівник послідовності»[4].

Коли б Т.Белан знав історію своєї батьківщини, то йому було б відомо, що завоювання Молдавії Богданом було насиллям проти угорських феодалів, гнобителів молдавського народу, що Богдан не насильник свобод, а основоположник Молдавської держави, вигнаний з майбутніх молдавських земель угорського намісника Драгоша, якого румунські учені чомусь довгий час вважали національним героєм і основоположником Молдавського князівства. І ще стало б відомо Т.Белану, що коли Богдан став першим воєводою Молдавії, то про Мушатів ще й слуху не було. Але, на жаль, історик Т.Белан не знає історії своєї батьківщини і тому плутає різні

події, факти і дати. Він цитує те місце із «Дванадцяти книг польської історії», в якому Ян Длугош описує конфлікт, що виник між синами молдавського воєводи Штефана- Петром і Штефаном за престол після смерті батька. Не розібравшись в тому , що Ян Длугош допустив помилку, бо такого воєводи Штефана, що помер у 1359 році в Молдавії не було, Т.Белан спішить заявити, що молодший брат Петро, який завдяки хитрості виграв битву, «був чоловіком Мушати». «Отже, від цієї пари людей пішла династія Мушатів»-заявляє Т.Белан[5]., не знаючи того, що повинен знати кожний школяр: Мушата була дружиною Лацко, сина першого молдавського воєводи Богдана, а Петро Мушат був її сином, а не чоловіком! В той же час , як у всіх документах і грамотах написано «Шипинці» і «Шипинська земля», Т.Белан видумав якийсь «Сепенік» і «Сепенікську землю», аби це слово тільки не звучало по-нашому і хоч сяк-так було схожим на румунське. Ще одну теорію приводить Т.Белан, стверджуючи, що «династія Мушатів, користуючись вакансією на троні в Молдавії після смерті Юрга Коріятовича, спустилася до Сучави. При цьому Шипинська земля була об'єднана з Молдавією[6].

А відомий румунський історик Ніколае Йорга у своїй Хронологічній таблиці відводить Юргу Коріятовичу роки 1372-грудень 1377[7].

Якщо Ю.Коріятович помер в кінці 1377 року, то як це в'яжеться з твердженням Т.Белана, який його смерть показує в 1375 році? А ще один румунський історик Дімітріє Ончул показує, що Юрг Коріятович панував у Молдавії двічі:перший раз в 1374 р., а другий раз у 1400 році[8].

Зате в списку молдавських воєводів на сторінках «Румунського енциклопедичного словника»/9 та «Історії світу в датах»/10 ім'я Юрга(Юрія) Коріятовича не фігурує. Всупереч усяким перекрученням і домислам у нас є історичні документи і відомості про справжні події, з яких складалася історія Шипинської землі[9].

«Північна частина Буковини, що становить територію сучасної Чернівецької області, у X-XII століттях входила до складу Київської Русі, у XII-XIII століттях до Галицько-Волинського князівства.Після монголо-татарської навали вона була поневолена Золотою Ордою,-казано в «Історії міст і сіл Української РСР.Чернівецька обл.»[10].

В 1345 році угорське військо, - сказано там далі, - розгромило татар і вигнало їх із правобережжя Дністра. Північна Буковина перейшла під зверхність угорських феодалів. Трудящі маси не мирилися з поневоленням і весь час піднімалися на боротьбу проти гнобителів. Внаслідок народного повстання під проводом воєводи Богдана в середині XIV ст. було створено Молдавську державу.Їй підпорядковувалась і Північна Буковина. В 1340-1349 рр.на півночі краю існувала окрема автономна територіальна одиниця під назвою «Шипинська земля», яка в 1349 році була загарбана Польщею, а з 1499 увійшла до складу Молдавії[11].

Щодо загарбання Шипинської землі Польщею, то і в польських джерелах є такі відомості. Під кінець першої половини XIV ст.(1349 р.) - Казімір Великий захотів приборкати, - як пише польський історик А.Яблоновський, - обширні володіння колишнього Галицького короля Данила і просунув кордони своєї держави вздовж Дністра далеко до подільських ярів і буковинських дібров. Вперше польські кордони сягнули Задністр'я, яке в ту пору було вже волосським[12].

Тут правда польський історик перестарався.1349 року Молдавії ще не було, Угорський намісник Драгош появився тільки у 1351 році і то не у Подністров'ї, а просто на східному боці Карпат.Про загарбання Казіміром Буковини у 1349 році твердить і німецький історик Р.Кайндл. Польський король Казімір Великий завоював Галичину у 1349 році і водночас став володарем північної частини Буковини від Дністра до підгір'я на південь від Пруту,-пише Р.Кайндл.Частина цього краю,- заявляє він далі,-що лежить між Дністром і Прутом, а так само його продовження на південний схід, що тягнеться через нинішні Чернівці до узгір'я на північ від Серету, появляється в той час під назвою Шипинська земля, названа так напевно за своїм осередком Шипинці, що існує по сьогоднішній день на північному березі Пруту.Шипинці були давнім поселенням і навіть у перші два сторіччя молдавської держави мали якесь політичне значення[13].

Польський хроніст Ян Длугош дає першу згадку про Шипинську землю в своїй капітальній праці «Дванадцять книг польської історії», він згадує Шипинську землю в зв'язку з битвою між

молдаванами і поляками, викликаною суперечками за престол між синами воєводи Штефана-Штефаном і Петром. Ці події описані під 1359 роком[14].

На жаль, в історії не має підтверджень подій, описаних Яном Длугошем. У 1359 році регіон Молдавії не знав ніякого воєводи Штефана, тим паче, у якого було два сина-Штефан і Петро. Під впливом Длугоша про події у молодому молдавському князівстві пише і польський історик Александр Чоловський, але при цьому він ще раз говорить, що Шипинська земля входила до складу Польського королівства. Приведемо текст самого А.Чоловського: «Смерть Богдана(а не Штефана, як у Длугоша- О.М.) мало не знищила його справи із-за суперечностей між його синами Штефаном і Петром. При допомозі угорців Петро захопив престол. Штефан звернувся за допомогою до Польщі, кордони якої уздовж стіни Надпрутської пустелі сягали тоді аж поза Хотин, охоплюючи, крім Покуття, так звану Шипинську землю, тобто теперішню Північну Буковину і невеличку частину Бесарабії[15].

А ось і сама згадка про Шипинську землю у Длугоша: «На шипинській землі були розташовані великі та просторі ліси, полонини запушені і тому не приносять нічого, несіяні і неорані. Їх волохи називають полонинами і через них, щоб пробратися до внутрішніх рівнин, хотіло пройти польське військо» [16].

Посилаючись на Длугоша, румунський історик Т.Белан фантазує: «Так само, як (Кимполунгське і Молдавське воєводства-О.М.) була колонізована Шипинська земля. Румунський елемент йдучи з південного заходу, просувався все далі на північ, заснував села Панка, Лукавець, Вашківці, які здається являються найбільшими в цьому районі і дійшли до Пруту. Перебравшись через нього, румуни заснували в місці, яке було доісторичною місцевостю село Сепенік або Сіпенік. З цього Сепеніка пішла колонізація решти країни між Прутом і Дністром, також зрубувалися дерева, піднімалася цілина. Ще в XIV ст. Шипинська земля була покрита лісами, які тут і там перетиналися полянами».Тут Т.Белан цитує те місце із праці Яна Длугоша про Шипинську землю, яке ми тільки що привели[17].

По-перше, румунам не треба було рубати ліс, щоб «заснувати» Вашківці, бо там, в урочищах Монастирці, Руді і Білій горі виявлено залишки трьох ранньослов'янських поселень черняхівської культури (II-III ст.)[18]. По-друге, в ту пору там румунів зовсім не було.По-третє, нам відомо, що на території Шипинської землі, за археологічними даними в часи, які описував польський історик Я.Длугош, тобто в середині XIV ст. були багаточисленні поселення: Атаки Кульмінецького району, Атаки Хотинського району, Бабин Кельмінецького району, Баламутівка, Василів і Васловівці Заставнівського району, Банилів Вижницького району, Бояни Новоселецького району, Василівка Сокирянського району, Бергомет, Біла, Борівці Івалява Кіцманського району та і.н.[19].

Список місцевостей, археологічні дані на території Шипинської землі говорять про те, що Шипинська земля функціонувала задовго до заснування Молдавського князівства і була густо заселена. Р.Ф.Кайндл категорично заперечує гіпотезу, що битва, описана Я.Длугошем, відбулася в районі Глибокої, як і битва 1497 року. Це, на думку німецького історика, тільки припущення.Кайндл вважає теж неправильною думкою, що битва відбулася на території між Прутом і Дністром. Адже Шипинська земля простягалася і на південь від Пруту[20], де, в гущі лісів, могла відбутися грізна битва між поляками і молдаванами.

Теодор Белан у своїй праці «Хмелівська кріпость» забув про те, як він описував подвиги румунських лісорубів і будівельників, які викорчувували праліси на Шипинській землі, щоб збудувати перші румунські оселі, нарешті цитує того ж Я.Длугоша і заявляє: «Згідно з Длугошем (том III, с.227) румуни ввійшли в Шипинську землю, вигнавши слов'ян»[21].

Тут же Белан приводить латинський текст Длугоша, в якому сказано: «прогнавши насильно, спершу підступно, а потім щораз більшою навалою давніх панів і хліборобів руських».«Руських» -писав Другош (Ruthenis), а не слов'ян, як тенденційно перекладав Т.Белан. Але такі фальсифікації не досягають мети, бо історію всю не сфальсифікуєш: У Я.Длугоша знаходимо ще одне повідомлення, яке зводить нанівець інсинуації Т.Белана й йому подібних.У своїй історії Польщі Ян Длугош під 1448 р. приводить текст відповіді польських прелатів литовським панам, які вимагали Поділля.У цій відповіді сказано між іншим: «...всім відома,

очевидна і переконлива річ, що Казімір другий, король Польщі вирвав його (Поділля - О.М.) у татар і, спокійно утримуючи його довгий час, побудував на ньому багато замків то мурованих, то дерев'яних, як ось: Кам'янець, Хотин, Цецин, Бакоту, Брацлав, Межибоже та інші»[22].

Цей документ польських прелатів недвозначно свідчить про те, що Північна Буковина була захоплена Казіміром і якийсь час перебувала у такому стані. А відбулося це задовго до міфічного «дескелекату», про який писав Т.Белан та інші. Інша справа-свідчення про те, що Казімір побудував Хотинську та Цецинську кріпості. Хотин, як укріплене поселення, відомий уже в IX-X сторіччях. Цецинська кріпость як давньоруське земляне укріплення, значиться в документах XI-XIII сторічч.

Пrawdopodobно, що польський король Казімір, отримавши перемогу над татарами під Любліном (1344 р.), відкрив для себе свободу дій в Галичині та в районі верхнього Дністра. Казімір добре розумів, що кордони Польщі треба забезпечити на сході і півдні від монголів і турків. Для цього він спочатку загарбав Галичину, частину Волині і частину Буковини, яка отримала назву «Шипинська земля». Зрозуміло, що ці землі треба було забезпечити на майбутнє від наскоків із зовні, тому Казімір перебудує прикордонні укріплення на завойованих землях, в тому числі Хотинську і Цецинську фортеці на території Шипинської землі, якій Казімір призначив роль буферної території.

Цікаво, що Ніколає Йорга, коментуючи випадок, коли Петро Мушат у 1388 році позичив польському королеві Владиславу Ягайлу три тисячі італійських срібних талерів, заявляє: «Нова держава (тобто Молдавія - О.М.) знайшла свої остаточні кордони на півночі за рахунок Польщі. Петро, старший син Маргарити (Мушати - О.М.), скористався з труднощів у яких знаходився великий литовський князь Ягайло, що одружився з Ядвігою, донькою і наслідницею короля Людвіка в боротьбі зі своїм кузеном і конкурентом Сігізмундом Люксембурзьким, угорським королем, щоб заволодіти Шипинським повітом з кріпостями Хотин, Цецин та Хмелів»[23].

Відомий румунський історик не підтримує версію завоювання або колонізації Шипинської землі румунами з півдня чи південного заходу, а вважає, що воєвода Петро Мушат став васалом Ягайла тільки з метою «закруглити свої землі» та забезпечити свої нові кордони. Правда версія Н.Йорги, яку розділяє Р.Кайндл та інші, побудована на здогадах, бо в історії немає жодних даних, які підтверджували б такі факти. Під час панування Петра Мушата Шипинська земля не входила до складу Молдавії. В іншій своїй праці Н.Йорга заявляє, що Ягайло «самозрозуміло» не міг повернути Петру позичені гроші, але що замість «далекого Галича»[24].

Петро отримав землі потойбіч старого кордону, тобто Шипинську землю із її ключовими містами такі як: Цецин і Хмелів, можливо і Хотин, що був упорядкований як староство на польський зразок[25].

Таким чином, відомий румунський історик спростовує теорії таких своїх земляків, як К.Джуреску, Т.Белан та інших, які силкуються довести, що вся Буковина, включаючи північну її частину, тобто Шипинську землю, з самого початку входила до складу Молдавської держави. Н.Йорга визнає і «стару границю» (між Шипинською землею і молодого Молдавською землею на південь від Пруту-О.М.), про яку Івашко, син Молдавського воєводи Петра Мушата пише в своїй грамоті 1400 року і навіть уточнює, що з пересуненням кордону на північ, перенесено і прикордонний ярмарок із Ботошань ближче до польського кордону, до Шипинців та до сусіднього села Ленківців[26].

Взаємини між Ягайлом і молдавськими воєводами заслуговують великої уваги, тому, що в центрі цих взаємин знаходиться Шипинська земля. Слід тільки відмітити, що ми не маємо жодних документальних даних про те, що Ягайло віддав Петру Шипинську землю. Твердження деяких істориків про передачу Шипинської землі Петру Мушату, побудовані на здогадах. Підсумовуючи історичні події від заснування Молдавського князівства до кінця панування Петра Мушата, ми не знаходимо матеріалів про Шипинську землю, крім згадок Яна Длугоша, які не вносять жодної ясності. Твердження ж Т.Белана та інших істориків про те, що ніби Шипинська земля з самого початку входила до складу новоствореного Молдавського князівства, або, що вона була навіть колискою «румунського елемента», зовсім безпідставні. На щастя

збереглися деякі грамоти польських і угорських королів та молдавських воєводів, які вносять ясність у питання-чиєю була Шипинська земля.

В 1411 році молдавський володар Олександр Добрий звертається до польського короля Ягайла з грамотою, в якій після нової присяги вірності пропонує польському королеві союз проти Угорщини: «А потягнет ли король Оугорьскый на нашего господаря на короля Полскаго-егоже Бг не даи, тогда мы имеем на его землю потягнути на землю короля Оугорьскаго з Бжиєю помочію и чинити што коли будемь болше мочи оучинити нашего господаря короля Полскаго деля, а такли бы потянуль король Оугорьскый на мене на Александра воеводу и на мои земли Молдавской тогда господарь наш король Полскый имаеть насъ боронити, и потягнути во Оугорьскую землю и чинити што болше можеть іако наш господарь»[27].

Сердега Олександр не знав, що той самий Владислав Ягайло, його союзник та угорський король Сигізмунд, їх спільний противник, за спиною Олександра, якого в грамоті того ж 1411 року Ягайло назвав «приятелем нашим», складають договір проти нього.

Угорський король Сигізмунд шукав зближення з Польщею, яка після Грюнвальдської битви покрила себе славою переможця[28].

Після довгих переговорів 15 березня 1412 року в Любовлі над Сніжем була підписана між двома королями угода про спільну оборону проти турків. В цій угоді, складеній латинською мовою, сказано, між іншим, що на випадок, коли б молдавський воєвода Олександр пішов проти інтересів Польщі та Угорщини в війні з турками, його мали вигнати з престолу, а Молдавію поділити між двома королівствами, при чому тут же визначалися кордони розподілу Молдавії: «великі ліси, названі Буковиною, що починаються від гір, або від Альп Угорського королівства, що тягнуться між Молдавською землею і Шипинською землею уздовж Серету до інших, малих лісів, названих Буковиною аж до річки Прут, будуть розділені навпіл...»[29].

Ми привели тільки те місце угоди, в якому йде мова про буковинські ліси та про Шипинську землю.

Молдавський воєвода Роман Мушат у своїй грамоті від 30-го березня 1392 року вперше згадує букові ліси, називаючи їх «Буковиною». Через двадцять років ця назва появляється в офіційному документі польського та угорського королів, але назва «Буковина» закріпилася за Шипинською землею вже після загарбання її Австро-Угорщиною.

Для нас у цьому документі має велике значення згадка про Шипинську землю, при чому вона протиставляється Молдавії як рівноправна країна:» *inter terram Moldaviae et terram Serenycensem*»[30].

13 грудня 1433 року в день св.Люції в Ланчиці король Владислав Ягайло пише грамоту, в якій затверджує Штефана, сина Олександра Доброго на престолі Молдавії. В грамоті цій Ягайло ставить точки над і: «...ижь имъеть нашъ милый приятель Стефанъ воевода преречные. Дъти его и намъсткове свою землю волоскую всю держати» - значить, Ягайло назначає воєводів Молдавії і далі: «А такъжь того исного Стецка воеводу хотячи особного млтъю оутьшити, абы нам тымъ готовъи и върнъи служилъ. И его дъти и намъсткове кто не нъмъ будеть, тыи города Цецунъ а Хмеловъ с тыми волостми и селы, которыижь к нимъ прислушаютъ, которыижь города лежать межы нашею землею русскою и волосокою даемы и дали есмы ему на вьки...»[31].

У цій грамоті старий Ягайло точно сформлював стан речей того часу, взаємини з молдавським воєвудою, його васалом, включаючи територіальні взаємини, ніби здогадуючись, що колись появляться такі історики, як Д.Кантемір, Н.Йорга, Т.Белан та інші, які перекручуватимуть історію, щоб доказати те, чого не було. Ягайло ясно висловлюється, що він платить чужою для нього Шипинською землею своєму васалові, щоб той вірно служив і не зраджував, як його батько. Ще ясніше підкреслює Ягайло, що Шипинська земля не його власність і не власність молдавських воєводів, бо «города», якими він хоче «сутьшити» Стецка, «лежать межы нашею (галицькою - О.М.) землею рускою и волосокою»! Накінець приведемо ще один документ, грамоту молдавського воєводи Іліаша, сина Олександра Доброго, адресовану тому ж Ягайлі, в якій він зводить внівець здогади та інсинуації згаданих вже істориків[32].

Хоч румунські буржуазні історики на чолі з Ніколае Йоргою намагаються довести, що після позики в три тисячі срібних карбованців, які Петро Мушат дав у борг Ягайлі, Покуття стало власністю Молдавії, ніби шило з мішка вилізає зафіксований в історії факт нападу Олександра Доброго на Покуття. Як міг Олександр напасти на Покуття, якщо воно було молдавське?! Польський хроніст Мацей Стрийковський пише про цей напад: «Рік 1431. Якось у той час Олександр воєвода волоський, забувши про свою присягу, по волі Литви зруйнував снятинські, галицькі і кам'янецькі землі і волості; але коли повертався обтяжений здобиччю, бучацькі (татари) з королівського війська розгромили волохів і розбивши, відібрали здобич, так що сам воєвода ледве втік через Дністер, і з журби скоро помер»[33].

Стрийковський, правда, трохи помиляється. Олександр після цієї неприємної історії в 1432 році добився прощення у польського короля і після того помер. Ягайло, хоч і простив, про цю зраду не забував. Тому старший син Олександра Іліаш, колишній сопровитель батька, у вересні 1436 року пише Ягайлі грамоту, в якій «за щкоды», які його батько причинив на «передъреченых зъмль и волостии, то есть Коломыискихъ и Сніатинскихъ огнемь скажены, землю Шепинскую котороую молдавскаіа земла от короуны имила, з города тоъ то истинонь земли Шепинскоъ, то есть Хотънь Цецюнь и Хмеловъ и се всьми волостьми, мьсты, селы даваемы дароуемы а ворочаемы...»[34].

Ось ще один незаперечний доказ того, що Шипинську землю не викорчували і не заселяли як дикі хащі румуни Теодора Белана, що Шипинська земля дісталася молдавським воєводам від польського короля як лен, як феодал за вірну службу і переходила з рук до рук аж до 1457 року, коли, скориставши зі слабості Польщі, молдавський воєвода Штефан III Мушат включив її до складу свого князівства.

Список використаних джерел та літератури:

- 1.«Дескелекат» (у вільному перекладі - «заселення») - легенда про воєводу Драгоша, який під час полювання на зубра «відкрив» землі майбутньої Молдавії, давши останній ім'я своєї сучки Молди, що втопилася в річці під час переслідування зубра. Довгий час румунські історики вважали цю легенду за наукову теорію заснування Молдавської держави.
- 2.Balan, Teodor. Tara Sepenicului. Extras din «Glasul Bucovinei», Noe., 1926. Cernauti, 1926, p. 7.
- 3.Balan, Teodor. Cetatea Hmielov. Cernauti, 1927, p. 7.
- 4.Balan, T. Tara Sepenicului, p. 6.
- 5.Balan, T. Cetatea Hmielov, p. 7.
- 6.Ibidem, p. 7.
- 7.Iorga, N. Histoire des Roumains et de leur civilisation. 2-e ed. rev. et augm. Bucarest, 1922, p. 267 (1).
- 8.Onciul, Dimitrie. Scrieri istorice. 1. Bucuresti, 1968, p. 504.
- 9.Dictionar enciclopedic roman. Vol. II. Bucuresti, 1964, p. 151.
- 10.Istoria lumii in date. Elab. De Horia Matei (s.a.): sub conducerea acad. Andrei Otetea. Bucuresti, 1969, p. 567.
- 11.Теорія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ, 1969, сс. 12-13.
- 12.Jablonovski, A. Sprawy wotoskie za Jagiellonow. Akta i listy. Warszawa, 1878, s. IV.
- 13.Kaindl, R.F.Geschichte der Bukowina von den aeltesten Zeiten bis zur Gegenwart unter besonderer Beruecksichtigung der Kulturverhaeltnisse. Czernowitz, 1904. II, S. 10.
- 14.Joannis Dlugossii seu Longini... Historiae Polonicae libri XII. T. III., Lib. IX-X. Cracoviae, 1876, p. 257.
- 15.Czolowski, Aleksander. Sprawy woloskie w Polsce do r. 1412. B: Kwartalnik historyczny, Rocz. 5., 1891, s. 570.
- 16.Joannis Dlugossii..., op.cit., p. 258.
- 17.Balan, T. Tara Sepenicului, p. 5.
- 18.Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область., с. 132.
- 19.Тимошук, Б.О. Північна Буковина - земля слов'янська. Ужгород. 1969, сс. 143-148.
- 20.Kaindl, R.F., op.cit., II, S. 11/
- 21.Balan, T. Cetatea Hmielov, p. 17/
- 22.Jana Dlugosza Dziejow polskich ksiag dwanascie. Przekl. Karola Mecherzynskiego. T. 5. Ks. XII. Krakow, 1870, s. 45.
- 23.Iorga. N., op.cit., p. 61.
- 24.У документі, в якому Ягайло підтверджує отримання грошей від Петра Мушата, він зобов'язується віддати в заліг Галич з волостю, що примикає до нього, якщо впродовж трьох років не зможе повернути борг.
- 25.Iorga, N. Geschichte des rumaenischen Volkes im Rahmen seiner Staatsbildungen. Bd. 1. Gotha, 1905, S. 286.
26. Ibidem,p.234.
- 27.Уляницькій, В.А. Материали для исторіи взаимных отношеній Россіи, Польши, Молдавіи, Валахії и Турціи въ XIV-XVI вв. М., 1887, сс. 21-22.
28. Czolowski, A., op.cit., s. 592.
29. Уляницькій, В.А. Материали..., сс. 22-24.
30. «між молдавською землею і Шипинською землею»
- 31.Уляницькій, В.А. Материали..., с. 39.
- 32.Уляницькій, В.А. Материали..., сс. 52-53.
- 33.Giurescu, Constantin C. Istoria Romanilor. Din cele mai vechi timpuri pana la moartea lui Alexandru cel Bun. (1432). Ed. 25-a rev.si adaog. Bucuresti, 1946, pp. 400-402; Onciul, Dimitrie, op.cit., p. 104; Balan, T. Tara Sepenicului, p. 3 seq.
- 34.Strykowski, Maciej. Kronika polska, litewska, zmodzka i wszystkiej Rusi. Wyd. nowe z roku 1582. T. 2. Warszawa, 1846, s. 183.

Фортеці Шипинської землі XIII-XVI століть

Про Хотинську, Щецинському та Хмелівську фортеці, що були розташовані на території Шипинської землі, знаходимо відомості в грамотах польських королів і молдавських воєвод того часу.

Про фортеці в Хотині та Цецині перший серед істориків згадує польський хроніст Ян Длугош у своїй праці “Дванадцять книг польської історії”, про що мова буде далі.

Чимало іноземних істориків після Яна Длугоша писали або згадували в своїх працях про шипинські фортеці, але всі їх матеріали почерпнуті або з першоджерел, тобто із згаданих грамот XIV і XV століть, або з історичної праці Я.Длугоша, при чому деякі історики тенденційно перекручують факти, істина яких очевидна для кожного.

В першоджерелах не сказано, коли Шипинська земля, яка ще до створення Молдавського князівства існувала як автономна територіальна одиниця в складі Польського королівства, була передана Молдавії, напевно, як феодал, щоб надійніше прив'язати молдавських господарів до Польщі і не допустити їх зближення з Угорщиною.

Перший документ XIV ст., який дійшов до нас, і в якому згадуються фортеці Цецин і Хмелів, це грамота молдавського воєводи Стефана.

Після Петра Мушата в 1392 році на молдавський престол сів брат Петра, Роман, який, хоч і склав присягу вірності польському королю Ягайлові, та королеві Ядвізі на початку 1394 року, через кілька місяців дав себе спокусити і підписав з подільським князем Теодором Корятовичем договір проти литовського князя Вітовта. В битві під Брацлавом Вітовт розбив подільсько-молдавські війська, після чого Роман втратив престол. До влади прийшов Стефан I, але невдовзі, в кінці 1394 року угорський король Сигізмунд напав на Молдавію і дійшов з військом до столиці Сучави. Стефан був змушений скласти Сигізмунду присягу вірності та зобов'язався платити Угорщині щорічну данину. Щоби виправдатися перед Польщею і відновити довір'я короля, на початку січня 1395 року великі молдавські бояри “пан Михвіл, пан Братул, пан Станіслав і пан Шендря” звертаються до Ягайла з грамотою, в якій запевняють його, що Стефан готовий в кожну хвилину скласти присягу вірності польському королю на зразок своїх попередників. Далі вони запевняють, що про Коломию, Снятин і Покуття господар ні слова не згадує, а що торкається Цецина і Хмелева, то це питання повинен вирішити король на свій погляд при особистій зустрічі[1].

Польський король Владислав Ягайло був зацікавлений, по-перше, щоб Молдавія була його васалом і буфером, який стримував би навалу турків та інших небезпечних сусідів, по-друге, він бажав бачити Молдавію міцною, здатною захищати польські південні кордони. У грамоті від 25 березня 1400 року “Івашко син Петра, воєводи, дідич землі Валаської” звертається до польського короля Владислава і князя литовського Вітовта з проханням затвердити його на престолі Молдавії і після чолобитної заявляє, що буде вірно служити без хитрості королю польському і відступає в зв'язку з цим королю польському Шипинську землю, і всі міста що є по старому кордоні[2].

Івашко, син Петра Мушата, готовий був віддати всю Шипинську землю, щоб тільки стати господарем Молдавії. А “стара границя” це кордон між Шипинською землею і Молдавією. “Городи”, тобто фортеці, про які згадує молдавський претендент Івашко, і які він побажав віддати, це фортеці на території Шипинської землі: Хотин, Цецин та Хмелів. У своїй грамоті від 13 грудня 1433 року адресованій молдавському воєводі Стефану II, сину Олександра Доброго, польський король пише: ”А також того Стецька воєводу хочачи осібною милість за службу наділити і надати йому дідичні землі, міста Цецин і Хмелеву[3].

Хоча Ягайло і подарував Стецькові Цецин і Хмелів “навіки”, Шипинська земля разом з Щецином і Хмелевом ще кілька разів переходила з рук до рук. Цікаво, що в цій грамоті, в якій окреслені кордони Шипинської землі, ні слова не сказано про Хотинську фортецю, найзатнішу на території Шипинської землі. Мабуть, що вона залишалася у володінні Польщі, як надійний охоронний форпост на південно-східних кордонах королівства.

23-го вересня 1436 року син Олександра Доброго Іліаш пише грамоту молодому королю Владиславу, сину Ягайла в якій заявляє: "... землю Шипинскую, Хотин, Цецин и Хмелов и со всеми волостями, він віддає королю і відрікається від подарунку"[4].

Що спонукало Іліаша відректися від щедрого королівського подарунку?

Справа в тому, що батько Іліаша Олександр Добрий за рік до своєї смерті порушив присягу вірності, яку дав польському королеві, напав на Покуття та сплюндрував Коломийщину і Снятинщину. Правда, цей розбійницький похід старого Олександра закінчився для нього трагічно. Коли він повертався із здобиччю, його перевстріли Бучацькім татари з королівського війська, розгромили молдаван і відібрали здобич, а сам воєвода врятувався втечею через Дністер.

Щоб реабілітувати пам'ять свого батька, якого ще старий Ягайло простив за зlodіяння в Покутті, Іліаш вирішив віддати Шипинську землю зі всіма фортецями, за "коломийське і снятинське спалення"[5].

Хотин і Цецин охороняли броди на Дністрі і Пруті, через які проходив великий транспортний шлях. Біля цих фортець і бродів виросли міста Хотин і Чернівці зі своїми митницями та прикордонними вартами[6].

Завдяки своєму стратегічному положенню, Хотинська і Цецинська фортеці користувалися увагою володарів країни, їх розбудовували, укріпляли, в той час, коли, як ми побачимо, Хмелівська фортеця не знала такого розквіту.

Румунський історик К. Джуреску вважав, що Хотин, Цецин та Хмелів були фортецями місцевих володарів ще до заснування Молдавського князівства, що підтверджується історичними документами і археологічними дослідженнями[7].

Твердження польських істориків, у першу чергу Яна Длугоша про те, що ці фортеці побудував король Казимир великий, не відповідає дійсності[8].

Можливо, що Казимир, ведучи війни з татарами, перебудував і укріпив фортеці на Дністрі й на Пруті, які вже були до нього.

Намагаючись доказати історичне право румунів на Шипинську землю та на її фортеці, румунський історик К. Джуреску "Українська хроніка Биховича показує, що 1354 року "кріпості" були оставлені "валахам", тобто румунам Теодором Корятовичем у той час, як Поділля було віддано королю Угорщини Людовіку. Мова йде якраз про ці фортеці Шипинської землі, впевнено робить висновок румунський історик[9].

Проаналізуємо ці рядки і побачимо скільки в них історичної правди.

По-перше, хроніка не Биховича, а Биховця, по-друге, хроніка ця не українська, а білоруська. А тепер подивимося, чи мова справді йде якраз про фортеці Шипинської землі. Прочитуємо за хронікою Биховця: "А брат їхній четвертий, князь Федір (Теодор) Корятович, володів у Литві Новгородком і почув князь Федір, що братів його в Подільській землі не стало в живих, і пішов він в Подільську землю ф там осів. І в той час на Литві і в Русі княжив великий князь Ольгерд, який з усіма силами литовським пішов на Поділля. Почувши це князь Федір Корятович утік із Подільської землі до угрів, а в містах посадив волохів(молдаван)[10].

Це означає, що Федір Корятович не "залишив фортеці валахам", як пише К.Джуреску, "а в містах посадив волохів". Ізнову нам доводиться внести поправку в твердження К.Джуреску, що по – перше, мова йде про Поділля, до якого Шипинська земля в той час не мала жодного територіального чи адміністративного відношення.

По-друге, Федір (Теодор) Корятович не мав жодного відношення до Шипинської землі та її фортець. По-третє, в хроніці мова про подільські міста, а не про шипинські фортеці. По-четверте, князь Федір Корятович у тих містах залишив своїх людей, мабуть молдавського походження, а не залишив фортець молдаванам. Про які міста йде мова? У "Хроніці Биховця" сказано далі: "І князь великий Ольгерд прийшов насамперед до Брацлава і взявши Брацлав, прийшов до Соکیلця і взяв Склілець, прийшов до Кам'янця вночі, і взяв Кам'янець. А потім зайняв Смотрич і Скалу і Черлений город, і всі міста забрав і захопив воєводу князя Федора по імені Нестан, який був у тих містах і в усіх містах великий князь Ольгерд посадив своїх старостів"[11].

Автор хроніки називає навіть ім'я одного з воєвод, яких Федір Корятович залишив у подільських мітах. Нестан безсумнівно один із тих волохів (молдаван), про яких сказано у хроніці вище. Там ясно сказано, про які міста йде мова в хроніці Биховця. Підсумовуючи, можемо з певністю відповісти Константину Джуреску, що в хроніці Биховця мова йде якраз не про фортеці Шипинської землі. Можна припустити, що К.Джуреску, не знаючи мови документу, переплутав зміст хроніки, але не знання мови не дає права історику перекручувати істину, зафіксовану в документах та зловживати таким чином сфальшованими цитатами. Цитуючи грамоту Іліаша від 23 вересня 1436 року К.Джуреску допускає ще аж дві неточності, по-перше, називаючи цю грамоту угодою між Ілашем і Владиславом Ягайлом. В попередньому реченні румунський історик пише: "Акт від 25 березня 1400 року в якому Івашко, син Петра воєводи обіцяє повну вірність королю Польщі, Владиславу Ягайлу... Це вірно" Але в наступному реченні, в якому йде мова про грамоту від 23 вересня 1436 року, яку він називає договором, Джуреску пише, що договір укладено між Ілашем і тим самим королем Польщі"[12].

Справа в тому, що в 1436 році Ягайла вже не було на світі, він помер 31-го травня 1434 року у Гродеку, а в 1436 році королем Польщі був вже теж Владислав, але син Ягайла. Ще одну згадку про фортеці в Хотині, Цецині, Хмелеві зустрічаємо в акті від 28 лютого 1444 року, написаному Маріулою, дружиною осліпленого Іліаша у Львові "разом із хотинським комендантом Мануїлом" про передачу названих фортець "в вірні руки вельможних панів Йоана із Чиншова..., а також ясновельможного пана... Петра Одровонша із Спрови... повертаємо за цими актами до наступного свята св. Петра"(тобто до 29 червня того ж року), що за цей час король Польщі передасть "вельможному пану Іллі і нам (тобто дружині Іліаша Маріулі і нашим хлопцям) маєтки, які належать їм у Польському королівстві... для утримання сім'ї воєводи, а якщо цього не буде то фортеці знову перейдуть у власність родини воєводи"[13].

Цей акт був викликаний приступом відчаю Маріули після того, як її чоловіка Іліаша осліпив його брат і соправитель Молдавії Стефан. Вона боялася залишатися надалі в Молдавії, де, зрештою, на неї чекали ще страшніші події. Які наслідки мав цей акт, як відреагував польський король, нам невідомо. Остання згадка про фортеці Шипинської землі появляється в грамоті самозванця Петра Арона, який, видаючи себе за сина Олександра Доброго, сів на престол Молдавії. Грамота написана в Сучаві 1456 року. У цій грамоті Петро Арон у довгих тирадах, написаних латинською мовою, запевняє польського короля Казимира в вірності і при цьому передає йому Хотин і Цецин та інші маєтності, сюди входила і Хмелевська фортеця[14].

Виходить, що незважаючи на акт дружини Іліаша Маріули, фортеці разом з усією Шипинською землею залишалися в складі Молдавського князівства. Петро Арон надіявся здобути ласку польського короля і закріпитися на престолі, але в наступному році влада в Молдавії бере в свої руки Стефан III, син Богдана, після того, як Петро Арон зрадив свою присягу та пішов на переговори з турками і зобов'язався сплачувати їм 2 тисячі червоних золотих річно. Стефан III припинив усякі переговори з польським королем про Шипинську землю, закріплюючи її в склад Молдавського князівства, хоча і не всю територію.

В наведених грамотах ми не знаходимо жодних даних про будівництво, устрій, призначення або функції згаданих фортець. Постараємось на основі інших джерел прояснити історію цих укріплень.

Хотинська фортеця

Хотин належить до стародавніх міст України, його писемна історія починається з кінця XIV століття, а за матеріалами археологічних досліджень він, як слов'янське укріплення, почав свій розвиток у IX-X століттях[15].

Цікаву інформацію про Хотин дає румунський історик К.Джуреску. Він приводить італійську замітку від 15 лютого 1310 року, яка є мабуть першою документальною згадкою про Хотин. У ній згадується "Io vesovo da Choina"?, тобто хотинський католицький єпископ[16].

З деяким, можна сказати, здивуванням К.Джуреску констатує, що назва Хотин "правдоподібно" слов'янського походження: "хоть", - пише румунський історик - "по-

старослов'янськи означає “любимий, дорогий, його топоніміка, становить аналогію з Дорогоєм, із тієї ж зони впливу, якщо припустити, цю етимологію : дорого, дорогий, а не від слова дорога, то ту є певна рація[17].

Чого ж тут дивуватися, коли топоніміка не тільки на території Шипинської землі, але й Молдавії усіяна місцевостями з слов'янськими та українськими назвами. На території сучасного Хотина виявлено археологічні пам'ятки різних епох. В урочищі Грабаря була розташована пізньопалеолітична стоянка, на місце фортеці – поселення трипільської культури (III тисячоліття до н.е.) та ранньозалізного віку (I тисячоліття до н.е.). Розкопано також слов'янські поселення VI-VII століть. Отже, ймовірно, що Хотин виріс саме із слов'янських поселень” – як зафіксовано в “Історії міст і сіл Української РСР. Чернівецька область”[18].

У X-XI століттях Хотин був у складі Київської Русі. В другій половині XIII століття місто увійшло до Галицького, а з 1999 року до Галицько-Волинської держави. У другій половині XXII століття у Хотині збудовано фортецю, яка відіграла важливу роль в боротьбі проти турецьких та татарських завойовників[19].

Від кам'яної фортеці XIII століття збереглися незначні рештки: частина оборонної стіни, яка виявлена в товщі оборонної стіни XV ст., та оборонний рів. Після монголо-татарського завоювання Русі роль Хотина як одного з форпостів Галицько-Волинської держави ще більше зросла. На території сучасної Молдавії кочували татаро-половецькі орди, які здійснювали здійснювали постійні спустошливі на руські землі. Украплення Хотина охороняли важливу переправу на Дністрі і стримували грабіжницькі напади диких орд[20].

Хотин, як фортеця мав велике стратегічне, політичне і економічне значення. Він стояв на старому броді Дністра, через який проходила одна з віток трансконтинентального шляху, що зв'язував нижній Дунай та побережжя Чорного моря, в тому місці, де стояла фортеця, височина мала панівне положення в порівнянні з лівим берегом. Хто був господарем цієї фортеці, той контролював брід, тобто весь тутешній торговий рух[21].

З XV століття через Хотин проходить торговий шлях з Молдавії у Польщу і Кам'янець-Подільській. У місті було засновано митницю. Жителі міста закупували в селян вовну, мед, вино, хліб. Все це вивозилось по Дністру до Чорного моря, в Іран, Туреччину та інші країни. У свою чергу, до Хотина прибували товари з інших міст[22].

Про торговельний рух через Дністер свідчить скарб XII-XIII століть знайдений в 1890 році. У ньому налічувалося більше тисячі монет із Саксонії, Тюрингії, Чехії, Угорщини та інших західно-європейських країн[23].

Безпеку торгівлі, мирного життя давала місту Хотинська фортеця. В торговельних привілеях, даних 6 жовтня 1408 року львівським купцям, Хотин фігурує як митна станція для експорту коней до Кам'янця-Подільського, при чому мито таке саме, як у Чернівцях за коней, що йдуть на експорт до Львова[24].

Із фортець Шипинської землі Хотинська була найміцнішою і найважливішою. Молдавський господар Стефан III (1457-1501) розширив і значно укріпив Хотинську фортецю, яка витримала не одну облогу турецької та польської армії. У 1476 році хотинці відбили напад турецьких військ султана Мухамеда II. У 1538 році фортеця зазнала великих руйнувань від нападу польських військ, але за часів господаря Петра Рареша її відбудовано і значно розширено[25].

Часто вона змінювала свого господаря, переходила з рук до рук, але нас цікавить лиш той період, коли вона входила до складу Шипинської землі.

Цецинська фортеця.

...Нечунь, Чечунь, Чечора, Цецунь, Кеду, Черун, Чечури, Цеціна – ось як перекидають історики назву нашого Цецина впродовж сторіч на різних мовах.

Друга по важливості фортеця Шипинської землі, так само і Хотинська на Дністрі. Цецинська фортеця була побудована на горі з такою ж назвою на захід від Чернівців, на правому березі Пруту. Кам'яні стіни фортеці стояли до другої половини XIX ст..

В 1908 році професор Чернівецького університету В.Ількович проводив археологічні розкопки на горі Цецин і встановив, що на вершині гори стояла кам'яна вежа, споруджена в XIV ст.[27].

На півдні кордони Шипинської землі проходив за Прутом. Як відомо, Польща закріпила за Шипинською землею роль буфера і передала її як феодал молдавським господарям, напевно з умовою берегти її цілість. Так можна пояснити, що молдавські воєводи зразу, ще в кінці XIV ст. збудували на Цецині надійне, кам'яне укріплення, надаючи йому статус волості, тобто центру чималої адміністративної території, щось на зразок, сучасного району. Цікава деталь: молдавський воєводна Ілля (Іліаш) у своїй “Жалуваній грамоті” від 18 жовтня 6943 (1435) року дарує своєму протеже, боярину “пану” Стану Бабичу “села Собранець і Восківці у Щецинській державі”[28].

Значить, слово “держави” було в той час інше значення, яке, все-таки воно промовляє за те, що Щецинська фортеця вважалася центром охорони кордону Шипинської землі.

У грамоті молдавського воєводи Олександра Доброго, написаній “оу Камянци п'яток преді преображеніемь Бога нашого і у леть и четвертое...”, в якій воєвода разом зі своїми близькими боярами обіцяє вірність і підданство польському королю, при чому в числі 15 бояр, що солідарно з воєводою підписали грамоту на вірність і привісили до неї свої печаті, значиться і “нань Котько Цяцинський”[29], напевно староста (по-молдавським “перкелаб” – фортеці і, напевно, один з українських бояр ще часів Галицько-Волинської держави, до складу якого входила і вся територія Шипинської землі та Молдавії аж до берегів Чорного моря. Слід наголосити, що грамоту цю написав “пан Ясько”, теж українською мовою.

Історичні та археологічні дані стверджують, що фортеці Шипинської землі, не були ні польські, ні молдавські, а були побудовані в свій час на українській землі.

Недаром польський король Владислав Ягайло у своїй грамоті від 13 грудня 1433 року, адресованій молдавському воєводі Стефану, сину Олександра Доброго, уточнює: “тын городы Цецунь и Хмеловь с тыми волостми и селы, которыижь к нимь прислушають, которыижь городы лежать мыжи нашою землею рускою и волоскою даемы и дали есмы на веки...”[30].

По-перше, з цієї грамоти ми дізнаємося, що Цецин і Хмелів були волостями і їх “слухалися” якісь села, по-друге ж, Ягайло недвозначно підкреслює, що фортеці “городи” Цецин і Хмелів, фортеці Шипинські землі, “лежать між нашою землею рускою і волоскою”. Загарбавши Галичину, Ягайло не осмілювався назвати її польською територією і в усіх документах називав її “руською землею”. Так дивився він і на Шипинську землю, яка знаходилася між галицькою і “волоскою” землями.

Румунський історик К.Джореску пише про “Собранець”, подарований “пану Бабичу”, що це “село, яке сьогодні вже не існує, або змінило назву”[31]. Але воно існує. Зараз це село Шубранець, яке лежить на річці з такою ж назвою, за 18 км на південь від районного центру Заставни і за 8 км від залізничної станції Сад гора[32].

Старости Щецинської волості мали судове право над поселеннями Великого Кіцманя, тобто над Гаврилівцями, Хліви щем, Давидівцями, Садковом (мабуть, Садовою, зараз Стара Жадова, Кліводином, Блудною, Сухо верховим, Чепринцями та Валявою[33].

Як бачимо, влада “Щецинської держави” простягалася на доволі значну територію.

На закінчення повернемося ще до висновків радянських археологів, які вели розкопки на території Щецинського городища в 1956 році.

“В північно-східній частині городища розміром 40X50 вдалося виявити незайману перекопами площу і вивчати культурні нашарування. На глибині 0,30 – 0,90 м залягав шар, який утворився під час будівництва кам'яної фортеці. В ньому було багато розколотих каменів такого ж походження, що і в стінах фортеці. Тут же знайдені кістки тварин і уламки глиняного посуду XIV-XV ст. Нижче, на глибині 0,90 – 1,30 м, відклався культурний шар XI-XIII ст., в якому виявлені уламки кераміки, кістки тварин, деревне вугілля та шматки глиняної обмазки. В розкопі також виявлені рештки напівземлянкового житла з піччю-кам'яною, яке слід віднести до XI століття.

Під час спорудження телевізійної вежі в 1959 році на рогі Цецин виявлено прясло кам'яної стіни товщиною 3,10 м., складеної з рваного каменю на розчині вапна з домішками піску, вугілля і незначної кількості товченої цегли. Стіна в плані мала форму дуги. Це підтверджує припущення про те, що тут стояла кругла кам'яна вежа. Отже, за археологічними даними, кам'яна фортеця на горбі Цецин збудована в XIV столітті на місці слов'янського городища. Біля фортеці не виявлено посаду і тому не має підстав віднести її до населених пунктів міського типу. Це було військове укріплення і одночасно адміністративний центр для навколишніх сіл[34].

Як бачимо, між історичними та археологічними даними немає розходжень.

Хмелівська фортеця.

В історичних документах Хмелівська фортеця згадується поряд з Цецинською та Хотинською фортецями, але в той час, коли місця, де знаходилися останні дві не викликають жодного сумніву і підтверджуються документами й археологічними даними, то про Хмелівську фортецю, на жаль, цього сказати не можна.

Хмелів згадується в молдавських і польських грамотах в 1395, 1433, 1436, 1444 роках, але ніде не сказано де знаходилася ця фортеця.

Хотинська і Цецинська фортеці охороняли броди на Пруті та Дністрі, де проходили важливі трансконтинентальні шляхи, і грали велику стратегічну роль.

Що Хмелів, як фортеця, грала другорядну роль на фоні інших фортець, говорить факт, що в документах того часу ні разу не згадується ім'я старости Хмелева. Однак Хмелівська фортеця за віком принаймні рівняється з Хотином або Цецином.

В той час, як Хотинська і Цецинська фортеці перебудовувалися і укріплювалися як охоронні бастіони на стратегічних рубежах, Хмелівська фортеця, мабуть, в силу того, що вона не відігравала такої відповідальної ролі, як згадані вище фортеці, правдоподібно була перебудована з нетривких матеріалів, тому й не залишилося слідів її існування. Факт, що вона не була перебудована в кам'яному варіанті, свідчить про те, що її роль була, правдоподібно, адміністративного характеру. Можливо, що в Хмелівській фортеці був осідок правителя Шипинської землі, або, щонайменше, адміністративний староста волості. Хмелівська фортеця напевно охороняла важливий міжнародний шлях, що йшов через Шипинці з Прибалтики аж до Костянтинополя. Нарешті, ця фортеця охороняла знамениті міжнародні ярмарки, що відбувалися в Шипинцях та Ленківцях.

Де все-таки, знаходилася Хмелівська фортеця?

Відомий румунський історик К.Джуреску стверджує, Хмелів знаходився “на північ від Пруту, біля місцевості Шипинці, що дало назву країні, яких 17 кілометрів по прямій лінії на північний захід від Чернівці”[35].

У своїй праці про торговельні справи в Молдавії до кінця XVI століття румунський історик Й.Ністор пише, що молдавський воєвода Стефан IX Томша у своїх торговельних привілеях 1613 року “дозволяв польським купцям доступ до своєї країни лиш через Чернівецький, Хотинський та Сороцький шляхи і рекомендував у справі особистої безпеки та охорони товарів звертатися до комендантів фортець на цих шляхах, тобто в Чернівцях, Хотині й Сороках і пред'являти їм свої права на торгівлю. Окремі шляхи були під охороною міцних фортець. Так стара Хмелівська фортеця охороняла в'їзд в Молдавію біля Колачина. А Цецинська фортеця переправу (блід) на Пруті в Чернівцях. А далі на північ Татарський та Дністровський шляхи охороняв цілий ряд відомих фортець, таких як Бендери (Тігіка), Орхей, Сороки та Хотин[36].

Отже обидва румунських історики сходяться на тому, що Хмелівська фортеця була охоронним бастіоном Шипинців, як столиці краю, а в її функції входила, в основному, охорона міжнародного торговельного шляху та міжнародних ярмарків, і зрозуміло, охорона транспортних валок іноземних і місцевих купців. Але в працях цих істориків ми не знаходимо необхідних документів, або інших матеріалів, якими б підтвердити такі припущення.

Правда, до нас дійшли документи, які проливають деяке світло на гіпотезу про можливість існування Хмелівської фортеці на уявній лінії між Шипинцями та Кола чином.

У грамоті від 7 травня 1473 року молдавський воєвода Стефан III затверджує покупку боярина Драгоша Улара села Іванківці, причому уточнюються межі Іванківців:” Межі цього села з боку Кіцманя старі, тобто: біля Хмелівської дороги і звідтіля прямо на Ошихліби аж до потоку Вільхівець і знову до Хмелівської дороги і звідтіля... до дороги Сухо верхова, звідтіля... від Гаврилівців до Вільхівця, як було з стародавніх часів[37].

Справа в тому, що грамота воєводи Стефана збереглася тільки в німецькому перекладі, а румунський історик Йон Богдан слова “Volchvetzer Bach” прочитав помилково як “Volchvetzer Berg” і переклав “гора Вільхівець” замість “потік” Вільхівець”[38].

Як виявилось із архівних документів, потік Вільхівець з часом змінив свою назву на “Совиця” – “Sovitza vormals auch Wolchowetzer Bach genannt[39].

Однак народ не захотів розставитися з такою поетичною назвою і назвав Вільхівцям малий потічок, який бере свій початок від села Шипинці, в полі, на ділянці, яка і досі зберегла стару назву Язвори чи Ізвори.

Із грамот від 7 травня 1473 року стає ясно, що Хмелівська дорога проходила між Ошихлібами та Кіцмане. Зрозуміло, що проходила вона від Шипинців, уздовж Совиці до Оштхлібів, а звіти повертала на Кіцмань.

Зберігся ще документ часів молдавського воєводи Істрате Дабіжа від 28 січня 1665 року. У цій грамоті, перекладеній на румунську мову з німецької, мабуть, самим Т. Беланом, який її опублікував у своїй невеличкій праці про Хмелівську фортецю, воєвода Дабіжа затверджує купчу між Йонашком Трінка та Іллею Драча, чернівецьким старостою, при чому перший продав, а другий купив половину села Звенячина за 100 леїв.

У другій частині грамоти йде мова про те, що Драча купив у Монашки Браги та його брата Стефана четверту частину чела Іванківці за 120 леїв.

А далі в грамоті уточнюються межі села Іванківці:”А межі села Іванківці йде від Кіцманя, де проходить стара межа, вверх Хмелівська дорога, звідтіля до Ошихлібів, Хмелівською дорогою аж до межі Гаврилівців... а від цього дерева вверх іде дорога до кордонів Кіцманя, де зустрічається з Хмелівською дорогою[40].

Отже Хмелівська шлях, який часто згадується в молдавських документах, наводить на думку, що ця назва пішла від Хмелівської фортеці, яка знаходилася, напевно, недалеко від села Шипинці, в ті часи столиці Шипинської землі та міжнародних ярмарків, як охоронний бастион і столиці, і міжнародного торговельного шляху, що проходив у цих місцях.

В цьому місці хочеться привести декілька цитат із праці Т.Белана “Хмелівська фортеця”, як курйоз хаотичної концепції румунського історика, який всіма силами, не хештуючи фальсифікаціями та іншими недозволенми прийомами, намагався за всяку ціну докахати, що Шипинська земля спокон віку була румунська.

“Поляк Дитріх Бучацький, пише Т.Белан, - був старостою Подільської землі та Кам’янець-Подільського. Шипинська земля була значно меншою від Подільської землі. Знову ж, не було в інтересах поляків ставити політичного керівника в Цецині, тобто на кордоні. Вони об’єднали обидві області (тобто Хмелівську і Щецинську) і зробили з них одну адміністративну провінцію на чолі з старостою”[41].

А далі Т.Белан приходить до таких висновків:” Хмелівська фортеця згадується в документах між 1395 і 1456 роками, але вона напевно існувала до 1395 року. Її збудували румуни під кінець XIII або XIV століття, згідно свідчення Длугуша. Румуни вступили в Шипинську землю вигнавши звідти слов’ян”. Якщо реставрувати тодішню ситуацію, то доведеться припускати, щотрумуни, вступаючи в Шипинську землю, знайшли тут слов’ян, які жили тут відокремлено по селах, не маючи єдиної політичної та державної організації. Приймаючи ”таку істину”, ми зведемо наклеп на високу адміністративну культуру Київської Русі та Галицько-Волинської держави в складі якої перебувала Шипинська земля до появи там молдаван чи румунів. Адже Молдавія, ставши князівством, зберегла всю адміністративно-державну структуру, яку успадкувала від Галицько-Волинської держави.

Слов'яни виганяють, - захлинається, любуючись своїми вигадками, румунський історик, - і в країні, очищеній таким способом від чужих елементів, румуни вводять свою політичну організацію в формі воєводства. Село Сепенік чи Сіпеніц стає столицею і забезпечується замком, Хмелівською фортецею. Її завдання – охороняти столицю держави та забезпечити володіння румунського елемента. У цій фортеці проживали володарі Шипинської землі.

З уваги на те, що Хмелівська фортеця мала відіграти значну роль в історії Шипинської землі, - невгамовується Т.Белан, - нас дивує, що її назва не згадується в зв'язку з битвою братів Мушатів 1359 року (натяк на Длугоша). Так фальсифікація не повинна нас турбувати. Польський історик не говорить, що польське військо переходило через річки. Значить, битва відбулася в секторі між Снятином і потоком Совиця, при чому за спиною молдаван була Хмелівська фортеця.

Петро Мушат, - впевнено заявляє Т.Белан, - покидає Хмелівську фортецю у 1375 році. В цьому році завершується період слави цієї фортеці. У Сучаві, столиці збільшеної країни, споруджується нова фортеця. Після смерті Олександра Доброго Хмелівську фортецю знищено в битвах між поляками та молдаванами. Після зникнення Хмелева залишилося тільки село Сепенік. Стефан Великий переводить столицю Шипинської землі до Цецина, а звідти до Чернівців. Чернівецькі старости, це в часі, наслідники володарів Сепеніка[42].

Прочитавши такі рядки, приходиш до висновку, що з таким істориком і полемізувати не хочеться, бо його твір називати історичною працею не можна.

На фоні недружелюбних перекручувань історичних документів. Різних даних і фактів, що їх допускають у своїх тенденційних працях німецькі та румунські історики (Р.Кайндл, Ф.Вікенгаузер, Н.Йорга, Д.Кантемір, Е.Гурмузакі, Й. Ністор, Т.Белан та інші), останнім часом появляються і в нашій історіографії скромні згадки про Шипинську землю, але без аргументацій та історичної концепції.

У своїй праці “Исчезнувшие города Буковины” Б.О.Тимощук, автор багатьох матеріалів про Північну Буковину, наголошує, що “Коломия у другій половині XIV ст.. (до 1395 року) входила до складу Молдавської держави і тому включена до списку “волоських міст”[43].

Уже документально доказано, що в той час Покуття, в тому числі Коломия, не входили до Молдавського князівства. Видумки про приналежність у ті часи Покуття до Молдавії спростував сам молдавський воєвода Олександр Добрий, який за рік до своєї смерті, порушив присягу васала, дану польському королю Владиславу Ягайлу, в 1431 році напав на Покуття і сплюндрував галицькі землі, але по поверненні молдавське військо було розгромлене і награбоване майно конфісковане, що засвідчено в документах. Отже, як молдавський воєвода не міг напасти на свою територію – Коломию[44].

Нія не можна погодитися з версією Б.Тимощука про те, “Городок на Черемоші” із “Списка” на шпальтах молдавських документів виступає під назвою “Хмелів”. На користь останнього припущення, пише Б.Тимощук, промовляють такі факти. У грамоті 1433 року Хмелів згадується як молдавське місто чи молдавська фортеця, яке розташоване від польського кордону, що проходить по Черемошу. Його треба шукати десь на правому березі річки Черемош. Дійсно на правобережжі цієї річки, біля села Карапчів, нині Сторожинецького району, знаходяться залишки середньовічного укріплення, існує топонімічна назва Хмелівський кут. Дати відповідь на питання, чому це місто в документах виступає під двома назвами, поки що неможливо[45].

Таку саму точку погляду про Хмелів висловлює в категоричній формі, історик Ю.Карпенко у статті “Названия населённых пунктов Черновицкой области”: “Це місто, заявляє Ю.Карпенко, поселення, фортеця згадується в пам'ятках XIV-XV століття. Хмелів –1395 р., Хмелів, Цецин – 1433р., Хмелів –1435, в латинській грамоті в 1444 р. Народна пам'ять також зберегла назву міста, яке зникло...[46].

Ці зауваження дають підстави наголошувати, що Хмелівська фортеця була реальною одиницею в Шипинській землі[47].

Історик Б.Тимощук теж наголошує, що “Третій град Шипинської землі, очевидно, Хмелів, який є в “Списку руських городов дальних и ближних”[48].

Відомий український історик І.Крип'якевич вважав, що "Городок на Черемоши" це галицьке місто, яке належало до галицької території[49].

Із документів, які збереглися до наших днів, не можна зробити остаточного висновку про місце розташування Хмелівської фортеці, а отже залишається слово за археологами, які відкрили чимало з невідомого Буковини, чим дали можливість історикам виправити не одну сторінку історії цієї давньої української землі, яку іноземні фальсифікатори називали то румунською то молдавською споконвічною землею.

Але при розшуках Хмелівської фортеці краще опиратися на першоджерела, документи, які дійшли до нас, а не на суб'єктивні припущення, якими нічого доказати не можна.

Список використаних джерел та літератури:

1. Czolowski Aleksander. Sprawy woloskie w Polsce do y. 1412. Kwartalnik historyczny. Roczn. 5. 1891, s. 580.
2. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 12.
3. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 39.
4. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 53.
5. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 53.
6. Giutescu C.C. Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti, 1967, p. 65.
7. Ibidem, p. 78.
8. Jana Dlugosza. Dziejow polskich ksiag dwanascie. T. 5, Ks. XII, Krakow, 1870, s. 45.
9. Giutescu C.C. Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti, 1967, p. 5, p. 232, p. 234.
10. Хроника Быховца. Предисловие, коментар и перевод Н.Н. Улащенко. М. 1966, с. 56-57.
11. Хроника Быховца. Предисловие, коментар и перевод Н.Н. Улащенко. М. 1966, с. 57.
12. Giutescu C.C. Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti, 1967, p. 65.
13. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 62-63.
14. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 91.
15. Б. Тимошук. Північна Буковина, її минуле і сучасне. Ужгород 1969, с. 25.
16. Giutescu C.C. Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti, 1967, p. 233.
17. Ibidem, p. 234.
18. Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ, УРЕ АН УРСР, 1969, с. 609.
19. Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ, УРЕ АН УРСР, 1969, с. 609.
20. Б. Тимошук. Північна Буковина, її минуле і сучасне. Ужгород 1969, с. 26.
21. Giutescu C.C. Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti, 1967, p. 233.
22. Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ, УРЕ АН УРСР, 1969, с. 610.
23. Б. Тимошук. Північна Буковина – земля слов'янська. Ужгород, 1969, с. 129.
24. Giutescu C.C. Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti, 1967, p. 234.
25. Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ, УРЕ АН УРСР, 1969, с. 610.
26. Б. Тимошук. Північна Буковина – земля слов'янська. Ужгород, 1969, с. 134.
27. Б. Тимошук. Північна Буковина – земля слов'янська. Ужгород, 1969, с. 135.
28. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 47.
29. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 15.
30. Уляницький В.А. Матеріали для історії взаємних відносин Росії, Польщі, Молдавії, Валахії та Турції в XIV-XVI вв. М. 1887, с. 39.
31. Giutescu C.C. Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti, 1967, p. 313.
32. Історія міст і сіл Української РСР. Чернівецька область. Київ, УРЕ АН УРСР, 1969, с. 278.

33. Giutescu C.C.Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti,1967,p.313.
34. Б.Тимошук. Північна Буковина –земля слов'янська.Ужгород, 1969, с.134-135.
35. Giutescu C.C.Titouti sau otase si cetati moldovene din sejdul al X-lea pina la mijlocul secolului al XIV-lea. Bucuresti,1967,p.230.
36. Nistor I. Handel und Wandel in der Moldau bis zum Ende des 16/ Jahrhunderts. Nach Guellen dargest. Yon Czernowitz, 1912, s.28.
- 37.Balan T. Cetatez Hmielov. Cernauti,1927,pp.13-14.
38. Ibidem, p.13.
39. Ibidem, p.15.
40. Ibidem, p.16.
41. Ibidem, p.10.
42. Ibidem, p.17.
- 43.Вопросы Истории.М.1964,№5,с.215.
44. Вопросы Истории.М.1964,№5,с.215.
45. Вопросы Истории.М.1964,№5,с.215.
- 46.Чернівецький державний університет. Матеріали ХІХ наукової сесії. Чернівці, 1963,с.93.
- 47.Чернівецький державний університет. Матеріали ХІХ наукової сесії. Чернівці, 1963,с.93.
- 48.Б.Тимошук.Нариси з історії Північної Буковини. Київ, 1980,с.47.
- 49.Крип'якевич І.П. Галицько-Волинське князівство. Київ, 1984,с.38.

Вчені та друзі, професори: Омелян Масикевич та Віктор Ідзьо під час співпраці в Українському державному університеті міста Москви

Наукове видання

Омелян Масикевич

**Шипинська земля в історіографії
Західно-Українських земель в XIV-XVI сторіччях**

За редакцією

**завідувача Кафедрою українознавства, директора Інституту Східної Європи
доктора історичних наук, професора, академіка АНВШ України - Віктора Ідзьо**

Видання II, 2020р.

Подано до друку 13.07.20 р. Підписано до друку 18.07.20р.
Формат видання 60/ 84 1/16. Папір офсетний. Умовн.друк.арк.10,25
Зам.56. Тираж 300 екз.

«Видавництво Інституту Східної Європи»

Адреса видавництва:

Україна, 79008, м. Львів, вул. Тисленка д.2,
тел: (097) 496-22-40, факс:(0322)97-10-38.

**Львів,
«Видавництво Інституту Східної Європи»,
2020р.**

**E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net
www.easterneurope.nethouse.ua**

